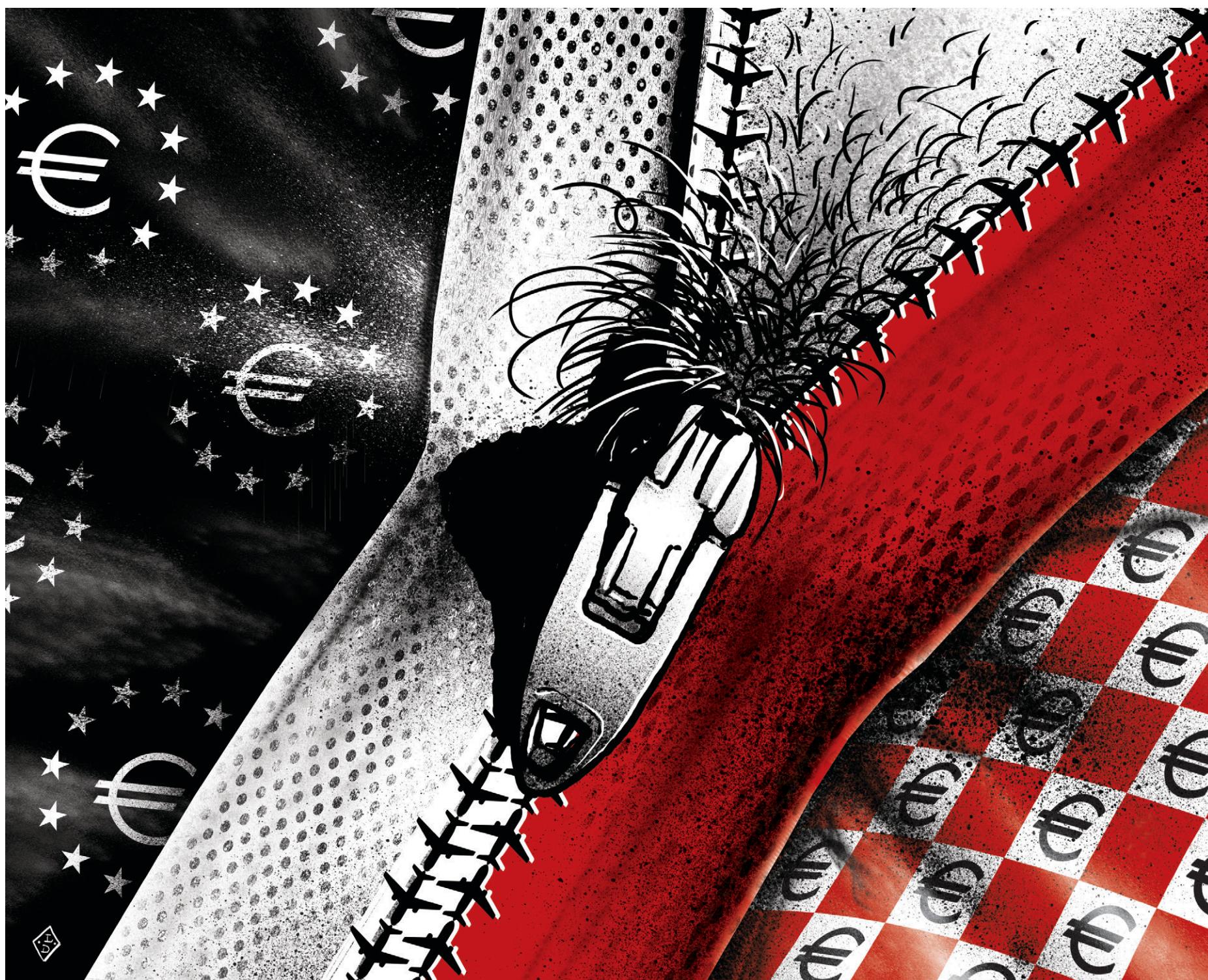
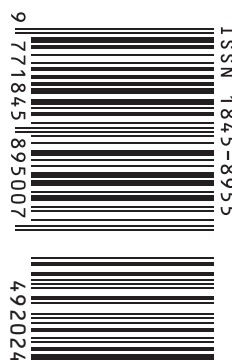

NOVOSTI HOBOCIJA

#1303

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 6. 12. 2024.
Cijena: 1.33 €

Na lažni pogon

Uoči službenog početka kampanje za predsjedničke izbore kandidati
desnice zaredali su s opasnim neistinama u vezi migranata. Laže se o svemu:
tajnim letovima, hot spotu, ulozi vojske i socijale str. 6-8.

Durenje i pokoja psovka

Parlamentarna većina spala je na minimalnih 76 glasova, ali predsjednik Vlade zbog toga nije nervozan. Nervozu mu stvaraju događaji koji remete njegove autokratske pretenzije: EPPO, predsjednički izbori, Anušićeve povratničke ambicije i izbor sudaca Ustavnog suda

PARLAMENTARNA većina koja omogućava ANDREJU PLENKOVIĆU da bude predsjednik Vlade pala je na minimalno potrebnih 76 glasova, ali premijeru i šefu HDZ-a takve okolnosti nisu nepoznate, jer je dobar dio dosadašnjih mandata vladao s podrškom iste takve većine. Valjda i zato ne pokazuje da je previše zabrinut zbog situacije u Saboru: svjestan je da Domovinski pokret, glavni partner, neće napustiti vladajuću koaliciju koliko god ministara još bilo uhapšeno i koliko god obilato morali pljunuti na vlastite predizborne parole, a zna i to da ponekog eventualnog otpadnika može zamijeniti nekima koji su trenutačno u opoziciji. Plenković je, međutim, kontinuirano ljutit što javnost unisono ne pada ničice pred ekonomskim postignućima njegove vlade i pred njegovim držanjem Hrvatske 'na pravoj strani povijesti' kad je riječ o ruskoj agresiji na Ukrajinu – i jedno i drugo ima svoje lice i naličje – a nervozu mu, s druge strane, izazivaju konkretni događaji i pojave što remete njegove autokratske pretenzije i obaraju

mitove o nekom boljem HDZ-u. U nastavku teksta donosimo glavne razloge utanjeno-sti Plenkovićevih živaca, što se ponajviše manifestira u njegovu svodenju vlastitih javnih istupa na bjesomučno difamiranje političkih suparnika i na glumljenje žrtve suradničkog nemorala, pri čemu – umjesto da podnese ostavku – ne preže od podlosti, manipulacija i ciničnog slušivanja građana.

EPPO

Premda se trudio, Plenković nije uspio ostati ravnodušan na prosvjedno pismo GORDANA BOSANCA, zastupnika u Europskom parlamentu iz redova platforme Možemo!, namijenjeno Europskoj komisiji a u povodu združenog nasrtaja vlasti i glavnog državnog odvjetnika IVANA TURUDIĆA na hrvatsku

ispostavu Ureda europskog javnog tužitelja (EPPO). 'On difamira Hrvatsku', napao ga je premijer. Europskoj komisiji obratila se i LAURA KÖVESI, šefica EPPO-a na razini EU-a. Njoj je svisoka odgovorio Turudić podučavajući je zakonskim propisima i pravnoj logici. Plenković je dakako politički blagoslovio Turudićevu odluku da, bez konzultacija i valjane argumentacije, otme EPPO-u istragu o donedavnom HDZ-ovu ministru zdravstva VILIJU BEROŠU i skupini koja je, zahvaljujući podmićivanju, prodala medicinske uređaje trima zdravstvenim ustanovama po cijena dvostruko ili trostruko uvećanima u odnosu na realne. U KBC-u Split, gdje je nabava velikog robotskog operacijskog sustava financirana europskim novcem, kriminalna operacija nije im uspjela.

Kažemo da se radi o otimačini istrage jer je EPPO svojim radom došao do traga koji je pokrenuo priču i jer se potom četiri-pet mjeseci bavio prikupljanjem dokaza, dok se Turudićev USKOK – vjerojatno posredno dočuvši što radi EPPO – uključio dva tjedna prije nego što je naložio hapšenje, ali hapšenje manjeg broja ljudi u odnosu na istražni zahtjev EPPO-a: USKOK je ispustio HRVOJA PETRAČA i dvojicu njegovih sinova, dok EPPO upravo Petrača, koji je u bijegu, sumnjiči da je glava kriminalne organizacije što se ilegalno bogatila na prodaji medicinskih aparata. Smisao je, naravno, u tome da se osjetljiva istraga o korupciji u zdravstvu stavi pod kontrolu politički lojalnog USKOK-a te da se ograniče dosezi istražnih poslova u skladu s očekivanjima vlasti, a očekivanja su da se ne ide dalje od onoga što se baš nikako ne može izbjeći. O Hrvoju Petraču više gotovo nitko i ne govori, s tim da se Turudić naročito ističe u šutnji. Također, nema sumnje da će USKOK-ovi postupci biti koordinirani s pokušajima vlasti da na sve načine relativizira činjenicu da je premijerov omiljeni ministar osumnjičen za sudjelovanje u kriminalnoj grupi specijaliziranoj za prodaju medicinskih uređaja po pljačkaškim cijenama i da se zdravstveni sustav pod HDZ-om pretvorio u carstvo kriminala i različitih oblika zloupotreba.

Čak i da se Hrvatskoj ne dogode nikakve konkretne europske sankcije zbog aktivnog neprijateljstva spram EPPO-a u politički vrlo delikatnom slučaju, Plenkoviću je nepodnošljivo da se u Bruxellesu širi loš glas o njemu, jer on bi i jare i pare, to jest da u Bruxellesu uživa ugled uglađenog i umjerenog demokrata, a da kod kuće – u najmanju ruku – ohrabruje otvorenu opstrukciju kaznenog progona persona iz vrha vlasti, vlasti kojoj je on na čelu. Čini se da se ta igra skrivača polako bliži kraju, pogotovo ako EPPO prihvati bačenu rukavicu.

Predsjednički izbori

Kako sada stoje stvari, aktualni predsjednik Republike ZORAN MILANOVIĆ ima dobre izgleda za još jedan petogodišnji mandat na Pantovčaku, no premijer Plenković kao da ne uzima u obzir tu realnu mogućnost, pa udara ritam kampanje svog kandidata DRAGANA PRIMORCA tako što forsira svađu s Milanovićem, nastojeći isprovocirati nje-

Ministar obrane Anušić na Danu vukovarsko-srijemske županije (Foto: Davor Javorović/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 06/12/2024

NOVOSTI #1303

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Guđević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Milan Cimeša,
Zoran Daskalović, Ivica
Đikić, Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić
Gašić, Nenad Jovanović,
Vladimir Jurišić, Marko
Kostanić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Dupljančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Plenković i Primorac
(Foto: Slavko Midžor/PIXSELL)

govu nekontroliranu reakciju; dosad mu nije uspjelo, iako ga je počeo nazivati ‘političkim karcinomom Hrvatske’. Primorac, pak, samo nemošto ponavlja Plenkovićeve teze i uglavnom ne zna što bi sa svojom kampanjom. Prema posljednjem istraživanju Ipsosa za Novu TV, i **MARIJA SELAK RASPUDIĆ** uvjerljivo bi pobijedila Primorca ako bi se nekim čudom zbilo da njih dvoje prođu u drugi krug: to govori da većina birača ne želi da HDZ preuzme sve važne poluge vlasti, što je prepreka koju bi teško preskočio i kandidat s puno više političkog talenta i s puno manje afera iza sebe nego što je slučaj s Primorcem. Plenkoviću, međutim, taština i osobni animozitet prema Milanoviću ne dozvoljavaju da objektivno sagleda situaciju i da u što većoj mjeri eskivira da Milanovićeva pobjeda bude njegov, Plenkovićev, a ne Primorčev poraz.

Aktualni predsjednik Republike izjavio je u nedavnom intervjuu za HTV da će, kad bude izabran, ponoviti poziv premijeru da počnu razgovarati o pitanjima obrane, nacionalne sigurnosti i vanjske politike, odnosno o područjima u kojima premijer i predsjednik dijele nadležnost. U ovom času nema naznaka da je Plenković sposoban doživjeti eventualnu Milanovićevu pobjedu kao priliku za odustajanje od vladarskog koncepta koji prakticira posljednjih četiri-pet godina, a to je durenje i otresanje na svakoga tko nije oduševljen njegovom ličnošću i njegovim zaslugama za Hrvatsku. Taj koncept evidentno je iscrpljen i luči kontraefekte, no valja imati na umu da dugotrajno konzumiranje vlasti katkad zna odsjeci veze s realnošću.

Anušić

Ministar obrane **IVAN ANUŠIĆ**, kao Plenkovićev izaslanik, govorio je prošli tjedan na tribini Hrvatskog diplomatskog kluba o aktualnim sigurnosnim i geopolitičkim

izazovima u svijetu. Skup je bio zatvoren za javnost, ali novinar Jutarnjeg lista bio je ondje: teško je povjerovati da Anušić to nije znao i da je bio uvjeren da njegove riječi neće izići iz prostorije. U svakom slučaju, Anušić se u maniri birtijskog geostratega obrušio na ‘ružičastu’, to jest pretjerano liberalnu politiku Europske unije, politiku u kojoj se više pazilo na ‘maslačke i pčele’ nego na sigurnost i kršćanske vrijednosti, te je konstatirao da Hrvatskoj prijeti veća vojna

Anušić daje do znanja da je tu, da vidi Plenkovićevu uzdrmanost zbog Beroševe afere, zbog najtanjanje moguće većine u parlamentu i zbog izglednog promašaja s Primorčevom kandidaturom, pa želi potvrditi svoju čelnu poziciju u redu za Plenkovićeva nasljednika, kad se okolnosti jednom sretno namjeste

opasnost od Mađarske nego od Srbije. Mada su naknadno uslijedili pokušaji ublažavanja, Anušić je, zapravo, kritizirao svog šefa Plenkovića, jer je Plenković više od osam godina glas Hrvatske u vodstvu Europske unije i nikad nije imao nikakvih primjedbi na stratešku orijentaciju EU-a; Plenković je, osim toga, više od osam godina hrvatski premijer i nitko mu, pa ni Bruxelles, nije branio da ojačava Hrvatsku vojsku i u kadrovskom i u materijalnim pogledu, odnosno da ulaže milijarde u borbene sustave koji bi Hrvatsku, barem prividno, činili sigurnom i sposobnom da se zaštiti od – doduše imaginarnih – prijetnji državnoj suverenosti i teritorijalnoj cjelovitosti.

Anušićevo geopolitičko rezoniranje nije drugo doli amatersko pojednostavljivanje i neodgovorno sijanje straha kako bi se – mimo ikakvih doktrinarnih dokumenata i stručnih analiza – na brzinu nabavljalo skupo naoružanje i utjerivao militaristički duh u stanovništvo, ali takvi stavovi uživaju podršku u dobrom dijelu HDZ-a i opće javnosti. I takvi stavovi jesu izraz nepovjerenja prema Plenkoviću, jesu jasan suverenistički otklon od premijerove ‘ružičaste’ političke vizure. Anušić naprosto daje do znanja da je tu, da vidi Plenkovićevu uzdrmanost zbog Beroševe afere, zbog najtanjanje moguće većine u parlamentu i zbog izglednog promašaja s Primorčevom kandidaturom, pa želi potvrditi svoju čelnu poziciju u redu za Plenkovićeva nasljednika, kad se okolnosti jednom sretno namjeste. U posljednjih nekoliko mjeseci činilo se da je premijer uspio pasivizirati Anušića upregnuvši ga u sukob s Milanovićem, ali očito je da se ministar obrane nije odrekao ambicije da se uspne na najvišu razinu političke moći. Time je, uostalom, motivirano njegovo odbijanje da bude HDZ-ov kandidat za predsjednika Republike: poraz bi nanio nepopravljivu štetu njegovim visokim ambicijama.

Ustavni sud

Premda se u trenutku zaključenja ovoga teksta, u srijedu prijepodne, čini da su HDZ i SDP blizu tome da se dogovore o novom sastavu Ustavnog suda, o Plenkovićevu shvaćanju te sudske instance najbolje svjedoči njegov centralni uvjet u pregovorima o izboru budućih sudaca. Javno je, naime, zahtijevao – zasad ne znamo s kakvim uspjehom – da se lijeva opozicija obaveže da će u listopadu sljedeće godine, kad istječe mandat trojici sudaca, pristati na to da HDZ odabere dva suca, e da bi omjer snaga u Ustavnom sudu bio sedam naprema šest u korist onih koji su HDZ-ov izbor, jer sad bi trebalo biti izabrano deset sudaca i sutkinja – po pet sa svake strane. Plenković strahuje da bi opozicija u listopadu 2025., ili šest mjeseci kasnije ako se produži mandat trojici sudaca, mogla bojkotirati izglasavanje zamjena za **MIROSLAVA ŠEPAROVIĆA**, **MATU ARLOVIĆA** i **GORANA SELANECA**, što bi značilo da odnos ostaje pet naprema pet, a za donošenje odluka potrebno je sedam glasova.

Nije poznato otkud ideja da bi parlamentarna većina trebala imati većinu i u Ustavnom sudu, naročito s obzirom na to da suci ma jedan mandat traje dvostruko duže od jednog mandata vlade, ali lako je zaključiti da HDZ nikako ne želi izgubiti nadzor nad Ustavnim sudom, jer se pokazalo da taj sud itekako može biti koristan u političkim bitkama. HDZ ne želi ostati bez jednog od važnijih nepolitičkih sredstava političke borbe, a da bi se prikrila ta namjera, Plenković je danima optuživao SDP i Možemo! da opstruiraju dogovor o ustavnim sucima, što je još jedan dokaz u prilog tezi da se premijer definitivno prestao opterećivati istinom i poštenjem u obrani svoje višestruko kompromitirane pozicije. ■

Зрцална браћа по оружју

Анушић се узрујава због ниског буџета МОРХ-а, што није ништа посебно ни оригинално. Што се тиче повећања војног прорачуна од 122 посто уназад осам година, ту се не бих посебно фиксирао. Нас чекају велики трошкови у обрани, немамо спомена вриједну морнарицу, каже Озрен Жунец

ГДЈЕ год да се у последње вријеме појави хадезев потпредседник Владе и министар обране ИВАН АНУШИЋ изазива контроверзе и негативне реакције. На недавној трибини 'Сигурносни и геополитички изазови свјетског поретка' у организацији Хрватског дипломатског клуба у својству премијеровог изасланика критицизирао је мањкаву расподелу новца Еуропске уније у сврху сигурности, попут новца за уређење атомских склоништа или едукацију људи, 'ако не за оружје', оцијенивши да је Мађарска као и Србија опасност по Хрватску. Крајем листопада Анушић је утврдио да Мађари имају претензије према Хрватској, па су представници те земље позвали хрватског велепосланика на разговор. Минулог уторка на Анушића се обрећу саборски заступник мађарске мањине РОБЕРТ ЈАНКОВИЧ, рекавши да су потоње министрове тврдње погрешне и неистините те штетне, алудирајући на чињеницу да су двије државе савезници у НАТО-у и Еуропској унији.

'За што се Србија наоружава? Они су тамо практички полугладни. Људи раде за врло мале плаће, мала је запосленост, али производе и купују абнормално пуно наоружања. Због чега? Нитко се не наоружава без везе. Из тог се разлога политика Еуропе мора промијенити', констатирао је Анушић на споменутој трибини, а његов став су подупрли и одређени војни аналитичари секундирајући министру реченицом: 'Србија се дефинитивно јако наоружава, зашто – то само они знају.'

У међувремену је Анушић знатно ублажио своју реторику барем што се Мађара тиче, рекавши да су Хрватска и Мађарска двије пријатељске земље и да такве требају остати.

Нема сумње у то да се Србија наоружава. Похвалио се тиме и тамошњи предсједник АЛЕКСАНДАР ВУЧИЋ, рекавши да морају 'бити снажнији од значајног дијела наших сусједа заједно'. Вучић је рекао и да

ће се то наставити како се 'не би поновила ни 1995. ни 1999. ни многе друге године' алудирајући на акцију Олуја и бомбардирање НАТО-а. Но што нам коначно цијела прича у овом часу говори, осим ревне бригае хрватског министра обране за социјалну слику Србије? Свакако, злу не требало, наоружава се и Хрватска: након што је у Хрватску стигао седми вишенамјенски борбени авион Рафал, министар Анушић је најавио да ће сваког мјесеца до травња идуће године стизати још по један, укупно њих 12 колико их је и купљено. Похвалио се и набавком беспосадног зракопловног система турског Бајрактара, а у плану су најмодернији тенкови, њемачки Леопард 2А8, те вишецељевни ракетни систем, амерички Химарс. Наведено је очито недовољно за министра, који је најзаслужнији за растући вал јавног милитаристичког дискурса који се управо помаља у Хрватској. Јача наратив о расту угрозе с обзиром на глобално сигурносно стање.

Крајем прошлог мјесеца министар је такођер упознао јавност с информацијом да ће Хрватска већ у следећој години (дакле пуно прије заданог крајњег рока 2030.) достићи два посто БДП-а за издвајања за

обрану и 29 посто за модернизацију, што су захтјеви за чланице НАТО-а. Одлуку о два посто издатака за обрану НАТО и шевови влада држава чланица тог пакта добијели су још 2014. као одговор на руско незаконито припајање Крима, односно усред шире нестабилности на Блиском истоку. Према подацима МОРХ-овог приједлога годишњег извјешћа за обрану из 2023., који је објављен крајем овог листопада, настављен је раст обрамбеног прорачуна, при чему је прорачун за 2023. повећан за 9,3 посто у односу на 2022., а прорачун за 2024. 23 посто више у односу на лани. Према подацима НАТО пакта Хрватска у овом тренутку издваја 1,81 посто БДП-а за обрану. Пољска је у врху с 4,12 посто. Код постотних омјера ваља узети у обзир и прорачун поједине државе. Хрватски војни прорачун од 2016. до данас повећан је за чак 122 посто и у овој години износи 1,172 милијарде еура.

Медији јављају да бројне еуропске земље и НАТО не искључују могућност шире ескалације сукоба због појачаних тензија с Русијом. У скандинавским земљама, Данској и Норвешкој, људи се едуцирају како поступити у случају рата

или других изванредних ситуација. НАТО се, наводно припрема за оба сценарија: тотални рат и суптилније технике дестабилизације у земљама чланицама савеза.

Умировљени предстојник Катедре за војну социологију Одсјека за социологију загребачког Филозофског факултета, некадашњи главни уредник часописа за интердисциплинарна истраживања рата и мира Полемос, ОЗРЕН ЖУНЕЦ сматра да Анушићеве изјаве не узбуђују нарочито људе иако су прилично засићене сензационалним најавама различитих врста. Утврдио је да је једно оно што се из политичких разлога пропaгира и реторички сервира, а друго оно што се заправо ради. — На реторичкој разини можете непријатеље поредати и идентифицирати како год хоћете, питање је само да ли то има утемељење у дјелатностима МОРХ-а, државе итд. Колико сам схватио, Анушић се узрујава због ниског буџета МОРХ-а, што није ништа посебно ни оригинално. Стара је прича да је хрватски војни буџет доста низак. Што се тиче повећања војног прорачуна уназад осам година од 122 посто ту се не бих посебно фиксирао. Сву војну набаву треба и одржавати јер се троши и кад мирује. Нас још увијек чекају велики трошкови у обрани. Рецимо, немамо спомена вриједну морнарицу. Државе су ионако скупе: ако хоћете имати демократију она кошта, диктатура је пуно јефтинија, али онда нема избора, нема ничега. Војска је такођер скупа, а морате је имати. Она није само рат. Ако хоћете бити у неком савезу и ако тај савез тражи од вас да пошаљете бојну на крај свијета, ви то морате учинити – каже Жунец.

Хоће ли наоружавање довести до рата може се видјети само из кристалне кугле. Тешко је рећи, сматра наш суговорник, 'они се наоружавају они нешто смјерају'. — Сједињене Државе су се припремале да воде два и пол велика рата истовремено, то је била доктрина, било гдје на свијету. Али нису тај час планирале напад на Ирак. Па ипак, сви који губе рат су склони још једном рат и потегнути не би ли исправили претходни неповољни исход – сматра професор Жунец.

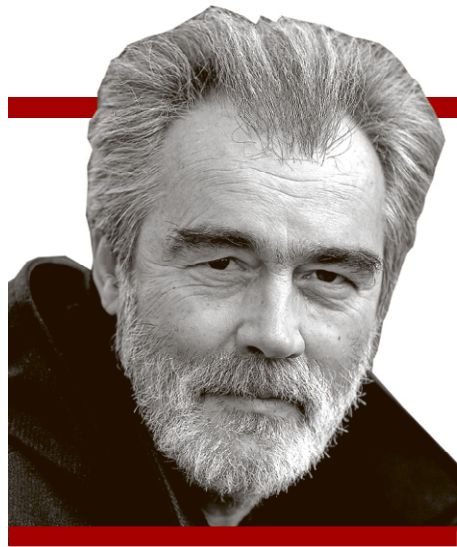
Предлаже да можда размислимо о нечем другом, о томе да су Хрватска и Србија у одређеном 'миром' систему, као два зрцала, што се тиче набаве оружја и наоружавања. — Ми смо кренули с миг-овима, у Србији су кренули с истим, али нешто новијим. Сад ми купујемо Рафале, а купују их у Србији. Онда Србија уводи војни рок, ми га уводимо такођер. Особно нисам склон вјеровати да су то припреме за рат. Мени се чини да је то обострано редовно политичко стање. Хрватску је и НАТО стиснуо да за обрану треба издвајати два посто, што ми се чини паушално. Јер два посто није исто код нас или у Италији или у Норвешкој. То није исти новац – каже Жунец.

Питамо га брине ли га глобално стање, припрема ли се НАТО за ескалацију рата? — Не смијем одати своје изворе из Брисела, могу тек наклапати. Ипак, откако је Русија напала Украјину, тензије се без даљњег подижу – одговара професор наводећи да се, колико је видио, ратови не планирају деценијама унапријед.

— Ипак да није Гаврило Принцип убио нашег надвојводу у Сарајеву, Првог свјетског рата не би било, можда би се нешто друго догодило. Да није било тог рата не би било ХИТЛЕРА, а да није било њега, не би било подјеле Еуропе – закључио је Жунец. ■

Француски Рафал у Хрватском
ратном зракопловству, ускоро
и српском (Фото: Игор Шобан/
PIXSELL)

UVREDE
I PODMETANJA

PIŠE Viktor Ivančić

*Dodjeljujući
ordene ratnim
zločincima, a sada
i vođama obračuna
s unutrašnjim
neprijateljima,
Milanović
zapravo odlikuje
tuđmanizam. Ono
što ne shvaća je
da se na taj način,
kao general bez
vojske i bez bitke,
neće okoristiti
Tuđmanovim
nacionalističkim
resursima, nego će
preuzimati svojstva
njegova groba*

Odlikovanje tuđmanizma

ZAR ne mislite, kada imate novinara koji svojim pisanjem, s plemenitim ciljem punjenja proračuna novina i svojom profesionalnom afirmacijom, pisanjem ugrožava sigurnost hrvatskih građana i mi ga stavimo pod operativnu obradu, zar ne mislite da je to opravdano? Zar bismo mi trebali zatvoriti oči zato što je on novinar? Kakve to veze ima. Moglo bi i neko društvo pekara reći, zašto nas obrađujete, mi pečemo kruh narodu.'

Tako je prije nekih desetak godina u intervjuu jednome dnevnom listu govorio SMILJAN RELJIĆ, nekadašnji ravnatelj Službe za zaštitu ustavnog poretka i pomoćnik ministra unutrašnjih poslova, TUĐMANOV službeni kriminalac s ovlastima da 'operativno obrađuje' novinarske individue koje je vlast obilježila kao 'neprijateljske elemente'. A takvih je bilo preko stotinu.

Citirana izjava je gramatički nepodnošljiva – više zaslugom intervjuistice, pretpostavljam, nego intervjuiranoga – no barem je nenamjernim ponavljanjem riječi 'pisanjem' naglašena srž vladajuće podvale, žilavo sačuvana i desetljeće i pol nakon formalne smrti Tuđmanova režima: naime da se 'pisanjem ugrožava sigurnost hrvatskih građana'.

Na koji se to način 'pisanjem ugrožava sigurnost hrvatskih građana', Reljić tada nije imao potrebu pojasniti, jer ga novinarka nije dekomodirala neudobnim potpitanjima. Osim toga, bilo bi pretjerano očekivati od šefa tajne policije suvislost u javnim nastupima. Javna eksplikacija tajnih poslova skoro bez iznimke kombinaciji gluposti i podlosti daje humorističku notu, kao kad se, primjerice, promovira vitaminska vrijednost govna. Stvar postaje nešto manje smiješna tek kada novinar(ka) to kusa bez suvišnih zašto ili kako, s naivnom nadom da i čitatelji njeguju slične pravne navike.

Davni intervju postaje aktualan zbog toga što je ZORAN MILANOVIĆ, tekući predsjednik Republike Hrvatske, nedavno Smiljanu Reljiću dodijelio visoko državno odlikovanje. Red kneza Domagoja s ogrlicom, kaže se, 'za pokazanu osvjedočenu hrabrost i junaštvo u Domovinskom ratu'.

A budući da je Reljić još 1. rujna 1991. otperjao iz Drniša u Zagreb, na funkciju pomoćnika ministra unutrašnjih poslova za javnu sigurnost, da bi ubrzo postao šef SZUP-a, razvidno je da je 'hrabrost i junaštvo u Domovinskom ratu' – kao i u godinama nakon rata – demonstrirao uglavnom tako što je potpisivao naredbe za 'operativnu obradu' nepoćudnih novinara i druge opozicijski nastrojene čeljadi: naloge da im se prisluškuju telefoni, da im se vade liječnički kartoni iz ambulanta, da ih se uhodi, da se ispituju njihovi susjedi i rođaci, da ih se zastrašuje na ulici... Nakon smjene vlasti 2000. godine u arhivima SZUP-a pronađeno je 126 novinarskih dosjea.

Odlikujući političkog kriminalca – nakon što se već dokazao uručivanjem važne državne gvožđurije ratnim zločincima – Milanović kao da se trudi novom porcijom besmisla okončati prvu rundu svoje vladavine: Dopustite da se u osvit demokratskih izbora svečano ispo vraćam po svemu što smatramo

Zoran Milanović (Foto: Davor Puklavec/PIXSELL)

demokratskim vrijednostima! To upućuje na mogućnost da mažnjavanje predizbornog slogana od pokojnoga prethodnika nema tek marketinški, nego i suštinski doseg. Možda je parolu 'Predsjednika za predsjednika' ispravije čitati kao 'Milanovića za Tuđmana'.

S druge strane, šizofreni pristup dodjeli državnih počasti kao da uključuje nehotični komediografski obračun s ličnošću uručitelja. Na primjer: u paketu s odlikovanjem Tuđmanovu vrhovnom uhodi, perjanici tadašnjega represivnog aparata, isto je priznanje (Red kneza Domagoja s ogrlicom) posthumno uručeno JOSIPU REIHL-KIRU, kojeg je na početku rata likvidirao plaćenik Tuđmanova represivnog aparata, da bi mu isti taj aparat omogućio bijeg u inozemstvo. Na primjer: MLADEN MARKAČ, nekadašnji optuženik pred Haškim sudom, odlikovan je za 'osobite zasluge stečene u promicanju međunarodnog položaja i ugleda Hrvatske i njezina odnosa s drugim državama'.

Na koji se to način na optuženičkoj klupi Međunarodnoga suda za ratne zločine stječu 'osobite zasluge' u 'promicanju međunarodnog položaja i ugleda Hrvatske', predsjednik države bi možda i pojasnio, kad bi netko imao dovoljno mazohističkog nagnuća da ga zagnjavi potpitanjima. U svakom slučaju, izgleda da je Zoran Milanović, preko državne ordenacije, odlučio da nam svoja moralna lutanja izlaže u formi farse.

Kada mi je 2000. godine ponuđeno da pogledam dosje što ga je o mojoj neprijateljskoj novinarskoj aktivnosti načinila politička policija – osam godina 'operativne obrade' bilo je smješteno u nekoliko desetaka kartonskih kutija – odbio sam tu mogućnost, nošen nejasnom slutnjom da bih Smiljanu Reljiću i njegovim žoharima omogućio da dovrše posao. Kolege koje su na to pristale suočile su se s bogatim nalazištima iskopina iz vlastitih utroba, uključujući 'materijale' što su korišteni za javne difamacije, poput zdravstvenih kartona ili indiskrecija iz privatnog života, prikupljenih snimanjem telefonskih razgovora.

Nalogodavcima tih političkih zločina, međutim, nakon 'demokratskih promjena' nije se dogodilo ništa loše: ministri policije IVAN JARNJAK i IVAN PENIĆ postali su uvaženi saborski zastupnici, a Reljić je neko vrijeme nastavio raditi u oblasti redarstva, jer je TOMISLAV KARAMARKO procijenio kako ga je svrsishodnije zadržati u službi, nego pustiti

na ulicu. Danas, njegova rukovodna uloga u polju političkoga kriminala, po ocjeni predsjednika države, zavrjeđuje odlikovanje i treba se shvaćati kao 'osvjedočena hrabrost i junaštvo'.

Za hrvatske prilike to je sve samo ne neobično: državni ordeni spadaju u simbolička oruđa pomoću kojih se službene verzije historije suprotstavljaju historijskoj istini, pa u najvećem broju slučajeva predstavljaju pečate državne laži na odabranim grudima. Kada je isporučitelj Zoran Milanović, tu je još i dodatak u vidu fascinacije militarnim atributima, muškom snagom, podmazanim oružjem, vojnim i policijskim grupacijama, te tajnim poslovima kroz koje se sudbina nacije drži pod kontrolom, makar oni podrazumijevali najsirovije nasilje države nad slobodom pojedinca.

Kako je svojedobno primijetila jedna građanka starije dobi, 'Milanović je danas udubljen u muške ratne fantazije zbog ratnih avantura koje je propustio u mladosti', te uz službeni životopis može stajati pomalo bizar na opaska da je 'u najboljim godinama bježao od uniforme, a u najgorim trčao za njom'. Između ostalog je i to razlog, mada ne presudan, što priznanje za 'osvjedočenu hrabrost i junaštvo' dobiva Tuđmanov obavještajni satrap.

Važnije je, dakako, nesuzdržano obožavanje pokojnoga nacionalnog vođe, što aktualnog šefa države stavlja pred teško rješive zadatke, na primjer da pljuje po vladajućoj kriminalnoj organizaciji čijeg utemeljitelja idolizira. Oglašavajući na retoričkom i simboličkom planu ambiciju da u isto vrijeme bude i demokrat i tuđmanist, Milanović daje do znanja da politička linija koje se drži neizbježno oblikuje nerazmrsivi čvor. Naposljetku, čak i podjela Tuđmanova naslijeđa na dvojicu najglasnijih adoranata ne ide njemu u prilog: PLENKOVIĆ baštini državni aparat, a Milanović opskurne ostatke državotvorne ideologije.

Naime, dodjeljujući državne ordene najprije ratnim zločincima, a sada i prvoborcima nesmiljena obračuna s unutrašnjim neprijateljima, Zoran Milanović zapravo odlikuje tuđmanizam. Ono što ne shvaća je da se time, kao general bez vojske i bez bitke, neće okoristiti Tuđmanovim nacionalističkim resursima, nego će preuzimati svojstva njegova groba. ■

Hot laži o hot spotu

Uoči službenog početka kampanje za predsjedničke izbore tvrđa desnica prigrllila je ekstremističku modu, satkanu na mržnji prema migrantima. Izjave Mire Bulja i Marije Selak Raspudić ne samo da su opasne nego i lažne, a laže se o svemu: letovima, hot spotu, vojsci, socijali

Migranti privedeni u Gojkovcu
pored Cetingrada (Foto:
Privatna arhiva)

STRAH je na cijeni, ekstra utrživa roba, pogotovo ako se njome trguje na političkoj sceni. Zna to već desetljećima cijela desničarska internacionala koja u uvjetima globalne nesigurnosti i široko rasprostranjene materijalne i socijalne deprivacije ubire poene na poticanju paranoja oko migracija, ponajviše ako one, u europskom kontekstu, dolaze s istoka. Računajući da se radi o temi koju je lako instrumentalizirati s ciljem polarizacije stanovništva, a koje obično ima premalo kontakta s izbjeglicama da bi kroz vlastito iskustvo uspjelo steći realnu sliku o aktualnim migracijskim tokovima, to im sve uspješnije polazi za rukom. Ekstremistička moda, satkana na mržnji i jeftinim difamacijama stigla je, ima već neko vrijeme, i u naše dvorište, a ovih dana, ususret službenom početku kampanje za nadolazeće predsjedničke izbore, prigrllili su je odreda svi kandidati tvrde desnice.

Razmahali su se tako prijetnjama koje podrazumijevaju 'nadiruće migracijske valove', 'probleme koji će eskalirati', 'nastanak kvartova u koje policija ne ulazi jer su novi stanovnici tamo zaveli vlastiti poredak' i 'ugrozu sigurnosti naših građana i nacionalnog identiteta', što je, tvrde, 'put koji vodi u nestabilnost i sukobe', a 'u konačnici i u nestanak Hrvatske kakvu poznajemo'. Kao 'rješenja' zazivaju slanje vojske na državnu granicu, suspenziju azilnog sustava, primjenu sile i protjerivanja, odnosno kršenje domaćeg i međunarodno prava, a sve kako bi se zaustavila 'provedba zamjene stanovništva', koncepta koji ne postoji nigdje drugdje doli u glavama sklonima rasističkim teorijama zavjere i na bliskim im društvenim mrežama.

Recentni krug poticanja na mržnju svoje je uporište pronašao u tekstu o povratku tražitelja azila ‘tajnim’ letom iz Švicarske natrag u Hrvatsku, objavljenom u Jutarnjem listu. Na temelju te priče, koja se bavi i sudbina putnika koji su po izlasku sa zagrebačkog aerodroma prepušteni sami sebi, Mostov predsjednički kandidat MIRO BULJ i nezavisna kandidatkinja MARIJA SELAK RASPUDIĆ prvi su digli lažnu uzbunu, a uskoro su im se na tom zadatku pridružili DOMINO-ova BRANKA LOZO i TOMISLAV JONJIĆ, koji je u relativnom kratkom roku prevalio put od Nezavisnih za Hrvatsku do HSP-a. Na ovom mjestu posvetit ćemo se dijelu takvih izjava koje ne samo da su se pokazale opasnim, nego i lažnim.

Letovi

Dodu tako vremena u kojima se čovjek mora složiti s ANDREJOM PLENKOVIĆEM i DAVOROM BOŽINOVIĆEM. Istim onima koje Miro Bulj ovih dana opetovano naziva ‘veleizdajnicima jer su dozvolili da nam migranti uđu u zemlju’, pa im onda još ‘omogućili da se slobodno kreću jednom kad ih se vrati u Hrvatsku’, a sve u povodu spomenutog teksta o čarter-letovima koji slijeću na ‘Franju Tuđmana’. I zaista, premijer i prvi čovjek MUP-a u pravu su kad kažu da se ne radi ni o kakvim tajnim letovima, a još manje o pokušaju ‘zamjene stanovništva’, već o uobičajenoj praksi koja se u Europskoj uniji, u različitim oblicima, provodi preko dva desetljeća.

Korijeni takve prakse sežu u 1990. godinu, kad je potpisana Dublinska konvencija, prvi sporazum koji se odnosi na migracije i koji je bio i ostao obavezan za sve države članice. Njime je normalizirana percepcija azilne procedure kao tereta, koja je s godinama i kroz preinake spomenute konvencije (danas poznatije kao Dublinska uredba II i III), prebačen na periferiju Unije. To u praksi znači da ljudi koji se zapute prema Europi ne mogu slobodno odlučivati u kojoj će zemlji zatražiti međunarodnu zaštitu, već da je za razmatranje njihovih zahtjeva primarno odgovorna ona država-članica kroz čije su granice prvi put stupili na teritorij EU-a i tamo ostavili otiske svojih prstiju ili prošli neki drugi vid registracije. Najčešće se, dakle, radi o zemljama smještenima na vanjskim granicama EU-a, kao što su Bugarska, Grčka, Hrvatska, Italija ili Španjolska – koje danas imaju i funkciju vojne krajine, zadužene za ‘obranu’ Zapada od neželjenih im migracija – a u koje je, po istim pravilima, tražitelje azila potrebno vratiti, odnosno deportirati u slučaju da su se ipak uspjeli primaknuti europskom centru.

Otud i avioni s tražiteljima azila koji već godinama slijeću u Zagreb i o kojima MUP na svojim stranicama redovno objavljuje informacije od 2016. godine, kad se, kao odgovor na migrantski val iz 2015., u literaturi poznatiji kao dugo migracijsko ljeto, sustav nije počelo provoditi Dublinsku uredbu. No, doduše, nikada u njenom punom obimu jer su deportacije kao takve teško izvedive u praksi. Prema spomenutim podacima u posljednjih je devet godina u Hrvatsku vraćeno 3.488 osoba, a u istom razdoblju MUP je odobrio 905 azila. Hrvatska policija provodi i obrnute procese, pa su na stranicama MUP-a objavljene i informacije o projektu ciničnog naziva ‘Sigurni povratak’. Svrha projekta je, objašnjavaju iz Božinovićevog ministarstva, ‘potpora financiranja za provedbu efikasnog, pravednog sustava vraćanja državljana trećih zemalja i nereguliranih migranata koji se nalaze na području RH’, a 75 posto troškova, trenutno procijenjenih na 400.000 eura, pokriveni su sredstvima europskog Fonda za azil, migracije i integraciju.

Miro Bulj – obrana i predizborni dani (Foto: Hrvoje Jelavić/PIXSELL)

Sa zadatkom ubrzanja deportacija čelni čovjek MUP-a prošlog je ljeta u Luksemburgu potpisao ugovor s HANSOM LEIJTENSOM, izvršnim direktorom Agencije za europsku graničnu i obalnu stražu Frontex. Novosti su u posjedu tog dokumenta, a kako smo već pisali, njime je propisano da će Frontex na teritoriju RH raspoređivati vlastite ‘stručnjake za vraćanje’, kao vid operativne pomoći domaćim vlastima u provedbi deportacija. Od Hrvatske se očekuje da ‘istovremeno radi na povećanju unutarnjih kapaciteta i sposobnosti za adekvatan odgovor na potrebe koje su utvrđene u području vraćanja’, uz mogućnost korištenja redovnih ili čarter-letova.

Sve to ne znači da nemamo razloga za brigu, nego da ona umjesto na ljude natjerane na zbjeg prema Europi zbog katastrofalnih situacija u njihovim matičnim državama, dobro na uvjetovanima europskom kolonijalnom poviješću i sadašnjošću, treba biti usmjerena na postojeće nepoznanice u takvim procesima. Recimo, konkretna djelovanja pripadnika Frontexa, kojima je u pojedinim državama zapadnog Balkana dana ovlast da primjenjuju silu, uz istodobno uživanje imunitet od kaznenog progona na lokalnu. Također, iz teksta objavljenog u Jutarnjem ispada da ljudima koji su nedavno vraćeni u Hrvatsku nije izdana potvrda o

Ma koliko nas predsjednički kandidati s desnice pokušavali uvjeriti u suprotno, Hrvatska u postojećim uvjetima nije hot spot, ključna točka izbjegličke krize na tlu Europe. Štoviše, među izbjeglicama i drugim osobama u pokretu slovi kao nesiguran prostor koji valja izbjegavati

registraciji, odnosno dokaz da su uvedeni u domaći sustav tražitelja azila. A ako nema potvrde, nema ni jamstva da oдавde neće biti protjerani, čime bi se RH prometnula u kršiteljicu međunarodnog prava. Ne bi bilo prvi put.

Hot spot

Ma koliko nas predsjednički kandidati s desnice predvođeni Buljem pokušavali uvjeriti u suprotno, Hrvatska u postojećim uvjetima nije hot spot, ključna točka izbjegličke krize na tlu Europe. Štoviše, Hrvatska među izbjeglicama i drugim osobama u pokretu slovi kao nesiguran prostor koji valja izbjegavati. Što zbog policijskog nasilja na ovdašnjim granicama, što zbog činjenice da je ovdje izuzetno teško dobiti azil, a onda jednog dana eventualno ostvariti iole pristojan život, čemu ćemo se detaljnije posvetiti nešto kasnije.

Službeni podaci MUP-a pokazuju da je u RH u posljednjih 19 godina odobreno svega 1.012 azila i još 149 supsidijarnih zaštita (statusa za strance koji ne ispunjavaju uvjete za azil, a koji bi povratkom u zemlju podrijetla bili izloženi ozbiljnoj nepravdi). Ovdje se na prvu odluku o stjecanju, odnosno najčešće odbijanju međunarodne zaštite u prosjeku čeka 14 mjeseci, a postoji i nemali broj slučajeva u kojima se na nju čekalo i krajnji rok od 21 mjesec. Za to vrijeme tražitelji azila osuđeni su na život u prihvatilištu Porin na zagrebačkog periferiji, čiji postojeći kapaciteti nadilaze iole higijenski-zdravstveno primjerene uvjete. U takvim okolnostima na prve intervjuve za azil čeka se mjesecima, pri čemu ljudi često nemaju odgovarajuću pravnu podršku, a u međuvremenu postaju psihički sve iscrpljeniji. ‘U Porinu je svaki dan isti. Ne možeš birati hranu koju jedeš, odjeću koju носиš. Ne možeš se baviti poslom koji te zanima. Takav život uništava duh. Izgubiš

Prema podacima portala Mirovina. hr iz marta, u Hrvatskoj se ukupno ostvaruje 26.044 prava na zajamčenu minimalnu naknadu, poznatiju kao socijala, koja uključuje 45.916 osoba. Od toga je 45.769 hrvatskih državljana i 147 stranaca

vezu sa stvarnošću, samopouzdanje, svijest da si biće koje se može izražavati, doprinijeti svijetu, živjeti smislen život’, ispričao je svojedobno Novostima jedan tražitelj azila. U takvoj situaciji besmisleno je i osobe koje ekspresno napuštaju Hrvatsku optuživati za zloporabu sustava sekundarnim kretanjem u druge države-članice EU-a, koje su njihove zahtjeve sposobnije obraditi na kvalitetniji način te u daleko primjerenijim uvjetima i rokovima.

Jednako besmisleno je, a dugoročno i opasno, zajahati poprilično rasprostranjen val satkan od antimigrantskih paranoja, pa onda još na istom graditi političku kampanju. A tu Miro Bulju ponovno sekundira Marija Selak Raspudić, koja, doduše, nešto opreznije bira riječi kad svojoj potencijalnoj bazi govori o ‘gorućem problemu čije posljedice mogu biti dramatične’, elem migracijama. Ne bi li na isproduciranom strahu lokalaca prikupila pokoji glas, Selak Raspudić se ovih dana zaputila u središte Karlovačke županije, pa od tamo oplela po ‘mlakim i nepripremljenim reakcijama koje nas sve ozbiljno mogu ugroziti u budućnosti’, ‘problematičnim migrantima’ i ‘izdaji nacionalnih interesa’. No, donedavnoj uzdanici BOŽE PETROVA ipak nešto treba priznati – da je u pravu kad kaže kako se u Hrvatskoj uopće ne govori o mogućim posljedicama Pakta o azilu i migracijama, usvojenog prošlog proljeća u Europskom parlamentu.

Marija Selak Raspudić – viškom po migrantima (Foto: Šime Zelić/PIXSELL)

Radi se o setu od deset zakonodavnih tekstova, koji bi se u punom obimu trebali primjenjivati od 2026. godine, a koji podrazumijevaju dodatno pooštrevanje pravila za dobivanje azila, obavezu zadržavanja većine migranata na granicama EU-a i olakšavanje deportacija. To će u praksi, izvjesno je, rezultirati daljnjim kršenjem prava, porastom stradanja ljudi u pokretu i ponovnim povećanjem pritiska na države s periferije Unije kakva je Hrvatska. Od njih se očekuje da izgrade veći broj detencijskih centara, sličnih zatvorima opremljenima visokotehnološkim sustavima nadzora, zaduženih za obavljanje prljavih poslova – zadržavanje, obradu, profilaciju i deportacije migranata, uključujući i djecu. Inačice takvih objekata već postoje na grčkoj obali, talijanskom otoku Lampedusi, a nešto primitivnija verzija odnedavno i u Dugom Dolu na području općine Krnjak. U svima njima uvedena je zabrana izlazaka, odnosno slobodnog kretanja izvan ograde centra, a takvi objekti inače su poznati i pod sinonimom hot spotovi.

Vojska

Teško je ne primijetiti da je DRAGAN PRIMORAC, HDZ-ov kandidat za Pantovčak, iznimno oprezan kad govori o migracijama. Ipak se radi o čovjeku koji je dio radnog vijeka posvetio istraživanju genetskog porijekla Hrvata, iz kojeg je proizašlo da tek četvrtina današnjih hrvatskih muškaraca potječe od takozvanih starih Europljana, a gotovo polovina, ironije li sudbine, s Bliskog istoka, odakle su migrirali na Jadran. No ostavimo za ovu priliku po strani Primorčevu znanstvenu karijeru i vratimo se na onu političku, trenutno temeljenu, makar u aspektu migracija, na štićenju Plenkovićevih i Božinovićevih leđa. U takvim nastojanjima prošlog je tjedna izjavio kako je 'Hrvatska stabilna, demokratska država', pa još izustio 'kako nije moguće da pored MUP-a bilo tko može ući ilegalno u Hrvatsku'.

Centrali HDZ-a bi za početak netko trebao dojaviti da i Europska komisija već godinama inzistira da se u kontekstu migracija umjesto pojma ilegalno koristi iregularno (jer iregularan ulazak u zemlju nije kazneno, već prekršajno djelo), a onda i da je, ma koliko brutalne metode granične policije bile, nemoguće zaustaviti migrantske tokove. Pritom je u kontekstu postojećeg sustava kontrole granica, europskog viznog režima i restriktivne migracijske politike iregularni ulazak jedina način na koji većina tzv. državljana trećih zemalja uopće može pristupiti Uniji, skrivajući se u prirodi ili koristeći krijumčarske rute. Prema procjenama istraživača ispada da devet od deset tražitelja azila na tlo Europe dolazi bez potrebnih viza, a sve da ih i zatraže, s obzirom na situaciju u zemljama njihovog porijekla te činjenicu da brojni izbjegli ne posjeduju ni osnovne dokumente, nemaju gotovo nikakve šanse da ih dobiju. Iregularnim prelascima pokušavaju zaobići i druge stroge procedure, poput spomenute dablinske, e kako jednog dana ne bi završili i u Hrvatskoj.

Drugim riječima, zatvaranja, protjerivanja, zastrašivanja i kriminalizacija mogu otežati, oblikovati i usporiti, ali ne i zaustaviti kretanje ljudi koji, bježeći od očaja gotovo da više nemaju što za izgubiti. Utoliko je i svako zatišje vojske na granici, čemu je prvenstveno sklon Bulj, a ni Selak Raspudić nije daleko, apsolutno besmisleno. Ili kako je to istraživačima okupljenima oko projekta ERIM slikovito objasnio ASIF, mladić iz Pakistana s kojim su u proljeće 2022. razgovarali u Bihaću: 'Ako netko igra igru na mobitelu i uvijek gubi, neće izbrisati aplikaciju, nego će svejedno uvijek ispočetka pokušati pobijediti. Tako i mi, ne želimo se vratiti u Pakistan, želimo pobijediti i jednog dana i hoćemo.' Na ovom mjestu

citirat ćemo i nešto direktnije poruke, objavljene u knjizi 'Balkanska ruta – pojmovnik europskog režima iregulariziranih migracija ne periferiji EU', kolektivnom djelu nastalom u okviru spomenutog ERIM projekta, a koju toplo preporučujemo svim predsjedničkim kandidatima. 'Čovjek kad jednom odluči ići tamo kamo želi ići – nikakva ga viza ili granica ne mogu zaustaviti, nego mu mogu samo otežati', ispričao je istraživačima jedan tražitelj azila, a drugi, zaustavljen u Velikoj Kladuši, još iskrenije zakucao: 'Koliko god nas zaustavljali, vraćali i tukli, mi ćemo ovu granicu prijeći, pa makar morali kopati tunel sve do Italije.'

Socijala

Dok ga drugi kandidati prozivaju zbog navodno preblagih postupaka njegove Vlade prema migrantima u spomenuto ljeto 2015. godine, ZORAN MILANOVIĆ zasad, makar kad je u pitanju tema kojom se bavimo, znakovito šuti. S obzirom na njegove ranije provale kojih nije manjkalo, vjerojatno je tako i bolje. Za potrebe ovoga teksta preskočit ćemo njegovu posljednju izjavu iz septembra 2024. koju je dao na temu migracija, insinuirajući pritom da se strani radnici ne peru, i prisjetiti se jedne druge. Bilo je to prošlog proljeća, kad je Milanović, ako se više itko sjeća, mislio da kao (ne)formalni predvodnik nečega što se zvalo Rijeke pravde ima šanse da predsjedničku fotelju zamijeni premijerskom.

'Hrvatska je danas suočena i s problemom migracija. Ali, danas to nisu migranti kao 2015. godine kad smo imali human i otvoren, ali i kalkularan pristup tom problemu, kad sam i sam kao premijer gledao kako da tim ljudima pomognemo, a sebe kao državu ne ugrozimo. Danas je sve drukčije jer sada dolaze migranti s računicom želeći uzeti samo socijalnu pomoć', napisao je tada Milanović na Fejsu pa još dodao da su 'ti ljudi protupravno ovdje i kao takvi trebaju biti tretirani'. Zažmirit ćemo, evo, i na očito prizivanje batine, pa se vratiti na pitanje socijale.

Da bi strani državljani u Hrvatskoj uopće ostvarili pravo na socijalnu pomoć, oni ovdje moraju imati stalni boravak i registrirano dugotrajno boravište, odobrenu međunarodnu zaštitu, koju je, kao što smo ranije spomenuli, iznimno teško ostvariti, ili utvrđeni status žrtve trgovanja ljudima. Prema podacima iz marta 2024. godine koje je objavio portal Mirovina.hr, u Hrvatskoj se ukupno ostvaruje 26.044 prava na zajamčenu minimalnu naknadu, poznatiju kao socijala, koja uključuje 45.916 osoba. Od toga je 45.769 hrvatskih državljana i 147 stranaca. Ukupni iznos zajamčenih minimalnih naknada isplaćen prošlog marta putem Hrvatskog zavoda za socijalni rad tako je, prema istim podacima, iznosio 5.854.105,92 eura, a jednostavnom računicom dolazimo do mjesečne cifre od 127,49 eura po osobi.

Prije nego što uopće može pomisliti na tu mizeriju, odnosno za vrijeme boravka u prihvatilištu Porin, svaki tražitelj međunarodne zaštite ima pravo na mjesečnu novčanu naknadu koja je s nekadašnjih 100 kuna prilikom prebacivanja na novu nam valutu porasla na cijelih dvadeset eura. Olakotna je okolnost što je tražiteljima azila u Hrvatskoj u međuvremenu omogućeno pravo na rad u roku od tri mjeseca nakon podnošenja zahtjeva, što većina njih i koristi da bi kako-tako preživjela. Uz to, pogađate, rađe najslabije plaćene poslove – čiste nam ulice, grade stanove i kuće, premeću teške terete, beru voće i povrće za police naših supermarketa i dostavljaju nam hranu dok iz udobnosti zagrijanog doma razmišljamo što si čovjek više uopće može priuštiti s onih 127,49 eura. A tek s dvadeset... ■

Bespravljje prvo

Dokaze o pljački javnog
zdravstva nijedna vlada
nije uvažila kao signal
da nešto treba poduzeti.
A odnos Plenkovićeve
vlade prema resoru oslikava
i slučaj Gordana Žanića, koji
je na Kujundžićev prijedlog
abrakadabrom pretvoren
u dužnosnika nadležnog za
goleme zdravstvene resurse

GLAVNI državni odvjetnik IVAN TURUDIĆ u utorak, 3. prosinca prilično se opširno očitovao o dopisu koji je glavna europska tužiteljica LAURA KÖVESI 21. studenog uputila Europskoj komisiji žaleći se na probleme s vladavinom prava u Hrvatskoj i na DORH-ovu opstrukciju rada Ureda europskog javnog tužitelja (EPPO). Kövesi se Komisiji obratila nakon što je između EPPO-a i USKOK-a došlo do sukoba nadležnosti u istrazi o kriminalnoj trgovini medicinskom opremom za četiri hrvatske bolnice, što je Turudić riješio oduzimanjem slučaja Petrač-Beroš EPPO-u i delegiranjem USKOK-u. Odluka dodatno kompromitira DORH, koji se potpuno srozao USKOK-ovim

otimanjem istrage EPPO-u i brzinskim donošenjem rješenja o provođenju istrage u istom predmetu, ali s bitno manjim brojem okrivljenika i blažom kvalifikacijom djela za koje se tereti bivši ministar zdravstva VILI BEROŠ.

Kövesi je politički dirigiranu kontaminaciju ozbiljne istrage nježno prenijela Komisiji, iznoseći tri argumenta: da je određivanje GDO-a kao tijela za rješavanje sukoba nadležnosti u suprotnosti s pravom EU-a, da je Turudić dodatno otežao situaciju ne dajući EPPO-u priliku da izrazi svoje stajalište prije donošenja odluke o nadležnosti i da USKOK nije prijavio istragu o projektu financiranom iz sredstava EU-a, čime je prekršio svoje ob-

Andrej Plenković i Irena Hrstić
(Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

veze iz Uredbe o EPPO-u. Odgovarajući na optužbe, Turudić se u zadnjoj objavi delegiranim europskim tužiteljima obraća kao amaterima, ponavljajući da kriminalna nabava medicinske opreme nije financirana iz fondova EU-a, već iz hrvatskog proračuna, za čiju je zaštitu nadležno nacionalno tijelo progona kaznenih djela. Pozivajući se na svoje pravo da donese odluku o sukobu nadležnosti, Turudić odgovor EPPO-u garnira ciničnim naglašavanjem da je DORH 'neovisno i samostalno pravosužno tijelo koje je dužno postupati protiv počinitelja kaznenih djela i drugih kažnjivih djela' i spinom tipičnim za HDZ – optužbom da je EPPO taj koji opstruira vladavinu prava u Hrvatskoj. 'EPPO iznošenjem subjektivnih promišljanja i procjena općenito o državi Republici Hrvatskoj, grubo krši Uredbu o EPPO-u i postupa izvan ciljeva i razloga osnivanja Ureda europskog javnog tužitelja... Delegirani europski javni tužitelji načinom vođenja kaznenih postupaka dovode u pitanje vladavinu prava u Republici Hrvatskoj', tvrdi.

Njegova gluhoća za elementarne pravne činjenice, poput one da o sukobu dviju ravnopravnih instanci mora odlučivati viša razina – dakle sud, na što upozoravaju svi pravni stručnjaci – čista je demonstracija sile koja proizlazi iz visokog položaja i čvrstih odnosa s vladajućom strankom, pri čemu možda pomaže i to što su se europski tužitelji primirili nakon početnog žestokog sukoba i Turudićevih prijetnji da će aktivirati Lex AP.

Odvjetnik VELJKO MILJEVIĆ na primjer tvrdi da bi EPPO prema članku 6. Zakona o provedbi Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 o provedbi pojačane suradnje u vezi s osnivanjem ureda EPPO-a mogao tražiti zaštitu zakonitosti pred Vrhovnim sudom, no izgleda da su se tenzije razvodnile, a sva očekivanja usmjerena na rješenje u spajanju postupaka koje bi Turudić morao donijeti u barem relativno pristojnom roku.

Ako je potpuna instrumentalizacija DORH-a u minimalizaciji štete po HDZ do sada išla glatko, za odluku o potpunom ignoriranju dokaznog materijala koji su u ovom predmetu prikupili europski tužitelji, najprije o mogućoj ulozi HRVOJA PETRAČA u organiziranom kriminalu u hrvatskom zdravstvu, pa o bivšem ministru zdravstva VILIJU BEROŠU, po EPPO-u osumnjičenom članu zločinačke skupine koji je za organizaciju prodaje medicinske opreme primio mito, treba skupiti više snage i obraza od ovoga što je Turudić do sada pokazao. Ukratko, treba nadmašiti samog sebe. No, ma što na kraju odlučio – pa čak i ako uvaži snagu dokaza i optužbi EPPO-a – ne može ublažiti tragičan efekt svega što je do sada izašlo na vidjelo, počevši od para Petrač-Beroš pa do instrumentalizacije USKOK-a u minimalizaciji štete po okrivljenike i vrh Vlade. Najmanje treba računati s time da će bilo kakva Turudićeva odluka pomoći u rješavanju korupcije u zdravstvu. Povijest velikih korupcijskih afera u resoru govori da je osjećaj da se događa nešto prijelomno ozbiljno prenapuhan, a to potvrđuju i mlake reakcije Vlade i Ministarstva zdravstva na istragu zbog koje su, realno, svi trebali pasti.

Na primjer, ne postoji razuman razlog zašto buduća ministrica zdravstva IRENA HRSTIĆ, do jučer pouzdana Beroševa suradnica u ministarstvu, u više od dva tjedna od hapšenja inkriminiranih u istrazi EPPO-a i USKOK-a nije rekonstruirala što se događalo u četiri hrvatske bolnice obuhvaćene istragom pa, u okviru svojih nadležnosti, otvorila pitanje odgovornosti bolničkog menadžmenta i kadrova na Ksaveru. Umjesto toga, ona izvršava PLENKOVIĆEV dekret da napravi reviziju svih postupaka javne nabave koji su se odvijali izvan planova, mada nije jasno zašto revizija mora biti selektivna, a još ma-

Vili Beroš i Gordan Žanić na predstavljanju projekta izgradnje Nacionalne dječje bolnice (Foto: Goran Stanzl/PIXSELL)

nje koji je cilj tog ogromnog i zahtjevnog posla. Hoće li ministrica poništavati odavno zaključene poslove ili će otkrivene nepravilnosti prijavljivati USKOK-u ili samo slijedi premijerovu želju da sve završi zaključkom da je Beroš bio devijacija u inače urednom sistemu?

Može biti samo ovo posljednje, no kako se HDZ uvijek pobrine da bojkotira vlastite planove, tako se i ovdje javlja inkriminirajući podatak da je baš Plenkovićeva vlada još 2018. godine, na prijedlog tadašnjeg ministra zdravstva u Upravi za financijske poslove, fondove Europske unije, međunarodne projekte i javnu nabavu – točno onoga na čemu je pao Beroš – imenovao tada 32-godišnjeg GORDANA ŽANIĆA. Priča ne može biti bizarnija: za treće najvažnije mjesto u zdravstvenoj administraciji Žanića je premijeru preporučilo to što je riječ o prebjehu u HDZ nakon raspada Hrvatske zore, u kojoj je Kujundžiću bio desna ruka. Osim te kvalifikacije, mladi je Žanić iza sebe – koliko su mediji pobrojali – imao najmanje dvije propale tvrtke za prodaju računalne opreme i ugostiteljstvo i nijedan dan rada u zdravstvu, pa čak ni u nečemu što bi u tragovima bilo povezano sa zdravstvom. Tvrtku Ekotron, tvrde 24 sata, pokrenuo je s 24 godine, kada se bavio trgovinom uredskim materijalom i uspio je dogurati do 2013., u kojoj je imao sedam tisuća kuna prihoda i gubitak od 62 tisuće kuna, pa je napokon završio u stečaju. Dva nevažna posla kasnije, od čega je jedan obavljao u klimavoj Agrokorojnoj trgovini Abrakadabra, Plenković ga je na Kujundžićev prijedlog *abarakadabrom* pretvorio u dužnosnika nadležnog za goleme zdravstvene resurse.

No, najbolje je što se njegov potencijal razvio do maksimuma tek kada su Plenković i Beroš zajedno stranački instrumentalizirali megalomanske infrastrukturne projekte u zdravstvu. Žanić se tako u aprilu ove godine predstavlja kao osoba koja će učas riješiti nedostižni Sveti Gral hrvatskog zdravstva, projekt Nacionalne dječje bolnice u Blatu, čija gradnja u pravoj fazi košta 225 milijuna eura. Mladi se lav tada pohvalio da su već dobili EU sredstva u iznosu od 40 milijuna eura.

Svakako, brojnim razlozima zašto bi se Plenković morao suzdržati od izdavanja dekreta o javnoj nabavi dodajmo i to što bi prethodno morao politički odgovarati za

izbor Žanića. Kako je to nemoguća misija, barem pratimo hoće li Hrstić samostalno & suvereno revidirati i sve transakcije oko strateškog projekta u Blatu ili se mora ograničiti na gabarite koje je odredio predsjednik Vlade.

Identično, pa i temeljitije stranačko zatrpavanje mjesta zločina u zdravstvu provodilo se svaki put kada su na vidjelo izašli dokazi systemske korupcije i kriminala. Mediji su skoro 15 godina izvještavali o poslovnoj povezanosti predstavnika japanske tvrtke Shimadzu s HDZ-ovim najdugovječnijim ministrom zdravstva ANDRIJOM HEBRANGOM. Nakon serije tekstova u kojima se analiziralo namještanje natječajne dokumentacije u korist Japana, u reakciji bez presedana 2006. godine očitovao se Veleposlanstvo SAD-a, tvrdeći da su o konstantno problematičnom, zamagljenom i stoga krajnje sumnjivom sistemu javne nabave koji država primjenjuje kada kupuje robu 'već lani, prijateljski i bez medija, upozorili SANADEROVU vladu'. Dvije godine prije toga, dvojica *insajdera* koji su se za medije usudili govoriti o namještanju natječaja – jedan iz Hrvatske, drugi iz BiH – izloženi su mafijaškim prijetnjama. TOMISLAVU KRSNIKU, direktoru tvrtke koja je u Hrvatskoj zastupala General Electrics, u istoj je noći pucano na stan i ured, dok je izvor u susjednoj zemlji primio pismo s prijetnjama. Krsnik je policiji izjavio da je 'jedini čovjek koji bi mogao imati nešto protiv njega Andrija Hebrang i klika oko njega', no policija se, prema Krsnikovim riječima, nakon uviđaja više nikada nije javila. DORH nikada nije procesuirao ovaj predmet.

Pfizerovo podmićivanje brojnih najutjecajnijih hrvatskih liječnika i profesora medicine medijski je razotkriveno 2004. godine, kada su objavljene i fakture isplaćene na stranim računima za uslugu propisivanja Pfizerovih lijekova. Jedan od liječnika je primao honorar ovisno o količini hormona rasta koji je propisivao djeci. Pošto su na spisku bili uglavnom liječnici bliski SDP-u, HDZ-ovo Ministarstvo zdravstva je obećalo da će provesti nadzor o plaćanju liječnika, no to nikada nije provedeno. U kolovozu 2012. godine američko se pravosuđe nagodilo s Pfizerom oko isplate 60 milijuna dolara od štete zbog podmićivanja liječnika, između ostalog, u našoj zemlji. U Hrvatskoj nitko nije odgovarao.

U mandatu SDP-ovog RAJKA OSTOJIĆA DORH je temeljem informacija iz medija proveo najveću istragu o podmićivanju liječnika od strane farmaceutske industrije u povijesti, a jedinstvenom je optužnicom za primanje mita obuhvaćeno oko 360 liječnika. Sve su optužnice završile pravomoćnim presudama, a Ostojić nije reagirao na poruku da afera Farmal otkriva kako sve farmaceutske kompanije posluju s liječnicima u javnom sektoru. Iako je o akciji obaviješten tek kada su krenula hapšenja, zasluge je pripisao vladinoj borbi protiv korupcije. Nikakav pomak prema vidljivosti odnosa liječnika i farmaceutske industrije nije napravljen.

Desetljećima se javno iznose podaci po kojima se liječnicima u kumulativnom radnom odnosu na klinikama i fakultetima protuzakonito isplaćuju značajno uvećane plaće. Na primjer, ako netko 80 posto norme ispunjava u bolnici, a 20 posto na fakultetu, primit će (otprilike) sto posto bolničke plaće i 50 i više posto plaće na fakultetu. Pljačka proračuna pod patronatom države odvija se nesmetano, a neki su ministri zdravstva javno priznali da bi liječnici na bilo kakvo zadiranje u 'stečena prava' jednostavno dali otkaz. KREŠIMIR ROTIM, sada obuhvaćen istragom u predmetu Petrač-Beroš, primao je 195 posto plaće u kumulativnom radnom odnosu. Taj iznos je gornja granica, ali za kremu hrvatske medicine nije nikakav izuzetak.

Ovo je samo djelić iz bogate povijesti dokaza o pljački javnog zdravstva koje nijedna vlada nikada nije uvažila kao signal da nešto treba poduzeti. U Plenkovićevom mandatu netaknute su afere sa sklapanjem posla s farmaceutskom tvrtkom Roche na Rebru, kupovine cjepiva i lijekova za vrijeme pandemije, otpuštanje gotovo cijelog menadžmenta hrvatske podružnice Janssena, plaćanje informatičkih platformi koje ne funkcioniraju itd. Procjenjuje se da na korupciju u zdravstvu odlazi najmanje deset posto proračuna pa naviše, ovisno o zaštitnim mehanizmima. Kako u Hrvatskoj političke elite ne priznaju ni da problem postoji – jer su, uostalom, same akteri i generatori korupcije – računajmo na gubitke više stotina milijuna eura koje prisvajaju one i svi kojima je javno zdravstvo najvažnije tržište. ■

ALEKSANDAR MARŠAVELSKI

Javnost s razlogom sumnja da je pred- met preotet EPPO-u

Vidjet ćemo za koje će se kvalifikacije odlučiti USKOK u spojenoj istrazi tj. kada se uzmu u obzir svi izvidi i dokumentacija koju je EPPO imao, a USKOK nije. Bit će to jedan od najvećih testova za USKOK u 23 godine njegova postojanja

JAVNOST se ne može oteti dojmu da su USKOK i DORH u slučaju bivšeg ministra zdravstva VILIJA BEROŠA nekoga spašavali. USKOK je brzinski, za svega dva tjedna završio akciju u slučaju koji je EPPO mjesecima istraživao, i to s težim kvalifikacijama. ALEKSANDAR MARŠAVELSKI profesor je kaznenog prava na zagrebačkom Pravnom fakultetu. Razgovarali smo o sukobu nadležnosti USKOK-a i EPPO-a, kao i o sporoj pravosudnoj praksi.

Možemo li reći da je USKOK, odnosno DORH ukrao, prepisao predmet od EPPO-a? Slažem se da u ovom slučaju opravdano postoji negativna percepcija u javnosti te da je ona prvenstveno posljedica propusta u komunikaciji i jednih i drugih. Sada se to pretvorilo i u svojevrsnu javnu svađu između IVANA TURUDIĆA i LAURE KÖVESI, što nikako nije dobro. Naime, i EPPO je bio dužan bez nepotrebne odgode obavijestiti USKOK o svojim izvidima s obzirom na počinjena kaznena djela na štetu hrvatskog proračuna, a i USKOK je to bio dužan učiniti s obzirom na saznanja o ponudama mita radi oštećivanja proračuna EU-a. Neobično je da se dogodilo, upravo zbog odsustva komunikacije, da i jedni i drugi istovremeno istražuju isti slučaj, jer je mala vjerojatnost da se radi o pukoj slučajnosti. Zbog toga javnost ima razloga sumnjati da je ovaj predmet na neki način preotet EPPO-u. Točno je da postoje razlike u dokazima koje su dovele do pokretanja dviju paralelnih istraga, kao i u kvalifikaciji. Vidjet ćemo za koje će se kvalifikacije odlučiti USKOK u spojenoj istrazi tj. kada

se uzmu u obzir svi izvidi i dokumentacija koju je EPPO imao, a USKOK nije. Bit će to jedan od najvećih testova za USKOK u 23 godine njegova postojanja.

Umjesto glavnog državnog odvjetnika, kao zainteresirane strane, bi li u slučaju sukoba nadležnosti trebalo odlučivati neovisno pravosuđe, Vrhovni sud ili neko drugo tijelo?

Uredba o EPPO-u i Ugovor o funkcioniranju EU-a izričito zahtijevaju sudsku nadležnost. Štoviše, autori jedne nezavisne studije iz

Nažalost, Hrvatska je još uvijek zemlja nepotpunog suočavanja s ratnom prošlošću i upravo se to ogleda u nerazumijevanju da pozdrav 'Za dom spremni' predstavlja u najmanju ruku protuustavni oblik nesnošljivosti

2023. koja je provedena za Europsku komisiju, kao i profesorica ZLATA ĐURĐEVIĆ, izrazili su stav da bi jedino sud smio odlučivati o ovom sukobu nadležnosti ako se želimo potpuno uskladiti s Uredbom. Međutim, samo dvije članice EU-a – Austrija i Slovačka – propisale su takvu isključivo sudsku nadležnost.

Osobno smatram da je prikladniji zakonodavni pristup nekih drugih zemalja, npr. Njemačke, koja je propisala da o ovakvom sukobu nadležnosti odlučuje Savezni državni odvjetnik, ali se na njegovu odluku nadležno državno odvjetništvo i EPPO mogu žaliti Saveznom vrhovnom sudu. Sukladno tome, smatram da i kod nas treba dati šansu najvišem tužiteljskom organu da sam odluči o tom sukobu nadležnosti, a ne da se s time odmah opterećuje Vrhovni sud. Dakle, bilo bi bolje zakonsko rješenje da, kao i u Njemačkoj, Vrhovni sud odlučuje o žalbi na odluku Glavnog državnog odvjetnika o sukobu nadležnosti. Sama činjenica postojanja sudske instance natjerat će Glavnog državnog odvjetnika da dobro promisli kako će odlučiti, a ne da mu odluka poslije padne na Vrhovnom sudu.

Test kvalitete zakona

Osim toga, sudska nadležnost će se svakako morati propisati u članku 8. Zakona o provedbi Uredbe o EPPO-u kako bi se taj zakon uskladio s Ustavom RH. Naime, kako je članom Zakona o Uredbi o EPPO-u izostavljena mogućnost nadležnosti Suda pravde EU, Hrvatska je propustila povjeriti ovlasti toj instituciji Europske unije koja je potrebna za

ostvarivanje prava i obveza preuzetih na temelju članstva u vezi s nadležnošću EPPO-a, slijedom čega je navedena odredba protivna članku 141.a stavku 2. Ustava. Uredba o EPPO-u je pravni akt koji je Hrvatska prihvatila u institucijama EU-a i ona se po članku 141.c stavku 2. Ustava mora primjenjivati u skladu s pravnom stečevinom EU-a. Ovdje se, što više, radi o ustavnopravnoj stečevini jer se radi o europskoj ustavnoj odredbi članka 267. UFEU koja izričito predviđa da se Sudu pravde EU u vezi s prethodnim pitanjima može obratiti samo nacionalni sud, uslijed čega je naš Zakon o EPPO-u protivan i hrvatskom i europskom Ustavu. Također, sudska kontrola bi omogućila i da se u postupku pred Glavnim državnim odvjetnikom poštuju neka opća pravna načela kao što je *audiatur et altera pars*, tj. da se omogući objema stranama da se očituju o sukobu nadležnosti, što je propušteno u ovom slučaju gdje se EPPO nije pitalo za očitovanje. Bilo bi dobro da se i to izričito propiše u čl. 8. Zakona o provedbi Uredbe o EPPO-u.

Saborski zastupnici Možemo! šalju zahtjev za ocjenu ustavnosti. S obzirom na dosadašnju praksu Ustavnog suda, kakav stav možemo očekivati?

Ne znam što piše u zahtjevu, ali ako inicijativu podrži petina zastupnika, o tome će Ustavni sud morati odlučivati te će se radi rješavanja pitanja tumačenja prava EU-a morati najprije obratiti Sudu pravde EU. Kao što sam rekao, po mom mišljenju, nepropisivanje sudske nadležnosti kao instance u odlučivanju o sukobu nadležnosti između EPPO-a i naših nacionalnih tužitelja (DORH-

a/USKOK-a) protivno je člancima 141.a i 141.c. Ustava u vezi s člankom 267. Ugovora o funkcioniranju EU-a. Ustavni sud nije ovlašten sam tumačiti pravo EU-a vezano za primjenu Uredbe pa će se morati obratiti Sudu pravde EU, koji će zasigurno utvrditi da naš Zakon o provedbi Uredbe o EPPO-u nije usklađen s pravom EU-a. Ta odluka će obvezati naš Ustavni sud da ocijeni kako navedeni zakon posljedično nije u skladu s našim Ustavom i naložiti Hrvatskom saboru da ga uskladi, tj. da propiše sudsku nadležnost u navedenom zakonu. Vjerujem da će i Europska komisija reagirati u tom smislu povodom pisma koji je uputila Europska javna tužiteljica Laura Kövesi. Stoga, pitanje je vremena kada će Hrvatski sabor morati mijenjati taj zakon.

Kad podvučemo crtu, od Sanadera, preko Vidoševića, afera u HEP-u, INA-i, Tolušića, vjetroelektrana, Rimac, Žalac, Banožića... što zaključujete o tim sporim pravosudnim procesima?

Kada se radi o otkrivanju i procesuiranju kaznenih djela najviših državnih dužnosnika i gospodarstvenika, možemo govoriti o tri faze pravosudnog razvoja Hrvatske. Prva faza je bila 1990-ih i 2000-ih godina, kada su te osobe bile praktično nedodirljive. Druga faza je počela 2010-ih, kada su uhvaćeni i procesuirani IVO SANADER i nekolicina njegovih ministara u koruptivnim radnjama, ali je uspješnost bila polovična jer su mnogi od tih procesa trajali jako dugo (neki još traju) te je bilo dosta oslobađajućih presuda, bilo da su neki od počinitelja potpuno oslobođeni u pojedinim postupcima ili su oslobođeni za određeni dio optužnice. I sada se vidi kako optužnice u takvim predmetima zapinju na optužnim vijećima vezano za pitanje zakonitosti dokaza. To se posebno vidi na predmetu 'Vjetroelektrane' koji ste spomenuli, koji traje već četiri godine, a suđenje nije započelo jer optužnica još nije potvrđena, prvenstveno zbog pitanja zakonitosti dokaza na kojima se temelji. Nekada se radi o radnjama odugovlačenja obrane, a nekada o ozbiljnim argumentima.

Sudjelovao sam u jednom EU projektu o presumpciji nedužnosti i elektroničkim dokazima u kojem smo otkrili da se u našoj praksi javljaju praktični problemi kod prijavljivanja digitalnih dokaza koji dovode u pitanje zakonitost takvih dokaza. Recimo, kod pretrage mobitela ne koriste se uvijek važeća pravila forenzičke struke koja traže da se takav uređaj klonira odnosno preslika, da se cijeli postupak na odgovarajući način bilježi, snima... Za očekivati je da će krupni predmeti koje ste spomenuli trajati čitavo desetljeće do pravomoćnog ishoda, što ukazuje na nedostatke Zakona o kaznenom postupku, ali i na organizacijske i infrastrukturne probleme Županijskog suda u Zagrebu pred kojim se odvijaju ti postupci. Test kvalitete zakona ne vidi se na procesuiranju 'uličnih lopova', nego upravo članova političke i gospodarske elite, a kvalitetan zakon i kvalitetno pravosuđe moraju pokazati stabilnost i onda kada se sudi najmoćnijima u zemlji.

Aktivacija Lex AP-a

Prvi put najavljuje se aktivacija Lex AP-a. Čemu dati prednost: opstrukciji javnosti, da javnost ne zna što nezakonito radi ministar kojeg plaćaju, ili opstrukciji istrage? Prema informacijama iz medija, doista postoji mogućnost da će se prvi put primijeniti novi članak 307.a Kaznenog zakona koji nosi naziv 'Neovlašteno otkrivanje sadržaja izvidne ili dokazne radnje'. Prema članku 307.a, osobe koje sudjeluju u kaznenom po-

stupku ne smiju neovlašteno otkrivati sadržaj izvidnih ili dokaznih radnji. Unatoč tome što su novinari izuzeti od odgovornosti kao i sve osobe koje otkrivaju takve sadržaje u javnom interesu, ova odredba izazvala je zabrinutost u javnosti, a problem zapravo predstavljaju zastarjele i nejasne odredbe članka 262. Zakona o kaznenom postupku. U stavku 1. je problem točka 5. u kojoj piše da samo 'zapisi' ne podliježu privremenom oduzimanju koje su sastavili novinari i urednici, a nisu ovom odredbom izrijeком izu-

Sud pravde EU će zasigurno utvrditi da naš Zakon o provedbi Uredbe o EPPO-u nije usklađen s pravom EU-a, čime će obvezati Ustavni sud da ocijeni kako zakon nije u skladu s Ustavom. Pitanje je vremena kada će Hrvatski sabor morati mijenjati taj zakon

zete i isprave i podaci do kojih su oni došli u obavljanju novinarskog posla iako bi se trebale analogno tako tumačiti i isključiti takve pretrage.

Svrha ovih izvida DORH-a je da se djeluje preventivno, upozori izvore iz kojih cure informacije iz istraga da ako nastave to činiti, mogu biti procesuirani. Međutim, u ovom slučaju se radi o visokom javnom interesu zbog involviranosti ministra zdravstva u koruptivnoj aferi koja se povezuje s organiziranim kriminalom, a koja je nanijela veliku štetu državnom proračunu. Smatram da se za taj slučaj ne bi trebalo nikome suditi po novom članku 307.a, a ako bi se to kojim neočekivanim slučajem dogodilo, sasvim sigurno bi osoba koja je otkrila te poruke bila oslobođena.

Ove godine svjedočili smo javnom, masovnom klicanju ustaškog pozdrava u Imotskom. Još uvijek, bar po reakcijama nadležnih, nije jasno je li to kažnjivo ili ne? Nažalost, Hrvatska je još uvijek zemlja nepotpunog suočavanja s ratnom prošlošću i upravo se to ogleda u nerazumijevanju da pozdrav 'Za dom spremni' predstavlja u najmanju ruku protuustavni oblik nesnošljivosti. Pokušaj da se riješi ovaj problem je bilo osnivanje Vijeća za suočavanje s posljedicama nedemokratskih režima koje je sastavilo tzv. Dokument dijaloga. U tom Dokumentu je zauzet stav da bi eventualne zabrane smjele biti usmjerene samo na ona obilježja koja se jednoznačno identificiraju s idejama totalitarizma te kao takva simboliziraju te ideje. Kao primjere takvih *prima facie* obilježja mržnje Dokument

navodi, pored HITLEROVOG pozdrava i kukastog križa, ustaško 'U' i ustaški pozdrav 'Za dom spremni'. Međutim, ono što je neprihvatljivo je da unatoč tome što smatra 'Za dom spremni' obilježjem mržnje, ipak predviđa da bi se moglo razmotriti uvođenje iznimki u propisima kojima se uređuju prava hrvatskih branitelja da se neće uklanjati s postojećih insignija HOS-a i kada se koristi u komemorativne svrhe za poginule HOS-ovce. No, nijedan propis nije predvidio takvu iznimku jer bi to bilo protuustavno. Ustav u članku 39. jasno propisuje da je zabranjeno i kažnjivo svako pozivanje na 'nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju ili bilo koji oblik nesnošljivosti'. Kada se 'Za dom spremni' javno koristi u kontekstu veličanja ustaštva i NDH, on nedvojbeno predstavlja pozivanje na mržnju, a kada se javno koristi u kontekstu HOS-a ili pjesme 'Bojna Čavoglave', može se reći da gubi karakter izravnog pozivanja na mržnju, ali i dalje predstavlja pozivanje na nesnošljivost. Kako je i samo pozivanje na 'bilo koji oblik nesnošljivosti' po Ustavu zabranjeno i kažnjivo, to se u svakom slučaju odnosi i na ustaški pozdrav 'Za dom spremni'. Ustavni sud je s pravom zauzeo stav u svojim odlukama da se radi o pozdravu koji nije u skladu s hrvatskim Ustavom. Stoga, bez obzira na to što su pojedine udruge HOS-a registrirale ovaj ustaški pozdrav u svojim statutima i što je THOMPSON registrirao svoju pjesmu kao autorsko djelo, ne znači da je samo po sebi dopušteno koristiti ustaški pozdrav u javnosti jer se registracijom udruge ili pjesme ne može derogirati čl. 39. Ustava.

Ali Visoki prekršajni sud je 2020. praktično dopustio javno izvođenje Thompsonove 'Bojne Čavoglave'. Kamo onda u tom dopuštenom društvom, političkom, pravosudnom kaosu vodi regulacija ustaškog pozdrava?

Smatram krajnje problematičnim pravno shvaćanje Visokog prekršajnog suda s obrazloženjem da se 'Bojna Čavoglave' izvodi od 1991. i da je autorsko djelo, ignorirajući hrvatski Ustav i praksu Ustavnog suda RH o tom ustaškom pozdravu. Naime, Visoki prekršajni sud problematizira primjenu članka 5. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira koji izričito ne zabranjuje ovakve sadržaje, ali ga je zato i trebalo protumačiti u kontekstu spomenutog članka 39. Ustava. Smatram da bi Visoki prekršajni sud trebao slijediti svoj stav iz predmeta Rosso gdje je zaključio da korištenje predmetnog ustaškog pozdrava u pjesmi 'Bojna Čavoglave' 'svakako doprinosi stvaranju atmosfere u kojoj se utječe na javni red i mir tako da se ohrabruje druge na izražavanje mržnje i na nasilje, odnosno stvara latentna opasnost, nelagoda i uznemirenost kod osoba koje ne spadaju u većinsku etničku ili vjersku skupinu'.

U tijeku je izrada novog Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira pa bi u njemu trebalo svakako zabraniti nesnošljive ideološke sadržaje s obzirom na to da je to potreba proizašla iz empirijskog istraživanja provedenog u okviru EU projekta Hrvatskog pravnog centra s partnerskim institucijama pod nazivom 'Unapređenje odgovora na govor mržnje kroz pravno istraživanje, zagovaranje i trening'. Tim stručnjaka tog projekta, među kojima sam i ja, predložio je izričitu prekršajnu zabranu nacističkih, fašističkih, ustaških, četničkih, velikosrpskih ili drugih poruka koje mogu izazvati nesnošljivost na temelju rase, vjere, nacionalne ili etničke pripadnosti, jezika, podrijetla, boje kože, spola, spolnog opredjeljenja, rodnog identiteta, invaliditeta ili kakvih drugih osobina. Kada bismo imali takvu jasnu zabranu, više ne bi bilo prostora za spomenute neustavne iznimke u našoj prekršajnoj praksi. ■

Klasa piva ispo' glasa

Teza, koju promovira ekonomist i povjesničar Adam Tooze, po kojoj iza Trumpove i sličnih pobjeda desnice stoji koalicija protiv profesionalno-menadžerske klase, sadrži u sebi relevantne količine uvjerljivosti. U hrvatskom kontekstu je na snazi sličan proces, samo specifično obilježen socijalističkim projektom i ratnim raspadom tog projekta

Jumbo-plakat Američkog instituta, Zagreb, 2019. (Foto: Igor Kralj/PIXSELL)

SREDINA je sedamdesetih godina prošlog stoljeća, a mjesto radnje nalazi se u neimenovanom gradu u Sjedinjenim Američkim Državama. Nešto preciznije, posrijedi je skromni dom para u srednjim godinama – bravara i pomoćne medicinske sestre. U njihovom se kućanstvu skupilo oveće društvo, možda kakvih desetak ljudi različitih profila: od sveučilišnih profesora do radnika u skladištu. Kako i priliči takvim okupljanjima, par je, pretpostavljamo žena, pripremio i domaću gastronomsku ponudu, mahom sačinjenu od kolača, keksa i nešto slanijih zalogaja. Da se gosti počaste i da se svi osjećaju kao kod kuće, kako se i očekuje u takvim situacijama. Međutim, kohezija grupe je uporno izostajala i nije se pritom radilo o običnoj socijalnoj

nelagodi koja prati početne minute i eventualno sate nekog društvenog okupljanja ili tulumu. Situacija je postajala, reklo bi se današnjim univerzalnim jezikom socioemocionalne dijagnostike – *cringe*. Najzaslužniji za takvu atmosferu su bili sveučilišni profesor i njegova supruga neznanog zanimanja, ali istih društveno-kulturnih navika. Pored toga što su potpuno ignorirali domaćine i hranu kojom su počašćeni i time ih postidjeli, oni su se posvetili i svojevrsnom performansu. Uglas su čitali MAOVU 'Malu crvenu knjižicu' i samo bi kad bi se pojavila varijanta riječi 'liberal' umjesto nje govorili: Barbara.

Scena podsjeća na dio nesnimljenog filma u režiji kakvog američkog poklonika poetike JEAN-LUCA GODARDA tih godina sa specifičnim američkim *twistom*. Možda je

nešto slično nekad i snimljeno, ali ova scena ne dolazi iz fikcionalnog svijeta. Ne samo da se radilo o sceni iz stvarnog života već i o neposrednoj inspiraciji za formuliranje jednog od važnijih, ali i osporavanih socioloških pojmova u posljednjih pedesetak godina. Naime, scena se dogodila na sastanku Novog američkog pokreta (NAM), dijela šire formacije koja se tada nazivala Novom ljevicom, a prozvana Barbara je BARBARA EHRENREICH koja je 1977. u par eseja sa svojim tadašnjim partnerom JOHNOM EHRENREICHOM skovala pojam profesionalno-menadžerska klasa, poznatiji po engleskom akronimu PMC. Inspirirani različitim oblicima nelagode i neuspjeha u sastavljanjima klasnih saveza na ljevici, njih su dvoje pokušali objasniti fenomen na terenu klasne analize i to putem

određenog oblika klasne samoanalize s obzirom na to da se radilo o klasi ili društvenoj skupini kojoj su sami pripadali kao profesori. Pojam je i danas u teorijsko-žurnalističkom optjecaju, možda najviše zato što ključnu riječ u tom optjecaju imaju oni koji toj klasi pripadaju. No, i pored te stalne potrebe za samoanalizom, pojam svoju opstojnost mora dugovati i analitičkom i dijagnostičkom potencijalu. Dio definitivno otpada i na funkciju uvrede na lijevoj supkulturnoj sceni, ali takva uporaba spada u predpolitičke ekstravagancije na koje se izlišno i osvrtni. Naša je oklada da taj pojam vjerojatno može više doprinijeti objašnjenju uspona novog oblika (ekstremne) desnice nego propasti ljevice. Doduše, riječ je o povezanim procesima, razlike su u naglascima.

Dakle, na što su Ehrenreichovi mislili kad su posegnuli za pojmom profesionalno-menadžerske klase? Osim što su mislili na same sebe i nelagodna iskustva u procesima političkog organiziranja, zanimao ih je proces nastanka društvene grupe kojoj su pridali status klase, a koja je po njima ključno obilježila povijest ljevice u 20. stoljeću. Naime, nakon kaosa poduzetničkog *laissez-fairea* krajem 19. i početkom prošlog stoljeća, pojavila se potreba za snažnijom i efikasnom državnom birokracijom i brojnijom i bolje posloženom korporativnom administracijom. Nastala je nova klasa čija je društvena funkcija, riječima američkog povjesničara GABRIELA WINANTA, bila da nadzire proces akumulacije kapitala i drži neposlušni proletarijat pod kontrolom: istraživači i inženjeri su trebali transformirati proizvodni proces; učitelji, doktori, sestre i menadžeri su trebali oblikovati, održavati i kontrolirati radnu snagu; kulturni radnici su trebali proizvoditi komercijaliziranu masovnu zabavu i ideologiju i tako iskorijeniti različite patološke užitke u radničkim getima; socijalni radnici i odvjetnici trebali su se baviti različitim devijacijama od čvrstih normi.

Ta su se poslovnja zaduženja u prvoj polovici 20. stoljeća standardizirala i postala su profesije. I to profesije koje su se nalazile u kontradiktornoj klasnoj poziciji. Nisu bili kapitalisti jer nisu posjedovali sredstva za proizvodnju, ali nisu pripadali ni radničkoj klasi zbog razine autonomije u vlastitom radu i zato što su imali izravnu ulogu u oblikovanju društvenog svijeta. Unatoč tome što su očito služili stabilizaciji kapitalizma, shodno toj kontradiktornoj ulozi, pripadnici te nove klase sebe su uglavnom vidjeli na strani socijalizma u tom periodu, a i nakon Drugog svjetskog rata, otprilike do osamdesetih godina prošlog stoljeća. Oni su svoju društvenu ulogu mahom, upozorava Winant, vidjeli u doprinosu razvoju američke demokracije (slično je bilo i europskim državama, pogotovo u poslijeratnom periodu), modernizaciji uvjeta rada i života i neposrednom usklađivanju s društvenim i tehnološkim promjenama koje su činile svijet drukčijim mjestom. Zamišljali su se kao suparnici kapitala i svojevrstan oblik stručne ispomoći radničkoj klasi ili u najmanju ruku kao moderatori između različitih interesa u svrhu društvenog napretka. Smatrali su da svojom ekspertizom i racionalnošću mogu čak otvoriti put ka socijalizmu: društvena kontrola i proizvodnja racionaliziranog plebejskog ponašanja bili su uvjet za funkcioniranje demokracije koja bi gradualno mogla dovesti i do drukčijeg oblika društvenog uređenja. Oblik svijesti te klase ili društvene grupe bila je i ostala meritokratska racionalnost.

Nakon Drugog svjetskog rata, rastom i širenjem države blagostanja, ta je klasa samim tim rasla i postajala sve značajniji društveni faktor. Premda je i dalje bila u barem nominalnom elektoralnom savezu s industrijskom radničkom klasom, kontradikcije su postajale sve izraženije, kao i političke tenzije. Prisjetimo se samo scene s početka teksta koja vjerno dočarava svu zahtjevnost klasnog saveza između onih koji uživaju u vlastitoj autonomiji i politici sve češće pristupaju kao estetiци i onih čiji su životni izbori i dalje strogo ograničeni zahtjevima kapitala i samim tim su u konstantnom raskoraku, stilskom i egzistencijalnom, s potencijalnim klasnim saveznicima. Postojale su tada različite struje i prijedlozi političkog razrješenja očite kontradikcije koja je priječila još snažniji iskorak lijevih snaga. S nekih, uvjetno rečeno, radikalnijih pozicija zahtijevao se odlazak, barem privremeni, profesionalaca u tvornicu da se iskuse ritmovi industrijskog rada. U tom kontek-

stu treba razumjeti i značajnu popularnost maoističkih ideja na univerzitetima diljem tadašnjeg zapadnog svijeta koja danas neupućenima zvuči prilično bizarno. Dok su drugi smatrali da samo treba naglasak stavljati na onaj aspekt u društvenoj ulozi PMC-a koji se tiče brige za druge, obrazovanje i društvenu inovaciju koja ih samim tim približava interesima radničke klase. Kao što znamo danas, rješenje nije pronađeno, a profesionalci su uglavnom napustili saveze s demobiliziranom radničkom klasom i svoju meritokratsku racionalnost ponudili idejama i praksama neoliberalizma. Dio ih je ostao na ljevici, pogotovo oni zaposleni u sektorima koji su doživjeli snižavanje cijene rada, razine autonomije i socijalnog ugleda i danas čine ključnu bazu novih lijevih stranaka. Svoju pak ‘parazitsku’ ulogu PMC je ponudio oblikovateljima nove političke ideologije na desnici.

S obzirom na to da je radnička klasa demobilizirana i politički pobijeđena, klasa je prestala igrati važnu političku ulogu u programima i sukobima kao nositeljica materijalnih interesa. Ali ostala je tu da služi kao neeksplicirani marker društvene i političke autentičnosti. Klasa, parafrazirajući JAKŠU FIAMENGA, piva ispo’ glasa. Radnik je, dakle, postao običan čovjek sa svojim skro-

Gdje su u cijeloj priči pravi kapitalisti? Nema ju li oni izravni utjecaj na živote ljudi od profesora s komparativne ili voditeljice projekata nevladine udruge? Oni se u novoj, prešutnoj klasnoj podjeli kojom barata desnica nalaze na strani famoznog običnog čovjeka

Dani ponosa i suradnje – Nino Raspudić, Nikola Grmoja i Miro Bulj (Foto: Dalibor Urukalo/PIXSELL)

mnim i tradicionalnim navikama kojima profesionalno-menadžerska klasa smještena u kulturnim institucijama, odjelima za ljudske resurse velikih korporacija, akademiji, medijima i političkim strankama želi osporiti pravo na postojanje i stalno im uz visoku dozu patronizacije zapovijeda kako se trebaju ponašati i kako govoriti jer će u suprotnom biti stigmatizirani i proglašeni nazadnima. Tako bar glasi podjela društvenih uloga kojom barata desnica i koja brojnim pripadnicima nižih klasa zvuči uvjerljivo. A ta uvjerljivost ne dolazi toliko iz samih ideoloških uvjerenja. Nisu ni ona zanemariva, ali kao slobodno plutajuća uvjerenja ne bi imala toliku društveno-političku snagu. Dodatna dva faktora treba uzeti u obzir. Prvi je vezan uz inzistiranje desnice na tome da je ljevica napustila radničku klasu i njene materijalne interese. Sjetimo se samo izjava NIKOLE GRMOJE koji je u nekoliko navrata rezultate prošlih parlamentarnih izbora prokomentirao evociranjem ‘stare ljevice’ i ponavljao kako su mu prilazili simpatizeri te političke opcije i navodno tvrdili da su glasali za Most jer nemaju za koga drugog. Drugim riječima, bilježe spomenuti kolaps (krhkog) klasnog saveza između profesionalno-menadžerske klase i radništva. Pritom pružaju i degutantni ideološki dodatak koji kaže da su ih napustili zbog migranata i seksualnih manjina dajući tako licencu za obračun s raznim manjinama koje navodno ugrožavaju živote običnih ljudi. Očito pitanje glasi: gdje su u cijeloj priči pravi kapitalisti? Nema ju li oni izravni utjecaj na živote ljudi od profesora s komparativne ili voditeljice projekata nevladine udruge? Oni se u novoj, prešutnoj klasnoj podjeli kojom barata desnica nalaze na strani famoznog običnog čovjeka koji, kako smo vidjeli po demografskoj strukturi TRUMPOVIH glasača na prethodnim izborima, više nije ograničen na ‘bijelog radnika’. U toj se, dakle, zamišljenoj klasnoj podjeli nalaze kapitalisti koji se bave ‘pravim’ poslovima – od naftaša do građevinaca – kao i njihovi pandani nešto niže na klasnoj ljestvici, sitni poduzetnici i obrtnici koji su, kako geslo kaže, sve stekli svojim rukama i obični radnici koji su učinili to isto, samo radeći za te druge ruke. A na drugoj strani se nalaze ‘profesionalne’ manjine i svi oni dijelovi PMC-a koji ne samo da često ‘parazitiraju’ na javnim proračunima već i rade u kulturnim i medijskim profesijama koje oblikuju društvo i ideje o društvu, a do tog su statusa navodno došli nedemokratskim putem. Kao i u brojnim drugim desničarskim konstrukcijama, radi se o koktelu koji u prosjeku sadrži trećinu društvene realnosti, trećinu ludorija i trećinu opasnih namje-

ra. S obzirom na snagu (liberalne) ljevice i kapacitete političke imaginacije, očito je i trećina realnosti dovoljna. A nisu ni ludorije ni ispušni ventili za baciti. Teza, koju promovira na ovim stranicama spominjani ekonomist i povjesničar ADAM TOOZE, a po kojoj iza Trumpove i sličnih pobjeda desnice stoji anti-PMC koalicija, sadrži u sebi relevantne količine uvjerljivosti.

U hrvatskom kontekstu je na snazi sličan proces, samo specifično obilježen socijalističkim projektom i ratnim raspadom tog projekta. Naveli smo već da je profesionalno-menadžerska klasa ključnu etapu rasta doživjela nakon Drugog svjetskog rata, pedesetih i šezdesetih godina. U tom je periodu, jasno, Hrvatska bila dio Jugoslavije. Premda se radilo o epizodi nezapamćene socijalne mobilnosti na našim prostorima, desnica danas, iako i među njima ima onih koji su obiteljski iskusili taj skok, tadašnju socijalnu mobilnost tumači kao nepravednu, politički poklonjenu, u doba dok je napaćeni hrvatski narod navodno zaostajao jer nije bio politički podoban. U kasnijim zazivima lustracije nije se radilo samo o ideološkoj osveti nego i o uspostavi nekog oblika imaginarne i valjda polusvjesne klasne pravde. Znamo zašto do lustracije nije došlo, ali treba se zapitati odakle popularnost takvih zahtjeva. Možemo ostati na terenu nacionalizma kao refleksne ideologije, ali njime nećemo iscrpiti objašnjenje do kraja. Da opet parafraziramo Fiamenga, klasa piva ispo’ glasa. Sedamdesetih godina u Jugoslaviji, kako tvrde brojna sociološka istraživanja, zaustavljena je socijalna mobilnost. A generacija koja je na tržište rada izašla osamdesetih godina susrela se s visokom razinom nezaposlenosti. U ratu se u nezanemarivoj mjeri ta rezervna armija rada pretvorila u pravu armiju. Oni koji nisu mogli steći svoj ponosni radnički status u nominalno radničkoj zemlji stekli su ga ratnim putem i rušenjem te zemlje. Prosvjedi branitelja iz druge polovice devedesetih govore da taj prijelaz nije išao baš glatko, ali nakon tih pritisaka koji su imali sindikalnu dimenziju, oni su ostali i ratni heroji i primjeri autentične radničke klase u postindustrijskom periodu. S jedne strane stoje oni, a s druge takozvane jugoslavenske kulturne elite, što je ništa drugo doli naša lokalna šifra za profesionalno-menadžersku klasu. I zato Jugoslavija i dalje oblikuje naše živote. Zato što suvremene klasne odnose živimo u jeziku neriješenog klasnog sukoba osamdesetih. Neriješenog jer je riješen ratnim putem. ■

INTRIGATOR

Nastavljeno
razaranje

Godinama nije jasna situacija na Štrbačkom buku, ne zna se tko je vlasnik tog prostora, željeznica ili Hrvatske vode, zašto se naplaćuju ulaznice

I dalje uzurpiran – Štrbački buk (Foto: Dejan Rakita/PIXSELL)

NEDAVNO osnovana Udruga za zaštitu rijeke Une – Buk, prošli je tjedan u Donjem Lapcu organizirala javnu tribinu ‘Una treba nas’ na kojoj je okupljenima kazano čime bi se sve to društvo imalo baviti, i što je najprije u tom smjeru nužno poduzeti. Odmah da primijetimo: dosta se toga vidi već po nazi-
vu udruge, pored njezina zaštitnog faktora. Naime, još se nije slegнула prašina nakon uspješno odbačenog profiterskog nasrtaja na izvor Une, kao ni tako zamućena voda samog izvorišta. No ta aktivacija lokalnog življa između Srba i Donjeg Lapca svakako upućuje na daljnji angažman oko jednog starijeg i žilavijeg projekta malo dalje nizvodno, a kojim je devastiran kraški fenomen Štrbačkog buka.

‘Godinama postoji ta misteriozna situacija na Štrbačkom buku koju nitko još nije objašnio’, rekla je predsjednica udruge JOVANA RAŠETA, ‘i ne zna se tko je vlasnik tog prostora, željeznica ili Hrvatske vode, kao ni zašto Lapčani više ne idu tamo, zašto se naplaćuju ulaznice, kakav je to park ili što uopće jest. A poslane su tolike prijave institucijama. Zato smo odlučili da i tome nekako stanemo na kraj, da vidimo imamo li pravo kad nam sve to smeta.’

Pored toga je istaknula da se stalno nešto govori o turizmu u vezi s Unom, ali da su prije razvoja turizma neophodni razni važni koraci u pripremi i prilagodi, čemu je najbolji primjer upravo ugrožavanje Štrbačkog buka. ‘Ipak, sve to ne možemo mi sami,

nas 11 osnivača, ako se ne uključe ostali iz ovog kraja, pa da prestanemo pasivno gledati i pričati o tome samo između sebe’, naglasila je Rašeta.

Članica udruge NIKOLINA VILUPEK održala je potom kratko izlaganje o problemu alohtonih biljnih vrsta koje uz Štrbački buk sadi isti privatni poduzetnik koji je nelegalno uzurpirao taj prostor u komercijalnu svrhu.

— Primijetila sam mnoge biljke koje tamo ne pripadaju i zgrožena sam. Brojne ukrasne forme, borovi, mahonije, rujavac, begonije, bodljikave smreke, ukrasne ruže. One bježe, izmiču kontroli, uništavaju autohtone vrste i postojeću ravnotežu, kao što u Dalmaciji čini jedan kineski pajasen koji se agresivno širi i ispod kojeg ne raste ništa, tako da u nekom trenu više ne možete govoriti o prirodnom staništu – upozorila je Vilupek.

Ekološki aktivist MILIĆ MARTINOVIĆ, također član novoosnovane udruge, stavio je akcent na problem (ne)prepoznavanja određene prirodne vrijednosti, kao i opasnosti koja mu prijeti. ‘Jednom smo gradili nadstrešnicu na Loskunu’, prepričao je on, ‘pa je čovjek koji nam je dovezao ciglu počeo odatle gledati rijeku, i zatim kazao oduševljen da nikad nije bio ni tu, a ni na samom buku. Ne znamo što imamo. Naš problem je neprepoznavanje kapaciteta i mogućnosti koje buk pruža takav kakav jest. Zato moramo sada zajedno shvatiti o kakvom je potencijalu riječ. A kad sam prvi put shvatio da tamo nešto nije u redu, 2009. godine, još nije bilo vidljivog traga gradnje, ali priprema je bila započela. Otada upozoravamo nadležne institucije, to su deseci i deseci prijava raznim inspektorima, željeznicama hrvat-

skim i bosanskohercegovačkim, Hrvatskim vodama itd.’

Svejedno, buk se sve do danas, kao što je rekao Martinović, ‘razara tiho, sistematski, uporno’. Jovana Rašeta naknadno je rekla i da školarci iz tog dijela Like idu na školske izlete u Dalmaciju i Slavoniju, ali ih na Štrbački buk nitko nije vodio. Možda je zato baš za udrugu prilika da ih povede tamo, ne bi li se stanovništvo okolnih mjesta okupilo u što većem broju na zaustavljanju još jedne devastacije Une i njena okoliša, kad su već onako impresivno krenuli od izvora.

■ Igor Lasić

Nedopustiva
potpora
ratnim
zločincima

VIŠE organizacija civilnog društva iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske osudile su izjave nekih političkih kandidata u utrci za predsjednika Republike Hrvatske i pozvale nadležne institucije da reagiraju, jer je nedopustivo da političari daju potporu osuđenim ratnim zločincima i odobravaju zločine.

Podsjećaju da je MIRO BULJ, gradonačelnik Sinja i kandidat Mosta za predsjednika Hrvatske, dana 29. studenog u svojoj objavi na društvenim mrežama podržao osuđenog ratnog zločinca SLOBODANA PRALJKA. U objavi je izjavio: ‘Rasti sine jednom znat češ, samo rasti, dočekat češ! HRHB’, uz fotografiju Slobodana Praljka koji je bio general Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane (HVO) osuđen na 20 godina zatvora za zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja rata tijekom bosanskog sukoba.

Ističu da je glorifikacija ratnih zločinaca iz proteklog rata u Bosni i Hercegovini sve vidljivija u hrvatskom javnom prostoru. DARIO KORDIĆ je, primjerice, na snimci objavljenoj 2023. koja je nastala na druženju, na pitanje je li vrijedilo zatvora i rata odgovorio: ‘Rekao sam, sve bih ponovio! Svaka sekunda je vrijedila.’ Haški sud je dokazao da je Republika Hrvatska ‘rukovodila u planiranju, koordinaciji i organizaciji HVO-a, te da je postojao međunarodni oružani sukob između Hrvatske i Bosne i Hercegovine.’

Potpisane organizacije podsjećaju i da od 2022. zahtijevaju od Grada Zagreba imenovanje jednog trga po ahmičkim žrtvama. Predstavnici Grada nisu dali nikakav odgovor, no imenovanje jednog takvog prostora u prijestolnici Hrvatske služilo bi kao počast žrtvama, ali i edukaciji o strahotama rata. Saopćenje potpisuju Centar za žene žrtve rata – ROSA, Zagreb, Udruženje za društvena istraživanja i komunikacije (UDIK), Sarajevo, Documenta – Centar za suočavanje s prošalošću, Zagreb Centar za građansku hrabrost, Zagreb i Ženska mreža Hrvatske.

■ G. Borković

Rok do
kraja godine

Do kraja godine ističe rok Odluke Vlade RH iz 2023. godine o otpisu tražbina troškova parničnog postupka koji se tiču civilnih žrtava rata?

Vlada RH je konačno, nakon niza godina zagovaranja i traženja takvog zakona, u prosincu 2023. donijela tu Odluku. Documenta je tada pozdravila donošenje takve odluke, istaknuvši da se napokon ispravlja nepravda nanесena obiteljima i najbližim srođnicima civilnih žrtava rata. S druge strane, kritizirali smo tu odluku jer se njome otpisuju ili vraćaju parnični troškovi i počiniteljima, odnosno osuđenim ratnim zločincima, koji su stavljeni u istu kategoriju kao i žrtve. Međutim, smatramo da je rok od godine dana zaista prekratak. Time se postiglo jedino da se velik broj onih koji imaju pravo na otpis troškova, nisu stigli javiti te da neće ostvariti to pravo.

Što to znači za one koji su sudskim putem tražili naknadu štete zbog ubojstava bližih osoba tokom rata, a zahtjevi su odbijeni pa moraju platiti visoke parnične troškove?

Gubitak takvih parnica te obveza plaćanja često jako visokih parničnih troškova bio je strašan udarac za civilne žrtve i višestruka nepravda. Nakon što je nad njima i njihovim obiteljima izvršen ratni zločin, gubitkom parnica ne samo da njihova patnja nije priznata, nego su zbog nemogućnosti pokrivanja tih troškova često dospijevali pod dugogodišnje ovrhe. Većina njih je i prije plaćanja tih troškova živjela u teškoj socioekonomskoj situaciji, koja im je tom odlukom još dodatno otežana. Time su žrtve dodatno traumatizirane te dovodene u vrlo težak položaj. Ova odluka, 28 godina nakon kraja rata, donesena je puno prekasno za neke od najbližih srođnika žrtava koji su u međuvremenu preminuli, a nisu dočekali priznanje patnje i pravdu. Takav primjer su VJERA SOLAR, čija je kći LJUBICA ubijena u rujnu 1991., i JASENKA BOROJEVIĆ, čiji je suprug STEVO ubijen u listopadu 1991. One su nakon neuspjelih traženja kaznenog procesuiranja ratnih zločina osnovalе u Sisku Građansku udrugu protiv nasilja i podnijele tužbe protiv RH. Preminule su i nisu dočekale odluku o otpisu.

Oni koji to još nisu učinili, gdje se mogu još prijaviti do 28. prosinca 2024.?

Sa zahtjevom za povrat naplaćenih tražbina, mogu se javiti nadležnom Općinskom državnom odvjetništvu koje je donijelo rješenje o ovrsi i tražiti povrat. Trebali bi priložiti presudu općinskog suda kojom je naloženo plaćanje, prijedlog za ovrhu koji su dobili od općinskog državnog odvjetništva, eventualne druge dopise institucija te kopiju osobne iskaznice.

■ Mirna Jasić Gašić

Odlična suradnica

Revizija izabrane grupe javnih nabava kakvu najavljuje nova ministrica zdravstva ne pogađa ni blizu golemi problem korupcije u javnoj nabavi

ČEKAJUĆI da je Hrvatski sabor potvrdi kao novi izbor ANDREJA PLENKOVIĆA za ministricu zdravstva, IRENA HRSTIĆ radi na dojamu da se intenzivno bavi ispravljanjem krivih Drina hrvatskog zdravstva. Za medije je izjavila da je na Plenkovićev zahtjev pokrenula reviziju interventnih javnih nabava, detaljno opisujući što to točno znači. O tome govori nekoliko citata: 'To je ogroman i opsežan proces, to je apostrofirano kao problem i mi smo odlučili sukcesivno pristupiti rješenju, svaki korak u nastavku može biti i novi korak.'

'Trebali bismo se fokusirati i izvući sve popise javnih nabava za koje je dalo suglasnost Ministarstva zdravstva izvući one koje su cjenovno dubiozne i onda konkretno analizirati pojedinačne predmete.'

'Ja sam taj predmet pročitala i na prvo čitanje vidim da nema visokih dubioza, ali ono što je dobro i što taj polazni dokument pokazuje je da će zadatak dobiti sva upravna vijeća u bolnicama. Svi ravnatelji imaju određene procese, sve javne nabave prolaze proces odobravanja upravnog vijeća u bolnicama. Mi ćemo iz Ministarstva zdravstva dati jasne upute upravnim vijećima da izrevidiraju nalaze iz 2022. godine.'

'Ići ćemo onoliko duboko koliko bude potrebno.'

Neslućene dubine revizija koje Hrستیć najavljuje praćene su očiglednom plićinom cijele akcije i retorike, zajedno s pitanjima koja se mediji (ne) usude postaviti. Zanimaju li javnost isprazne tehničke fraze ili npr. zašto se uopće sve to poduzima? Koji

je cilj revizije? Hoće li Hrستیć prosljeđivati suspektnu dokumentaciju Glavnom državnom odvjetniku IVANU TURUDIĆU? Hoće li kao odgovorne prijavljivati ravnatelje bolnica i članove upravnih vijeća bolnica, među kojima su njezine kolegice i kolege iz Ministarstva? Hoće li ih samo smijeniti? Zašto bi bile revidirane samo nabave koje nisu bile u bolničkim planovima? Zbog čega su ti postupci pogrešno nazvani interven-tnim nabavama?

Ne treba sumnjati da bi odgovori potvrdili očiglednu činjenicu da Hrستیć postupa po nalogu šefa partije bez suvišnih 'zašto' i neovisno o tome što je taj nalog samo prilično loš Plenkovićev PR, smišljen da sanira štetu koju je napravio bivši ministar zdravstva VILI BEROŠ.

Realno, revizija izabrane grupe javnih nabava ne pogađa ni blizu golemi problem korupcije u javnoj nabavi, odnosno pitanja tko donosi odluke o alokaciji resursa u zdravstvu i u kakvoj proceduri. Takvi će stoga biti i rezultati te selektivne revizije jednom kada bude gotova pa bude potvrđeno da je EPPO-ovom i USKOK-ovom istragom otkriven izolirani kriminalni incident u inače urednom sistemu, na koji je jedna zločinačka skupina izvela točkasti napad.

Da će Hrستیć raditi na minimalizaciji štete govori i njezin prvi nastup u emisiji Otvoreno, gdje je spekulirala na temu je li realna procjena istražitelja da su mikroskopski roboti u kriminalnoj nabavi za hrvatske bolnice tri puta preplaćeni. Vrludajući po podacima što sve može utjecati na finalni trošak nabave opreme za bolnice, buduća ministrica nije potkopala svoj integritet samo iznoseći nepotrebne podatke i pretpostavke, već izostavljajući bitne informacije koje je u skoro dva tjedna od odvođenja Beroša u Remetinec mogla znati – što se tu točno dogodilo i koga smatra odgovornim.

MARIJA BUBAŠ, državna tajnica u Ministarstvu zdravstva, za Hrستیć je rekla da je 'dobar suradnik, ne samo nama kolegama, nego je to bila i bivšem ministru'. 'To sam sigurna jer sam shvatila kroz njezin rad do sada da se na nju može čovjek osloniti', poručila je Bubaš. Odlična vijest za premijera, a prilično loša za hrvatsko zdravstvo.

■ Nataša Škaričić

FRAGMENTI GRADA

Kruh

LOKALNA kompanija koja se specijalizirala za proizvodnju i prodaju delicatah proizvoda na bazi kruha, nedavno je otvorila novi dućan nedaleko od mjesta na kojem živim u Zagrebu. Prijatelj koji me nakratko posjetio, ujutro se ponudio da se spusti do nje i kupi svježa peciva. Po povratku mi reče da dotična trgovina svojim hipsterskim stilom, ponudom, ali i visokim cijenama, jako nalikuje srodnim takvim u njujorškom Brooklynu gdje već dugo živi. Pa se tako zapričismo o kruhu, toj velikoj, staroj i nikad dovoljno iscrpljenoj temi.

Jasno, ja se sjetih nama ponajbliže reference, 'Kruh naš' PREDRAGA MATVEJEVIĆA, jednog u nizu čudesnih brevijara autentičnog autora koji nas sistematično upoznaje s društvenim, povijesnim, antropološkim, teološkim i kulturološkim aspektima te teme. Obojica, prijatelj i ja, porijeklom smo iz zapadne Bosne, tako da nije čudno da smo se kroz razgovor prisjetili nekih prizora koji su i danas tamo jako česti. Radi se o vrećicama s ostacima kruha koje se mogu vidjeti kako vise privezane za kontejnere sa smećem. U tamošnjoj prevladavajućoj narodnoj percepciji, formatiranoj na sjecištu religijskog i kulturološkog, popriličan je grijeh (od)baciti kruh, tu osnovnu živežnu namirnicu koja simbolizira grčevitu borbu za život. Stoga je uputno ostatke starog kruha obraditi za naknadnu upotrebu i konzumaciju ako je to ikako moguće. A ako to ipak nikako nije opcija, potom se za rješenjima traga svakojako, pa i na spomenuti način. No bacanje svakako ne, već pažljivo odlaganje kruha s predbujenjem da će nekom potrebitom to možda ipak koristiti, makar pticama.

Istovremeno, premda podsvesno znamo da velik dio tog ostavljenog kruha ipak ostaje neiskorišten i trune, sebi olakšavamo savjest jer ga eto nismo bacili. Naposljetku, kruh i njegov status jedan su od povezujućih simbola sve tri monoteističke religije semitskog kruga, judaizma, kršćanstva i islama. Nisu ni ptice slučajno spomenute. U Kur'anu se kruh (khubz) pojavljuje tek na jednom mjestu, nalazimo ga u suri Jusuf (XII: 36) koja glasi: 'S Jusufom u tamnicu dva mladića udoše, i jedan od njih reče: Sanjao sam kako cijedim grožđe! A drugi reče: Ja sam sanjao kako na glavi kruh nosim, koji su ptice kljuvale!' Citirani stavak je znakovit i značenjski višeslojan jer povezuje kruh sa cijedenim grožđem, to jest s vinom. Još je znakovitiji san o kruhu na glavi koji ptice kljuvaju. Prema interpretacijama, ta bi metafora mogla označavati predskazanje o skorom završetku života.

Kada bi takve stvari bile poznate većem broju ljudi, možda bi i vrećica s ostacima kruha privezanim za kontejnere bilo manje, zbog bogobojaznosti. Napokon, ideologija naše tranzicije na poseban način sadrži riječ kruh u varijanti istočnog idioma ovog jezika, onda kada je pojmom uhljeb dezavuiran status radnih mjesta i poslova u javnom i državnom sektoru.

■ Hajrudin Hromadžić

Buljenje u prošlost

ZA BOŽIĆ želim znati što je STVARNO bilo '91.; Za Božić želim da se u hrvatskoj historiografiji puno više teži objektivnosti, pozitivnom i negativnom naslijeđu određenih procesa i događaja 90-ih; U sljedećoj godini želim da kao društvo češće pomislimo 'A što smo mi NJIMA radili?' i počnemo kolektivno čistiti u svom dvorištu. Jer je i to domoljublje – neke su od blagdanskih poruka na kartonskim krugovima kojima su u ponedjeljak 2. prosinca, dokićena božićna drvca, ustvari ona najveća stabla na Trgu bana Jelačića u Zagrebu. A onda je došlo do eksplozije reakcija.

Sljedeće jutro mogao se kroz medije steći dojam se da s onim sutrašnjim ne treba računati ako se počinitelji ne identificiraju i ne pohapse. Prozvana je vlast Grada Zagreba, palo je i pitanje tko je financirao tu akciju, dakle, s troškom od nešto ambalažne ljeperke i konopčića kojim je okačena o ukrasnu crnogoricu. Ubrzo se ispostavilo da je kićenje organizirala Inicijativa mladih za ljudska prava, udruga koja se već godinama konfrontira s nacionalistima zemalja nastalim iz SFR Jugoslavije. Pojasnili su da je ova njihova akcija legitiman način aktivizma i pokretanja javne rasprave ili poticanja institucija na djelovanje. Dodali su napomenu da bi ta rasprava imala temu oduzimanja odlikovanja osuđenim ratnim zločincima.

Od najupečatljivijih reakcija izdvajamo pak one MIRA BULJA i svećenika STJEPANA IVANA HORVATA. Predsjedničkom kandidatu Mosta nisu ovaj put sumnjive bile izbjeglice, nego se pohvalio da je odmah pretpostavio kako je riječ o dotičnoj inicijativi koja 'konstantno relativizira agresiju na Hrvatsku, blati Domovinski rat i veličanstvenu operaciju Oluja' itd. 'Zato je jedan od mojih referenduma', dodao je, 'zabrana javnog financiranja medija i udruga koje blate Domovinski rat i djeluju u suprotnosti s deklaracijom o Domovinskom ratu.'

Pater Horvat je sa svoje strane preporučio dekoraterima s Trga bana Jelačića da odu na Ovčaru ili u muzej u vukovarsku bolnicu. 'To se STVARNO dogodilo '91.', zaključio je on. Ipak, nije rastumačio zašto samo o tome non-stop i slušamo, dok o nekim drugim zbivanjima ne piše ni u njegovim čestim objavama, ni u Deklaraciji, ni u školskim udžbenicima, nego samo na aktivističkom kartonu.

■ I. Lasić

Premijer se na nju može osloniti – Irena Hrستیć (Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL)

Sve više posla, sve manja
plaća za zaposlene u
Hrvatskoj pošti (Foto:
Hrvoje Jelavić/PIXSELL)

Zadnja pošta Hrvatska

U nepune dvije godine HP je napustilo 2.000 zaposlenih, odlaze i strani radnici. Radno opterećenje raste. Osnovna plaća poštara je 850 eura neto. Od početka 2025. osnovna plaća bit će ispod minimalno propisane. Sindikat Tiger organizira prosvjed 8. decembra

GRAĐANI ljuti, radnici odlaze – vrti se stara ploča u Hrvatskoj pošti (HP). U nepune dvije godine iz HP-a koji broji 8.700 zaposlenih, otišlo je oko 2.000 radnika i radnica. Na burzi su aktivni brojni oglasi HP-a, traže se radnici diljem zemlje, za različita radna mjesta, od čistačica i dostavljača do operatera u poštanskim uredima. Sindikat Tiger, najmlađi i najborbeniji sindikat aktivan u HP-u, najavio je za 8. decembra prosvjed 'Zajedno za veće plaće'. Prosvjed će započeti u 11 sati okupljanjem ispred Radničkog doma u Zagrebu, nakon čega će prosvjedna kolona krenuti do zgrade Hrvatske pošte na zagrebačkom Glavnom kolodvoru.

— Prosječna plaća u Hrvatskoj pošti znatno zaostaje za prosječnom plaćom u Hrvatskoj, iako se radi o djelatnosti koja je izuzetno važna za funkcioniranje društva i gospodarstva, i u kojoj su teški uvjeti rada. Osnov-

na plaća poštara i operatera u poštanskim uredima iznosi 850 eura neto. HP je pritom suočen s masovnim odlaskom radnika i izrazitim problemom popunjavanja potrebnih radnih mjesta. U HP-u čak ni strani radnici ne žele raditi, dođu i vrlo brzo odu. Zbog ogromne fluktuacije radnici koji ostaju u sustavu preopterećeni su i pod ogromnim stresom jer ne stižu odraditi sve što se od njih ne očekuje – govori za Novosti IVICA FRANIĆ, predsjednik Tigera.

Posebno neprihvatljivim u tom sindikatu smatraju činjenicu da će, sukladno važećem Kolektivnom ugovoru i Pravilniku o plaća-

Ivica Franić
(Foto: tiger.hr)

ma, HP nakon 1. januara ponovo imati velik broj radnika čija će osnovna plaća biti ispod razine minimalne plaće propisane Uredbom Vlade RH, i kojima će se zbog toga morati isplaćivati dodatak do minimalne plaće. Osim što takva praksa obezvređuje pojedine dodatke ugovorene Kolektivnim ugovorom, poput primjerice dodatka na radni staž, a koji se sukladno zakonu mogu uračunavati u iznos minimalne plaće, naročito je problematično što država kao vlasnik HP-a dozvoljava situaciju postojanja ugovorenih plaća koje su ispod razine minimalne plaće koju je sama propisala, a posebno nakon što je taj problem uspjela adresirati i ukloniti iz sustava plaća u državnim i javnim službama. — Jedan od naših temeljnih zahtjeva od kojeg ne možemo odustati, i zbog kojeg tražimo žurne izmjene Kolektivnog ugovora, jest da najniža ugovorena osnovna plaća, bez bilo kakvih dodataka, ne može biti ispod razine propisane minimalne plaće – kaže Franić.

I lani smo u Novostima razgovarali sa radnicima i sindikalistima HP-a o tome kako su se radni uvjeti u HP-u značajno promijenili u posljednjih nekoliko godina. S više od tisuću poštanskih ureda i 300 paketomata HP je jedna od najvećih uslužno-maloprodajnih mreža u zemlji, a popis usluga koje nudi sve je veći. Franić naglašava da je stanje iz godine u godinu sve gore, da putanja degradacije samo napreduje.

— Poslodavac je proveo optimizaciju poslovanja daljnjom informatizacijom poslovanja, nažalost s velikim brojem neusklađenih aplikacija, uz dodatno opterećenje radnika povećavanjem obima posla, šireći dostavne rajone, kako na općoj tako i na ekspres dostavi, sve dok nije prešlo granice pucanja sustava. Uz količinsko opterećenje, kao drugi najveći problem pojavilo se ukidanje rezervi kadrova na individualnim poslovima, što za rezultat ima gomilanje pošiljaka na dostavi, zbog čega korisnici neprestano prigovaraju. Poslodavac više ni ne priznaje norme koje je sam nametnuo, a promjena vrste i lokacije posla je gotovo svakodnevna. Velik dio radnika na dostavi paketa radi 250 sati godišnje u prekovremenom radu, što ih dodatno iscrpljuje – predočava stanje naš sugovornik.

Brojni problemi vezani uz radne uvjete u HP-u ne odnose se samo na poštare. Ni u poštanskim uredima i sortirnim centrima stanje nije dobro, radnice i radnici na tim radnim mjestima također su potplaćeni i preopterećeni.

— Šalteri su odavno trgovine, ali i banke, punktovi na kojem možete ugovoriti kartice, osiguranja, kredite, poslovne račune, otočne iskaznice, a najavljuje se uvođenje i 'jedinственог управног мјеста'. Za sve to operateri stalno polažu edukacije, obnavljaju licence i moraju posjedovati enormnu količinu znanja i koncentracije da poprate dokumentaciju, pošiljke, novac, korisnike i poštare. Poslodavac ih je nagradio tako da je od 1. jula ove godine za veliku većinu njih ukinuo mogućnost nagrade za radni učinak. Novi sortirni centar (NSC) reklamira se kao 'potpuno automatiziran', iako su uvjeti rada teški, komunikacija s poslodavcem na najnižoj razini, te je gotovo odjednom stotinu radnika, među njima i voditelj, napustilo NSC u Velikoj Gorici – govori Franić.

Sporna je i Odluka o lojalnosti, kojom je HP kao poslodavac odredio da će se poseban dodatak isplatiti samo dijelu radnika u operativu, što u Tigeru ističu kao duboko nepravedno prema radnicima u poslovnica i sortirnicama HP-a, koji su jednako neophodni za funkcioniranje cjelokupnog procesa rada, i bez čijeg rada poštari i dostavljači na terenu ne bi mogli obavljati svoj. Pritom je isplata tog dodatka uvjetovana korištenjem prava na bolovanje u trajanju kraćem od pet dana, što predstavlja diskriminaciju radnika na temelju njihovog zdravstvenog stanja.

— Suočeni smo sa stalnim promjenama kriterija, manipulacijama i netransparentnošću. HP je povrijedio i odredbe Kolektivnog ugovora vezane uz ugovorene uvjete za rad sindikata. Sindikatu Tiger je uskratio slobodu i pravo na izvješćivanje članova, blokadom službenog maila i drugim mjerama protuzakonitog diskriminacijskog postupanja prema samo jednom sindikatu. Time je povrijedeno pravo radnika na slobodu sindikalnog udruživanja i djelovanja, zajamčeno Zakonom o radu, Ustavom RH, Poveljom Europske unije o temeljnim pravima i Konvencijama Međunarodne organizacije rada – priča sindikalist.

Za kraj poziva sve radnice i radnike HP-a, kao i sve građane i građanke koji se na rad HP-a svakodnevno oslanjaju, da se pridruže prosvjedu 8. decembra i podrže njihovu borbu. ■

Синоним за образовање

Приликом оснивања 1944. име друштва није било одабрано случајно јер је просвјета синоним за формално образовање и напредак. То је један од разлога зашто се Просвјета наметнула, рекао је њен предсједник Никола Вукобратовић

ПРЕМАЛИ број дјеце обухваћене наставом српског језика, нарочито изражен по градовима, устручавање дијела родитеља да шаљу дјецу на такву наставу и нека неријешена питања у вези с учитељима српског језика, неки су од проблема истакнутих на научно-стручном скупу '80 година скд Просвјета на подручју образовања', одржаном у Средишњој библиотеци Просвјете у Загребу.

— Ово је добра прилика да се подсетимо на Просвјетину хисторијску улогу у образовању. Приликом оснивања 1944. име Друштва није било одабрано случајно јер је просвјета синоним за формално образовање и напредак. То је један од разлога зашто се Просвјета наметнула као логично рјешење за културно друштво настало на ослобођеном подручју у оквиру покрета који се током Другог свјетског рата борио против фашизма – рекао је предсједник Просвјете НИКОЛА ВУКОБРАТОВИЋ.

— Неке од првих активности Просвјете биле су кампање против неписмености међу дјецом или старијима који су рат превели у збјеговима и шумама. Паралелно се посвећивала култури у ширем смислу, упознавајући наш народ, махом из најнеразвијенијих крајева, с културном производњом која је раније била доступна само богатијима у градовима. У свом ранијем, најактивнијем периоду, Просвјета се није бавила формалним образовањем али је издавачко подузеће, својевремено једно од значајних у земљи, деценијама читаоце упознавало с квалитетном литературом, укључујући уџбенике за потребе образовања. Успостављањем новог модела културне аутономије у промијењеним околностима након распада заједничке државе, Просвјета добива јасан статус у образовању, важном дијелу за националне мањине, али у пракси често оспораваном дијелу формалног образовања. То је стање у којем ми сви и данас радимо – нагласио је Вукобратовић. О важности

образовања на српском језику, односно моделу Ц у којем се два сата тједно учи српски језик и култура (СЈК), говорио је организатор скупа, МИРКО МАРКОВИЋ, извршни секретар за образовање у Просвјети.

— Иако данас има све више родитеља који не знају ћирилицу јер је нису учили па има тешкоћа са слањем дјеце на наставу СЈК, број ученика у овом моделу се установио на око 640. Томе доприноси Кистање гдје СЈК уче сва дјеца. СЈК похађа и све више средњошколаца – рекао је Марковић, истичући да би требало отворати и вртиће какве имају неке друге мањине. О култури сјећања у настави на српском језику говорио је Чедомир Вишњић, главни уредник издаштва у "Просвјети" који је подсетио на организираност заједнице почетком 20. вијека кад је само у Загребу дјеловало двадесетак српских организација. Развој што више видова учења језика и културног живота данас је једино рјешење за заједницу проистеклу из конфликта.

Душан Маринковић, редовни професор у мировини, говорио је о улози књижевности у настави српског језика. Уџбеницима и помоћним средствима те њиховом улогом у настави бавио се АЛЕКСАНДАР ИЛИНЧИЋ, директор Просвјете д.о.о.. Док су 70-те и 80-те биле златно доба издаваштва, Просвјета д.о.о. се већ 30 година бави и уџбеницима, при чему је то у задњих десет година примарна активност. Укупно је штампано 171 издање, од чега 49 помоћних средстава, односно радних свески, док су остало уџбеници, рекао је Илинчић.

ЈАДРАНКА РАДОШЕВИЋ, савјетница и надзорница за српски језик у Министарству знаности, образовања и младих говорила је о моделима А (комплетна настава на српском) и Б (друштвени предмети на српском, а природни и математика на хрватском) у двије најисточније жупаније, истичући отварање вртића и предшколских група, попут оне у Даљу. По моделу А учи 1366 основаца и 408 средњошколаца, укупно 1774, по моделу Ц 112 основаца и 32 средњошколца, укупно 144, а по Б моделу троје ученика, а збо је и организатор љетне школе која је до лани била на Даљ планини, а сада у Дивчибарама.

О стручном усавршавању те напредовању учитеља и наставника говорила је НАТАЛИЈА КОПРЕНИЦА, виша савјетница у Агенцији за одгој и образовање, истичући да у остварени помаци у оспособљавању, али не у могућностима напредовања. Уз то, многи су учитељи/це у познијим годинама па би требало запошљавати нове кадрове или их као што то неке заједнице чине, 'увозити' их из Србије, влади ствар дијалога просвјетних власти двије државе.

О искуствима с наставе у двије основне школе говорила је ВАЛЕНТИНА ПИПЕНИЋ која је својевремено из Новог Сада дошла у Загреб. Она је указала на тешкоће око усклађивања распореда и богатих школских активности ученика због чега се настава одржава предвечер. Ипак, 'дјеца с наставе одлазе уморна, али с осмијехом јер им се то свиђа', рекла је. ВАЊА ВИШЊИЋ говорила је о позитивним искуствима Српске православне опште гимназије (СПОГ) која се по њеном мишљењу значајно разликује од других гимназија и то набоље.

СЊЕЖАНА ЧИЧА и ГОРАНКА БУЉАН из библиотеке "Просвјете" говориле су о тамошњим активностима. То је програм 'Дјеца стварају књижевност' који се проводи с низом школа у Загребу, на Банији и Кордуну. У вријеме 'Фестивала дјечје илустрације', ђаци основних школа и вртића шаљу радове на тему дјела српских pjesnika. Током седам година одржавања пристигло је преко 1.700 радова од којих су најбољи награђени.

АНЂЕЛКА ПЕЈИЋ, виша савјетница у Министарства знаности, образовања и младих, говорила је о посебним програмима и настави на српском језику, односно јавним позивима које Министарство расписује за програме усавршавања, литерарних вечери и културних догађања, манифестација и штампања часописа. Лани су укупно 44 школе и удружења, од тога 12 српских, послале 78 програма, од тога 23 програма за српску заједницу. О укључивању ликовног стваралаштва у Ц модел говорила је ЛАНА КОВАЧЕВИЋ која води ликовну секцију у загребачком пододбору, док је МИЛОШ МАРИЋ с Филозофског факултета говорио на тему језика и образовања. ■

Судионици скупа скд-а
Просвјета о образовању

Kome se uči kući

Homskulingu su globalno skočile dionice otkako je pandemija uspostavila *online* školovanje kao neizostavan model života (Foto: Goran Stanzl/PIXSELL)

Institucionalno obrazovanje u Hrvatskoj uskoro bi moglo dobiti alternativu u obliku modela školovanja kod kuće koji zagovara Inicijativa Homeschooling Hrvatska. Donositelji odluka trebali bi shvatiti što je u osnovi tih zahtjeva i biti vrlo oprezni, ističe Zrinka Ristić Dedić

DA je obrazovanje najvažnija arena ideoloških sukoba, a javni obrazovni sistem u Hrvatskoj klizak poligon za sukob interesno isprepletenih grupa neokonzervativaca i autoritarnih (uglavnom katoličkih) populista sa 'zagovornicima neoliberalne promjene' ili protagonistima imaginiranog 'naslijeđa bivšeg režima', danas je jasno svakome. U osvit desete obljetnice propasti Cjelovite kurikularne reforme kao pokušaja remonta obrazovnog sistema, aktualna stvar s obrazovanjem u Hrvatskoj stoji loše i ne izgleda da ide nabolje. Obilježava ga okoštala struktura kurikula, pedagoška tromost i birokratska bešćutnost, bezobrazna retorika upravljačke elite i nemogućnost fleksibilne reakcije u kriznim socijalnim situacijama unutar elementarne školske ustanove.

Zbog svega toga se u Hrvatskoj posljednjih deset godina povećao broj privatnih (sekularnih i vjerskih) osnovnih i srednjih škola, ali je konsenzus o institucionalnom odgoju i obrazovanju kao jedinom modelu do sada bio neupitan. Međutim, uskoro bi se taj status mogao promijeniti jer bi institucionalno obrazovanje u Hrvatskoj moglo dobiti pravu alternativu: *homeschooling*. U skladu sa Zakonom o hrvatskom jeziku taj bi pojam možda bilo dobro prevesti, ali tako ne misle autori inicijative Homeschooling Hrvatska. Riječ je o 'grupi roditelja koja se zalaže za zakonsko reguliranje obrazovanja kod kuće u Republici Hrvatskoj', a nedavno je osjetila zrelost političke situacije da, nakon trogodišnjeg javnog lobiranja, objavi vijest o skoroj implementaciji hrvatskog modela školovanja kod kuće u Zakon o odgoju i obrazovanju.

Inicijativa domaćih homskulera je 'nezavisna, neprofitna, nevladina, nekonfesionalna i nestranačka udruga otvorena za sve zainteresirane', a nedavnu objavu da je Agencija za odgoj i obrazovanje dala 'pozitivno mišljenje' o njihovom modelu školovanja prvi je objavio poznati internetski medij katoličke udruge U ime obitelji, a zatim i Jutarnji list. Budući da se o prijedlogu inicijative Homeschooling Hrvatska nije oglasila ni Agencija za odgoj i obrazovanje ni resorno ministarstvo – a činjenica eventualnog 'pozitivnog mišljenja' o problemu ne govori baš ništa – držimo da je vijest nepouzdana. Ipak, nema dvojbe da je domaća udruga homskulera profesionalna i svom cilju odana ekipa koja obavlja proceduralno precizne pripreme u osvit izmjena Zakona o odgoju i obrazovanju osnovnih i srednjih

škola što ih je za sljedeću godinu, baš nedavno, najavilo Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Osim toga, tajming nije tek lokalno politički oportunan, nego je i logično izveden u širem okviru, gotovo kao dugoočekivani znak jednakosti sa suvremenim svijetom ove jadne, izmučene epohe.

Homskuling je legalizirana, iako manjinska, obrazovna praksa većine svijeta. Kondicije pod kojim se obavlja taj model obrazovanja se, međutim, razlikuju u svakoj zemlji jer ovise o historijskim fundamentima konkretne sredine. Preciznije, ovise o političkoj mjeri javnog i privatnog koju je određena država (bila) spremna investirati – ili žrtvovati – u ime vlastitog interesa. Kakvi su to, koji interesi danas? Konfiguracija tih interesa, nekad autentično baždarena u svakoj državi svijeta, jako se promijenila u postkovid raz-

doblju. Otkako je epidemija COVID-a fatalno promijenila dinamiku radnog svijeta, uspostavila *online* školovanje kao neizostavan model života i ubrzala antimodernističke tendencije velikog dijela svijeta, homskulingu su globalno skočile dionice. Svejedno, taj skok nije urodio većim plodom. Homskuling je (još uvijek) globalno marginalan model obrazovanja koji svjedoči o varijabilnom stupnju nepovjerenja u javne državne institucije. I naravno, u procesu pobune protiv javnog obrazovanja kao ideološkog aparata kojemu građani ‘ne vjeruju i zato ne daju vlastitu djecu’, homskuling se profilira kao politički moćan, manipulativan alat. A koliko je homskuling politički opasan za tektoniku modernih liberalnih demokracija, pokazuje kronologija njegove povijesti.

Nastao u Americi 1970-ih, začet je kao kritika disfunkcionalne pedagogije tadašnjeg javnog obrazovanja. S povjerenjem u korektivnu moć demokracije ‘zemlje beskrajinih mogućnosti’, kritiku je formulirao JOHN HOLT, teoretičar obrazovanja i zagovornik reforme obrazovanja u kojoj će ‘učenik biti u središtu’. Holtova metoda ležernije pedagogije i nježnije postavljenih obrazovnih ciljeva, takozvani *unschooling*, bio je tadašnja vrsta ‘obrazovnog odrasta’. Do 1977. Holt je uspio inspirirati sljedbenike liberalnih reformi u većini američkih država, a 1981. godine, u trenutku kad je Holtov kolega RAYMOND MOORE objavio početnicu homskulinga, gotovo čitava Amerika je građanima pružala mogućnost kućnog odmaka od javnog obrazovanja. Međutim, ono što je počelo kao novovalna reformska inicijativa za individualizaciju obrazovnih pristupa, tijekom 1980-ih preraslo je u pokret koji su ‘preko noći’ preuzele radikalne kršćanske udruge i upotrijebile u kulturnom ratu s političkim establišmentom. Dojučerašnji pioniri homskulanja proglašeni su ‘nedovoljno dobrim kršćanima’, njihove su zasluge u idejnoj formulaciji te obrazovne metode zabilježene na marginama. Ostale su u 1970-ima, jer se 1980-ih dogodila, kako bi BOB DYLAN rekao, klasična ‘smjena straže’. Ono što je počelo kao pokret reformskih liberala, završilo je u mnogobrojnim frakcijama desnice kršćanskog spektra. Odnosno, homskuleri su u Americi 1970-ih počeli kao reformatori javnog obrazovanja, da bi se 1990-ih politički snažno etablirali kao antagonisti ne samo obrazovnih, nego svih demokratski profiliranih politika, u svim državama Amerike. Koliki su političko-manipulativni utjecaj radikalni homskuleri izvršili na samu ideju obrazovanja američkog društva, najbolje svjedoči pojava konzervativnog odvjetnika MICHAELA FARRISA, homskulera i osnivača udruge Home School Legal Defence Association (HSLDA) iz 1983. Farris se smatra ocem modernog američkog homskulanja, a njegov politički ugled dobio je jaču auru 2020. kad je, kao odvjetnik u privatnom aranžmanu, pomagao DONALDU TRUMPU da ‘preokrene’ rezultat izgubljenih predsjedničkih izbora. Stoga ne čudi da je u vrijeme prošlog predsjedničkog Trumpovog mandata broj homskulera u Americi narastao: od 2,3 milijuna iz 2016. skočio je na 3,7 milijuna 2021. godine.

U skladu s tim činjenicama američke političke povijesti, moguće je pratiti i mehanizme utjecaja američkih kršćanskih homskulerskih udruga na širenje homskulinga u Europi. Ti su mehanizmi, zanimljivo, jači u onim europskim državama u kojima je homskuling odobren kao iznimna mjera: naime, jedino onda kad dijete iz zdravstvenih razloga ne može pohađati institucionalni tip obrazovanja. Takav je slučaj u Njemačkoj, gdje homskuling kao alternativni oblik javnom obrazovanju nije legaliziran. Zagovornici legalizacije homskulinga posljednjih godina ondje sporadično provociraju političke i

Po statistici europskih homskulera uopće ne stoji tvrdnja da politička pozadina većine protagonista pripada desnom (klerikalnom) spektru. Naprotiv, riječ je o (deklarativno) politički šarolikom spektru što se prostire od lijevog do desnog i pokriva značajan dio ‘običnog, feel-good – centra’

svjetonazorske sukobe, dok im (lijevo) liberalna opcija odgovara podsjećajući da je SAD jedina zemlja koja još uvijek nije ratificirala UN-ovu Konvenciju o pravima djeteta iz 1989. godine.

Po usporednim podacima kratke analize tipova homskulinga u Europi koju je 2018. provela europska mreža razmjene podataka o obrazovnim politikama Eurydice, većina od 38 zemalja obuhvaćenih tim istraživanjem uvela je homskuling kao legalnu alternativu institucionalnom obrazovanju. U 13 zemalja Europe školovanje kod kuće odobreno je isključivo kao iznimka, i to uglavnom onda kad iz teških zdravstvenih razloga nije moguće koristiti javni ili privatni tip obrazovanja. Jedino u Bosni i Hercegovini i Makedoniji nije predviđena nikakva mogućnost školovanja kod kuće. U Hrvatskoj je homskuling dozvoljen kao iznimka potaknuta zdravstvenim problemima djeteta i potkrijepljena medicinskom dokumentacijom koju verificira nadležno ministarstvo. Slično je i u Španjolskoj, Cipru, Nizozemskoj (gdje se uvažavaju intimni razlozi roditelja), Švedskoj (gdje se tolerira i pravo na nomadski načina života roditelja), Belgiji, Bugarskoj, Irskoj, Austriji, Švicarskoj i Lihtenštajnu. U četrnaest europskih zemalja, uključujući većinu nordijskih i baltičkih država, zahtjev za školovanjem kod

kuće roditelji podnose na lokalnoj razini, a u Francuskoj, Sloveniji i Srbiji roditelji ne moraju zatražiti dozvolu nadležnih institucija, nego tek trebaju obavijestiti lokalnu školu o svojoj odluci homskulinga, najmanje tri mjeseca prije početka školske godine. Najliberalniji oblik homskulinga pak imaju građani Velike Britanije.

Hrvatska inicijativa homskulinga naslonila se na slovenski primjer, koji smatra prihvatljivim u najvećoj mjeri. Budući da nije javno dostupna, o specifičnostima hrvatske verzije možemo nagađati na temelju funkcionalne *online* platforme Incijative. Ondje je i slijepcu uočljivo da pedagoški uzor predstavlja princip privatne škole Montessori, koji je u Hrvatskoj prilično cijenjen, a nastao je na načelima iskustva katoličke pedagoginje MARIJE MONTESSORI. Kvaka slovenskog primjera je ipak u činjenici da se djeca u sistemu homskulinga moraju službeno upisati u određenu školu, a potom rezultate obrazovanja s roditeljima (ili različitim kućnim kombinacijama kvalificiranih edukatora) provjeravati na godišnjim ispitima u školi. Te problemske točke nadilaze puke tehnikaliije. Primjerice, ako je za školovanje kod kuće po slovenskom modelu neophodno (kao minimum političke logike u ustupku izvan državnog sistema) držati se službenog kurikula i zatim znanje provjeriti klasičnim ispitom u lokalnoj školi, u čemu je pedagoški benefit? Ideja ‘djeteta u fokusu’ nije jedina poveznica tako udaljenih koordinata obrazovnih principa kao što su one ranih američkih liberalnih homskulera ili njihovih suvremenih slovenskih ili hrvatskih kolega s principima propale domaće kurikularne reforme. Naprotiv, riječ je o (deklarativno) vrlo sličnim ili jednakim pedagoškim ciljevima, pa i standardima. Što onda domaće homskulere promovira u ekskluzivne advokate pedagoškog pluralizma? Po statistici europskih homskulera uopće ne stoji tvrdnja da politička pozadina većine protagonista pripada desnom (klerikalnom) spektru. Naprotiv, riječ je o (deklarativno) politički šarolikom spektru što se prostire od lijevog do desnog i pokriva značajan dio ‘običnog, *feel-good* – centra’: zbog čega politička procjena ne djeluje smisljeno. Je li, u konačnici, uopće važno znati političku pozadinu inicijative kojom se roditelji odriču prava (i obaveza) na javno obrazovanje svog djeteta, pitali smo ZRINKU RISTIĆ DEDIĆ, znanstvenu savjetnicu u zagrebačkom Institutu za društvena istraživanja i sudionicu jedinog pokušaja Kurikularne reforme, koja se posljednjih godina upravo bavi istraživanjima učeničke dobrobiti u školskom kontekstu. — Za razumijevanje ciljeva i namjera inicijative vrlo je važno razumjeti njezinu političku pozadinu. Sama ideja proširivanja školovanja kod kuće može se smatrati prilično radikalnom. Javnost, a posebno donositelji

Svako uvođenje šireg modela školovanja kod kuće od postojećeg bi tražilo čvrstu uspostavu kontrolnih mehanizama. Ali umjesto trošenja ograničenih javnih resursa u ove svrhe, predlažem veći angažman obrazovnog sustava na iznalaženju produktivnijih modela suradnje škole i roditelja – kaže Zrinka Ristić Dedić

odluka, trebali bi shvatiti što je u osnovi tih zahtjeva i biti vrlo oprezni. Zasad o tome u javnoj sferi ima vrlo malo informacija, a još manje otvorenog razgovora ili rasprava – kaže naša sugovornica.

Ristić Dedić ne smatra da se u javnosti stječe dojam da je jedno od mogućih ‘rješenja’ u ime poboljšanja sistema hrvatskog modela školstva upravo model homskulinga. — To zahtijevaju vrlo male i vjerojatno specifične grupe roditelja. Većina roditelja želi za svoju djecu smislenije, relevantnije i ugodnije obrazovno iskustvo, unutar škola koje pohađaju. U državama gdje je moguće provesti školovanje kod kuće na zahtjev roditelja postavljeni su određeni kontrolni mehanizmi koji jamče sigurnost za dijete i određenu razinu kvalitete obrazovanja. Oni su vrlo važni kako bi se štitio interes djeteta i prevenirala eventualna zloraba. Svako uvođenje šireg modela školovanja kod kuće od postojećeg bi tražilo čvrstu uspostavu ovakvih kontrolnih mehanizama i vrlo pomno kontinuirano praćenje toga što se događa s djecom koja su izvan školskog sustava. Ali umjesto trošenja naših ograničenih javnih resursa u ove svrhe, predlažem znatno veći angažman obrazovnog sustava, ali i šire zajednice na osiguravanju inkluzivnijeg, kvalitetnijeg obrazovanja za svu djecu unutar javnog školskog sustava, kao i na iznalaženju produktivnijih modela suradnje i partnerstva škole i roditelja. U duhu obrazovnog pluralizma i demokratizacije, moguće je, osim toga, jače otvoriti obrazovni prostor prema pojedinim alternativnim obrazovnim idejama i školama, uz postojeće Waldorfske i Montessori škole – objašnjava Ristić Dedić naglašavajući da uvođenje alternative institucionalnom obrazovanju nije lako provedivo.

— Nije lako kontrolirati uvjete i izvedbu. To traži i ljudske i vremenske i materijalne resurse države. Postavlja se stoga pitanje opravdanosti takvog utroška resursa: koja je vrijednost za određeno dijete, obrazovni sustav i društvo u cjelini? I ne bih uopće uvela ideju o lakoj ili teškoj provedivosti. Pitanje je idejno, da ne kažem ideološko – treba li to ili ne treba – zaključuje Zrinka Ristić Dedić. Jer homskuling nije bauk koji kruži javnim prostorom, nego ideološki šok za javni sistem kakav smo do sad poznavali. ■

Zrinka Ristić Dedić
(Foto: Privatna arhiva)

Борба од првог дана

Да је живот више борба него бајка, добро зна Влатка Ђуричић из Доње Ораовице. Иако од рођења крхка и малешна, јединица пољопривредника храбро се хватала укоштац с бројним недаћама. Данас то чини сама, уз помоћ 232 еура ‘социјале’ и подршку Црвеног крижа

НЕВОЉЕ становника Баније највећим су дијелом започеле почетком деведесетих, с посљедњим ратом. За неке, посебице људе српске националности, наставиле су се у Олуји, па кулминирале њиховим паничним бијегом у непознато и евентуалним повратком на махом разорена и девастирана огњишта.

Но данас 58-годишња Влатка Ђуричић из Доње Ораовице покрај Двора с тамнијом се страном живота суочила и прије рођења: наимае, њезина је мајка носила близанце, али крупнији дјечак није преживио комплицирану трудноћу и пород, а њезин живот доиста је висио о концу, па су у дворској болници морали уложити све могуће снаге у борби за спас новорођене дјевојчице која је тежила свега 1600 грама. У стрепњи за Влаткин живот, лијечници су је одлучили пребацити у Сисак, с надом да ће ондје имати бољу постнаталну скрб.

— По маминим причама, у сисачкој болници тада није било инкубатора, па су испод мог креветића једноставно поставили термофор, а цијелу мене прекрили ватом. Била је то борба на живот и смрт, али мајка је имала пуно млијека које сам ја радо прихваћала, па сам некако и тај први животни окршај препентала и преживјела. Ипак, све је то утјецало на моје здравље и каснији развој: остала сам ситна и малешна и у дјевојачкој доби, па сам ваљда зато избјежавала момке, мислећи да ме такву нитко неће завољети. Нисам се никад ни удала, иако не могу рећи да није било прилике. Имала сам пар момака, но чим бих код њих примијетила зазор према мојој крхкој појави и очитој болезљивости, прекидала бих ту везу. Нисам то, додуше, никад пожалила, једино ми је сада жао што нисам дјеце имала; страх услијед грозног искуства моје маме био је јачи од жеље да останем трудна – храбро нам отвара Влатка врата своје интимае.

Данас та жена самује, откако јој је 2004. умрла мајка, а онда 2019. и отац.

До мрачни 1990-их обитељ је живјела од пољопривреде – не у особитом изобиљу, али ни у неимаштини. Родитељи су били вриједни, а њихова им је јединица помагала колико је могла. Основну је школу завршила у Дивуши, до које се свакодневно морало ходати по осам километара тамо и назад. Прва два разреда средње путовала је пак до Двора, а потом наставила образовање у коштајничкој средњој обућарској школи.

— Ја сам вам дакле ‘шустер’, али од тог умијећа никада нисам живјела. Родитељи су инзистирали на томе да дођем до неке дипломе или свједоцбе. Мислили су да ће ми то олакшати живот, али ја вам за тај занат нисам баш марила: ту и тамо поправила бих себи или својима ципеле и папуче, и то је било све од моје струке. Било ми је драже бавити се пољопривредом с мамом и татом – објашњава нам сада зрела жена на прагу тзв. треће доби.

У коловозу 2005. и та је трочлана породица спашавала живу главу бијегом пред олујним вјетром: напуштају старо ораовичко огњиште, па у дугој колони својих сународњака крећу пут Србије, гдје ће завршити у аутономној покрајини Војводини, у којој никада прије били нису. Иако су у прихватном центру у војвођанском Чуруку добивали три врло скромна obroka дневно, за све остало су били присиљени радити по њивама и пољима.

— Копали смо и обрађивали туђу земљу свакодневно, а онда је тата мени и мами забранио да се бавимо таквим испрпљујућим радом који се мизерно вредновао. Преузео је све то на своја плећа, али је из дана у дан био све незадовољнији нашом ситуацијом и третманом нас избјеглих из Хрватске. Некако смо издурали двије године, а онда је оцу дозлогрдило, па је поднио захтјев за повратком. На Банију нас је допратио УНХЦР, а кад смо се напекон поновно обрели у Доњој Ораовици, затекли смо имање опљачкано, али је бар кућа била цијела јер је кроз све те туробне године на њу, колико је могао, пазио мој стриц Владо, татин брат. Свеједно, за собом смо били оставили неколико крава, свиње, овце и кокоши, а сад је опет требало кренути изнова. Није нам било лако, али смо уз пуно рада, мукe и одрицања у томе успијевали све док маму за пар година није докрајчио мождани удар, а онда је послије тати затајило срце. Тако да већ пет година живим сама, са свега 232 еура социјалне помоћи. Кад платим режије, набавим дрва за зиму и купим основне намирнице, преостане ми којих шездесетак еура за све остало. Најгоре ми је што морам плаћати накнаду за сливне воде, иако не памтим да је итко икада дошао овамо очистити јарке, канале и одводе. Прича се да ћемо доскора морати плаћати и одвоз смећа, а ја стварно не знам како ћу намакнути новац за то – стрепи пред неизвјесном будућношћу и својом незавидном материјалном ситуацијом наша суговорница.

За вријеме разговора, неколико је пута напоменула колико јој значи помоћ Црвеног крижа, па и сами одлучујемо посјетити подружницу те организације у Двору. Њезин равнатељ, Драган Шашо, похвалио је наше занимање за Влатку Ђуричић, па одмах истакнуо како је и сам добро познаје те како сви о њој по ‘службеној дужности’, брину, но понајвише Гордана Меничанин.

— Кроз два програма, Помоћ у кући и Зажели!, бринемо о приближно 180 корисника. Углавном је ријеч о старијим, немоћним људима, но и таквих је све мање па број укључених доста варира. Знате, вјенчања су у овом крају стварно постала ријеткост, рађа се једва по двојетроје дјеце годишње, само су сахране и испраћаји редовити. И све је више кућа чија су врата заувјек закључана – осликава нам равнатељ тренутачно стање у Двору и околици. Гордана Меничанин хвали корисницу за коју је задужена и коју обилази барем једном тједно.

— Наша Влатка је јако позитивна, скромна и храбра особа. Највише је мучи самоћа, па се при сваком мом посјету обрадује као да смо најрођеније. Воли разговарати и чути нове вијести о другима, а засигурно јој пуно значи што јој већ годинама настојим помоћи и на све друге могуће начине – закључила је та хуманитарка из дворског Црвеног крижа. ■

Храбро самовање
— Влатка Ђуричић

Опорбени ритуал

Опозив пленковићеве владе постао је у последњих осам година незаобилазни ритуал опорбе. Чињеница да је он и даље на челу Владе сликовито описује успјешност таквих иницијатива које се сваки пут зауставе пред чврстим зидом сазданим од 76 руку, колико их хдз осигура у Хрватском сабору приликом сваког изгласавања неповјерења. Тако ће бити и овај пут. Ухићење министра здравства вилија бироша неће бити довољно да поремети чврсти бедем власти. Корупција највиших политичких дужносника никада није ни била разлог пада владе. Способност владајућих гарнитуре да с лакоћом отресе 'палога друга' и наставе даље доведена је до савршенства. Истину за вољу, та способност није утемељена на способности власти да увјери јавност у своју честитост, него на огромном, умреженом бирократско-политичком апарату који одржавањем власти чува своје стечене позиције. Идеја да би због некаквог Бироша рушили грану на којој сједе десетљећима звучи поприлично глупо и инфантилно.

Сваки од мањинских савезника који чине саборску већину наћи ће своје оправдање због којег треба одржати стабилност владе, а притом и додати неку од стандардних флоскула о 'тешким и изазовним временима', одржавању раста бдп-а и кредитног рејтинга. Опорби такав резултат не пада претјерано тешко јер се у њиховим животима ништа не мијења, мандат иде даље, они су своју опорбену дужност одрадили и све је како и треба бити.

Грађани су, с друге стране, изгубили сваку вјеру у могућност било каквих промјена. То говоре све анкете, али и статистички подаци. Преко 70 посто младих види се у будућности изван Хрватске. На изборе излазе у највећој броју умировљеници и они које је владајућа странка успјешно везала уз себе радним мјестима и разним повластицама.

Нема никакве двојбе да је хдз у последњих осам година постао још монолитнији и још организиранији него што је икада раније био. Чињеница да је њихов предсједнички кандидат сакупио преко 100.000 потписа подршке у свега неколико дана, и то без штандова и јавног прикупљања потписа, говори нам све што требамо знати. Потписи су очигледно прикупљени у јавним и државним подuzeћима, установама локалне и подручне самоуправе у којима су, чини се, готово сви запослени преко страначке везе. Таква систематичност и организираност увелике подсећа на комунистичка времена када је све што се тиче политике функционирало под строгим надзором и чврстом контролом.

Иако им то у сразу с актуалним предсједником милановићем можда и не буде довољно, такав ступањ организације цементира им лагодну позицију трајног изборног побједника, а Хрватску задржава на смјеру који је зацртао Андреј Пленковић, какав год то смјер био и гдје год такав смјер водио.

■ Душан Цветановић

Мали хушкачи

Ако почне велики рат, тада више ништа неће бити важно. Неће бити важна ни имена те тројице, четворице политичара – како се већ с које стране гледа – које бјесомучно окривљујемо за распламсавање свјетских жаришта, нити ће бити важни наши огорчени ставови према Русији или Америци или Украјини, Европској унији, Израелу и Палестинцима. Када прва разорна бомба падне било гдје у свијету, изван омеђених граница досадашњих сукоба – тада можемо заборавити на све претходне дискусије, када смо се другима уносили у лице вичући: рат, рат, рат и само рат. Та прва велика бомба не мора уопће бити нуклеарна, већ бомба од рецимо двије тоне, каква је кориштена и у Другом свјет-

ском рату. Та једна бомба која буде пала било гдје у неко насељено подручје, остављајући кратер од 300 метара, што је отприлике дужина трга бана Јелачића у Загребу или Трафалгар сквера у Лондону или Сити блока у Њујорку, аутоматски ће промијенити сав наш живот који смо до сада познавали. Роштиљ с недјељне прославе још ће невини тињати, гомила посуђа ће још бити нераспремљена, а последице те прве велике бомбе ће нам се као јурећи комети с неба истог трена сручити на главу. Непојмљива паника ће се на читавој планети проширити брзином свјетлости, сви могући дућани ће у мање од три дана бити опустошени, а људи ће постати или потпуно хистерични или крајње утучени. О каквом начину живота ћемо тада уопће моћи говорити: обични људи ће практично бити потпуно луди, желећи једино спасити живот себи и својима. Тада ће пасти друга, вјеројатно и трећа бомба. Људи жедни рата

сутра и прекосутра, запјењено се данас свађајући с ближњима тко је у праву на истоку Европе или на Блиском истоку. Дакле, у овом тренутку се још уопће не мора радити о нуклеарном рату него само о тоталном каосу: о рату у којем марширају све могуће војске у свим правцима, када све више људи гине и када се свеопћи ужас повећава из сата у сат. Јесмо ли точно то сви ми жељели? 'Да би зло напредовало, добри људи требају само – не чинити ништа', каже ирски филозоф едмунд берк. Када се 1962. године догодила та већ позната Кубанска криза с инсталираним совјетским нуклеарним ракетама на тлу Кубе, удаљене 120 километара од Америке, милијуни људи широм свијета су одједном стали као укупани. Тај масовни мук можда је тада спасио свијет од нуклеарног рата, док нас данашњи мук том великом рату све више приближава. Било је још ратова за које је речено да их је немогуће зауставити и који су

Крај сна о слободи (фото: Pixabay)

вјеројатно ће још агресивније демонстрирати своју спремност за 'коначни обрачун', али кључно питање неће бити упућено њима него нама, већини свакодневних људи, који до сада или нисмо ништа учинили или смо за те ратове навијали са стране. Када погледамо у лица своје малодобне уплашене дјеце, негдје у хладним склоништима у којима ће фалити свега, да ли ћемо се онда тој дјеци правдати да 'ми мали, обични људи' нисмо могли учинити ништа. Јесмо ли могли барем изаћи на улицу, нас сто хиљада или милион и заштитијевати на свим главним трговима свијета да све то с ратом мора престати? Колико ће бомби још морати пасти да бисмо схватили да смо до сада били неподношљиво пасивни или да смо, вјерујући да смо у праву, сви помало хушкали – да се догоди управо оно због чега се сада тресемо. Хоћемо ли ми и наша дјеца остати живи још мјесец или два? Да ли баш све мора постати бесмислено и зашто то нисмо схватили одмах на почетку? Тада, у марту 2022. године, на примјер, папа фрањо је осудио напад Русије на Украјину, али је такођер врло јасно рекао: 'Што нато има лајати пред вратима Москве?' Данас, начелник Војног комитета нато-а, адмирал роб бауер, који је позвао европске привреднике 'да прилагоде производњу према сценарију рата у Европи', рекао је, такођер, на недавној конференцији нато-а у Бриселу: 'Људи у Европи треба да схвате да чак и ако се сукоб (у Украјини) заврши сутра под било којим околностима, то не значи да ће се све вратити у нормалу, јер је то дио много већег глобалног изазова, а то је ребаланс снага између сад и Кине. Све што се сада догађа много је шире од Украјине.' И – што сад? Из ријечи господина адмирала произлази да ако ово данас можда и преживимо, чека нас 'ребаланс снага између сад и Кине'. Зар је заиста то оно што сви ми желимо за наш живот

могли још више ескалирати: грађански ратови у Сјеверној Ирској и у јужној Африци трајали су 30 година и мислило се да никада неће стати, па су ипак у 90-има, комбинацијом политичких преговора и антиратних демонстрација, они престали. Зашто данас нема масовних и уједињених антиратних демонстрација, које ће трајати мјесецима ако треба? Рат у Либанону средином 70-их трајао је 15 година уз страшне жртве, али је почетком 90-их на сличан мировњачки начин престао, уз слоган који се могао видјети на улицама Бејрута и који би нама овдје могао дјеловати крајње црнотуморно и иронично. На арапском језику је писало: 'Не желимо балканизацију Либанона.' Ми наше ратове нисмо успјели спријечити мршавим антиратним иницијативама, као што се ови данашњи ратови с неколико транспарената на тргу не могу зауставити. Што се с нама људима у међувремену догодило? Ради се о томе да нам је, цивилизацијски речено, постало свеједно. Наши рецептори за доброту су усахнули, постали смо себични и јако лаки на обарачу и то се данас врло добро види. Постали смо ледени, немилоствиви људи. Покојни српски патријарх павле је говорио: 'Нама је боље да нестанемо као људи, него да опстанемо, биолошки да преживимо, као злочинци и нељуди.' Врло значајни теолошки писац томас мертон у књизи 'Мир у пост кршћанској ери', (која је када је 1962. године објављена, била повучена из продаје), каже: 'Једино човјек, који је стасао до свога духовног идентитета, не осјећа потребу за убијањем, нити за доктрином која би му то допустила чинити с добром савјести...' Ако, дакле, данас, када се налазимо на рубу, нисмо способни уздигнути се до себе самих као зрелих духовних бића, који никако не могу имати потребу за убијањем, онда је боље да нестанемо.

■ Бојан Муњин

#235
Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'

Утемељено
1898.

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

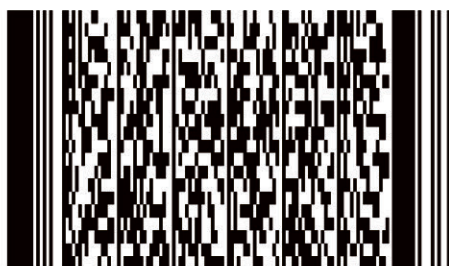
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Његов Београд и мој Загреб

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

Његов Београд је био као неки велики оток или острво одакле се чинило да 'аутохтоно' расту такве биљке чудноваше као што је Урош, чак на моменте скоро самодоволне

Ко год хоће, овде може/да хара и пустоши/ Све килави радовани и нејаки уроши', пјевао је у другој половини осамдесетих жестоко и јетко бора Ђорђевић док га је оштро пратила његова Рибља чорба, 'пржећи' у високом темпу у позадини. Готово нитко од нас одавде, могао бих се окладити и данас, није знао који су то 'ликови' у стиху још једне од оних његових 'стање нације' пјесама насловљене 'Ту нема Бога, нема правде'. 'И зато одлазим одавде', настављао се рефрен. И заиста, требали смо стварно 'отићи одавде' и требало се све догодити, да бисмо се окренули уназад, двоструко, и сазнали и проучили боље о коме се радило. 'Килави Радован' оличење је слабића и болешљивца из пучке митологије. Овај други пак био је стварна личност наше историје. СТЕФАН УРОШ В., звани 'Нејаки', унаточ оваквом негативном придјеву, или баш због њега, био је цар, потомак најважније владарске обитељи српског средњег вијека, син самога Стефана Уроша ив. Душана Немањића, у нашој народној предаји знаног као Душан Силни, српског краља и цара Срба и Грка. Онога кога Црква није прогласила свецем, а кости су му, што је била такођер запањујућа чињеница код открића, у цркви Светог Марка у Београду – оној истој над којом је незаборавно свануло јутро, како је такођер пјевао Бора. Душанов син има страховиту симболичку тежину у националној повијести: он је

последњи насљедни и директни владар из, како се уобичава рећи, светородне лозе Немањића. Тек захваљујући каснијим повијесним изворима утврђено је и институционализирано, оно што је опстало захваљујући народној предаји која му је и дала надимак. Не чуди зашто: у Урошево доба централна власт државе пада, а локални господари јачају. Своју државу није могао сачувати ни од напада извана, ни 'од зла братскога', од унутарње неслоге. Мудрост народа препознала је метафоричку снагу у чињеницама и повијести. Урош умире након кључне, а у односу на Косовску много мање споминуте, битке на Марици, 1371. Тада нестаје и само српско царство, а ствара се краљевина (опет: стални и апсолутни мотив историјског дисконтинуитета као парадоксална трајност). С обзиром на њенога краља, насљедника, сина Урошевог брата Вукашина, име Урошево преживјело би без сумње захваљујући њему – тај 'краљ', познат по умањеници и иначе једнако код Срба и Хрвата, најтрајније и најчудесније је име наше предаје и, најважније, централно име епске поезије: МАРКО МРЊАВЧЕВИЋ – Краљевић Марко.

Имена Душан и Урош, иако су различитих историјских резонанци и (не)јасноће етимологија, међу најчешћима су код Срба до данас. Уроша, из разлога данас заборављених, има и код Словенаца.

Урош В. Немањић, умро је (вјеројатно) 4. децембра 1371. На исти дан скоро пет вјекова касније, а прије равно шездесет година, рођен је у Београду још један Урош – презименом Ђурић, будући познати умјетник и мој пријатељ. Не знам је ли случајност или су му родитељи намјерно дали ово име, нисам питао. Не бих се чудио, међутим, и да им је симболика била позната: стриц Урошев, уосталом, чувени је војислав Ј. Ђурић, повјесничар умјетности, свеучилишни професор, академик, експерт за фрескосликарство и умјетности српског средњовјековља, који је прије равно пола столјећа објавио своје капиталне 'Византијске фреске у Југославији'.

Урош Ђурић, његов нећак, артист је, од оних пунокрвних и свестраних: сликар, магистар ликовних умјетности, визуални умјетник, стрип цртач, дизајнер, аутор перформанса, концептуалац, поп-културњак, уопће један од оних београдских мајстора за, како би његов друг цане БРЕКЕР рекао, 'прављење фрке'. Судиионик београдске панк и нововалне/новоталасне сцене раних осамдесетих, и уопће међу оним фигурама што су онај најградскији Београд чиниле тиме што јест, мјесто које је 'бацало светлост далеко', како је пјевао милан младененовић.

Његов Београд и мој Загреб дотицали су се у најбоља времена као преклопљени прсти двије руке на једном тијелу. Мислио сам да осим те и такве наглашене урбаности два одвојена центра друге везе и не требају постојати. Његов Београд је био као неки велики оток или острво одакле се чинило да 'аутохтоно' расту такве биљке чудноваше као што је Урош, чак на моменте скоро самодоволне. Кључ за боље и истинско разумијевање и отварање био је, међутим, као и за име, онај исти стриц Војислав, византолог и ликовни стручњак. Поред много разговора о генерацијским шифрама, рокенролу изнад свега, о савременој и умјетности урбаности, о наша два града у њихова два најмоћнија савремена периода, поред ових лозинки међусобно спојених и дијељених (суб)кул-

Урош Ђурић (фото: Јовица Дробњак)

турних прошлости, нисмо се дуго додиривали готово ничега другог. Изронио је у неком тренутку и биографски податак о великом кунстхисторијачу, а тиме и о 'овим Ђурићима', чињеница коју сам додуше знао, али дуго за њу нисам марио: и Војислав Ј. Ђурић је, наиме, Пречанин – рођен овдје, у Великој Писаници, оној соларићевој, код Бјеловара. То је био необичан заокрет, нешто што је бацило другачије свјетло одједном и лично, на двије генерације његових интелектуалаца, али и на тај 'инсуларни' и 'вертикални' Београд, на слику тога велеграда као 'острва', онако како је то у другом контексту Њујорк, од свих градова. Двије су се повијести дотад наизглед одвојене и паралелне наједном почеле неочекивано ближити једна другој, у том новооткривеном свјетлу – и нажалост и сјени, и то већма страшној, овога открића о круговима географија што се први пут у свијести концентрично сужавају – ка заједничком средишту. Приче су нам се, Урошу и мени, од тада окренуле током и темама.

Урош, као човјек радикалне савремености и масмедија које умјетнички и свјесно користи за свој израз, најпознатији је по филмским улогама, два наставка једне интелигентне и циничне (потоње није комплимент увијек) комедије, као и по двије страшне, још циничније, филмске драме, једној ратној и другој постратној. Скоро да је 'штета', да је најпрепознатљивији по томе. Јер Урош је свезнадар, човјек бескрајне знатижеље ка сазнањима, подацима и чињеницама, међу разним пољима интереса нарочито окренут и склон једној знаној хуманистичкој.

Попут многих из стваралачког, умјетничког посла и позива, обојица смо 'ноћне птице', од оних што најбоље раде и мисле на трагу оне чувене хегелове 'Минервине сове' која своја крила 'шири тек у сумрак'. Свако мало чекам што ће Урош ископати од фрапантних и неочекиваних података и послати ми их, с уписаном, типично контраинтуитивном гестом спрам опћих мјеста националне (и националних) прошлости, а као повод за вишесатну преписку и разговор.

Не разговарамо више често о умјетности. Разговарамо о повијести – и (х)историји. И о прецима, његовим и мојим. Заједничким. ■

РАНКО СТОЈИЛОВИЋ

Радио Београд је столетни храм лепог говора

Радио Београд један је од пионира радио дифузије у Европи. Истог дана 1924. године када се огласио Радио Београд, огласио се и Радио Беч, а годину дана касније Радио Москва и Радио Токио

У овом супер брзом времену када и јучерашњи дан представља прошлост, када је у бескрајном мору тривијалних информација памћење плитко и концентрација танка – стогодишња обљетница постојања Радио Београда представља риједак и вриједан куриозитет. О овој респектабилној и поштованој медијској кући дугог трајања разговарамо с радијским новинаром вишегодишњег искуства, уредником деска културе на Радио Београду 2 и аутором и водитељем емисија о радију и радиофонском стваралаштву 'Невидљиви људи' ранком стојиловићем.

Сто година постојања Радио Београда је заиста крупна бројка. Један вијек бурних догађаја, свакодневних информација, тренутака изнимних узбуђења...

Да, заиста је за наш радио читава ова година била јубиларна и када то кажем, онда мислим да то није само сто година Радио Београда него је то и сто година радио-дифузије у Србији и век укупних електронских медија на Балкану. Распоредили смо наше обљетничке активности по читавој овој години, свакодневни програм се дотицао наше стогодишњице, а свечана академија под називом 'Из века у век' одржана је на радију 1. октобра, на сам дан оснивања Радио Београда. На тој свечаности су говорили и министар информисања дејан ристић и патријарх порфирије и многи други и заиста је било лепо чути да неко итекако препознаје да је Радио Београд храм лепог говора, културе, образовања и тачног, јасног и брзог и провереног информисања. Он је, такође, место квалитетне музике, чувања народне традиције и уметничког експеримента и искорака.

Млади стогодишњак

Који су посебни догађаји обиљежили стогодишњицу Радио Београда?

За мене драг догађај било је објављивање поштанске марке која је направљена у част стогодишњице Радио Београда. То нас је подсетило и на неки стари начин комуникације из времена када су радио емисије представљале, слободно се може рећи, празник и када су у Радио Београд знали да стижу џакови писама и дописница наших слушаца. Сада смо се преко поштанске

марке посвећене нашој кући вратили том златном времену. Други догађај могла би да буде изложба 'Из века у век' која је била приређена поводом наше стогодишњице, као и један документарни филм чији је редитељ драган елчић и који је на одличан начин осветлио историју Радио Београда и значај онога што је у њему сачувано. То што је на нашем радију сачувано и што је његово највеће благо су управо забележени гласови неких од великана наше културе.

Када би могли да се вратите у 1924. годину, шта бисте рекли о тој новој авантури званој радио?

Мисија радија ове године била је да подсетимо ширу јавност шта је радио свих ових сто година значио за нашу културу и да покажемо и начин на који је радио ушао у нови век. Лајтмотив одговорности које је радио имао читавог тог једног столећа налазио се уписан изнад микрофона спикера радија још 1929. године, који је тада био смештен у згради Српске академије наука и уметности: 'Црвено светло кад сине, васионе таласи брзи твој већ проносе глас, цео слуша те свет.' И тако упозоравајуће речи, које су можда могле да паралишу спикера који је пред микрофоном, учиниле су да тај однос спрам изговорене речи, спрам важности онога што се интерпретира и одлази у етер, буде исти свих ових сто година.

Почетак Радио Београда означавао је и нека преткретничка времена у читавој Европи?

Не треба у том смислу заборавити да је Радио Београд један од пионира радио дифузије у Европи. Истог дана, 1. октобра 1924. године када се огласио Радио Београд, огласио се и Радио Беч, а годину дана касније Радио Москва и Радио Токио. Већ 1929. године Радио Београд је реализовао први пренос опере из Народног позоришта у Београду, као и из оперне сале у Бечу. Реализовао је и преносе из београдских кафана, где се певало и у којима су се играле представе. Преносио је и евхаристије из Саборне цркве и прве фудбалске утакмице. С тако крупним корацима на самом почетку, историја Радио Београда морала је да буде на веома високом нивоу. У тај столетни мозаик уткани су и неки, као што рекох, од најзначајнијих личности наше науке и културе: од књижевника,

позоришних стваралаца, композитора и многих других, па мислим да све то твори слику једног младог стогодишњака.

Колико се далеко могао чути Радио Београд између два светска рата у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца?

Говоримо о времену другачије дистрибуције сигнала него што је то данас и умногоме је пријем тог сигнала зависио од јачине саме антене и апарата који су слушаоци у том тренутку имали. На почетку је било пријављено само 50 радио апарата у целој држави, од тога их је око 20 било у Београду. Друго, важно је рећи да је то доба било време панславизма и спортског соколског покрета који је био врло популаран, па се Радио Београд могао чути и у Загребу и у Сарајеву и у Скопљу. Прве радио преносе људи су слушали са слушалицама на ушима јер није могло другачије, али почетком 30-их радио је уведен и у југословенску железницу, а након тога и у београдска такси возила. Радио је некако врло брзо постао стандард тадашњег живота. Са радиом смо заиста ушли у 20. век и у архиви Радио Београда чувамо оне већ познате фотографије, где читаве породице седе поред радио апарата и ишчекују своју омиљену емисију.

Колико је од почетка било заједничких емисија Радио Београда с другим градовима?

С обзиром на то да је Радио Загреб основан већ 1926. године, убрзо затим и Радио Љубљана, прва заједничка емисија ова три радија звала се у Београду 'национални час', у Загребу 'национални сат', а у Љубљани 'национална ура'. Оно што је узбудљиво у тој емисији јесте да је један од њених уредника, који је ударио огроман печат развоју Радио Београда, био веома значајан писац станислав винавер, који је основао и библиотеку Радио Београда. Књижевник и предратни директор Радио Београда био је вељко петровић који је први експериментисао звуком, што ми данас разумемо као радионицу звука или арс акустику, али он је то могао радити, управо за ту заједничку емисију, са врло ограниченим средствима, без магнетфона, а опет са снимљеним звуком. Многи најзначајнији ствараоци, научници и културни посленици тадашњег времена са све три стране, суделовали су у тој емисији.

Поводом стогодишњице постојања Радио Београда разговарамо с једним од његових уредника

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

Ранко Стојиловић
(фото: Бојан Муњин)

Врло популарна емисија Радио Београда годинама је било 'Весело вече'.

'Весело вече' је заиста празнило улице у Београду, осим на местима где је било организовано јавно снимање и колективно слушање. Била је то нека врста *радија који се види*, јер се то снимање изводило у огромној дворани Дома синдиката или у дворани Коларчеве задужбине и у тим препуним салама се видело колика је тада била моћ радија, отприлике на онај начин како је то пуно касније направило Индексово радио позориште на Радију 202 у Београду.

У читавој Југославији била је врло популарна радио емисија 'Време спорта и разоноде'...

Емисија 'Време спорта и разоноде' је мотивисала људе да долазе на фудбалске утакмице са транзисторима и да чују шта се дешава на другом стадионима, али не треба сметнути са ума да је тај породични магазин, који и даље траје, такође изнедрио мноштво квалитетног програма и донео Радио Београду мноштво награда са престижних међународних фестивала звука. Рецимо, у тој емисији је први пут емитован радиофонски експеримент 'Посланица птица' иване Стефановић и 'Човек оркестар' у којем је познати певач севдалинки цуне Гојковић ('Кафу ми драга испеци') подражавао звук свих инструмената.

Пријатељ у аутомобилу

Чини ми се да се у документарном филму о сто година Радио Београда говори да је први радио пријенос једне фудбалске утакмице био 1929. године, када су играли БСК и Југославија.

Да. Интересантну тврдњу је изрекао бивши председник савеза, академик Владимир Костић, на обележавању 95 година Радио Београда, да су у његовој младости све фудбалске утакмице на радију деловале тако магично и чаробно, као да се баш у том тренутку негде дешава нешто тако силно, важно и драматично – да ли ће лопта да пређе гол црту или неће. А онда када је у родном Нишу први пут отишао да уживо погледа утакмицу Раднички-Хајдук, прича го-

сподин Костић, схватио је да је то само пуно спорија игра између два шеснаестерца и да нема ни приближно толико узбуђења, колико су то спортски коментатори умели да пренесу. То је доказ да је радио успевао да створи и развија најлепше слике.

Емисија 'Зелени мегахерц' суботом у 80-има представљала је сарадњу Радио Београда и Радио Загреб?

Емисија 'Зелени мегахерц' је био један од најзначајнијих искорак у историји наше радио дифузије. Не само због тог амбициозног радио моста између Београда и Загреба него и због водитељског шарма и са једне и са друге стране. Из Загреба су ту емисију водили Марио Михаљевић, Ксенија Урличић и Војо Шиљак, а из Београда Михајло Тошић и Никола Нешковић. Пре неколико година обележио сам једну од облетница 'Зеленог мегарца' истим таквим радио мостом, када су у емисији били Војо Шиљак и Маја Саболит, која је у то време била музичка уредница, а овде су били Михајло Тошић и Никола Нешковић. Онда смо се присетили тог времена, где треба додати да је крај 'Зеленог мегахерца' означио и крај ондашње државе.

Радио је у културалном смислу ширио дух и неке врсте грађанске пристojности. Како је данас?

У данашње доба агресивне доминације визуелне културе и у ери потпуно скраћене пажње, која се у односу на конкретни садржај мери секундама, радио је остао оличење културе дијалога и баш такве пристojности. Радио, за разлику од многих других медија који опште са својим 'конзументима', захтева стварну интеракцију са слушаоцима. Медији, који вам нуде највише слику, не дозвољавају да много тога маштате, а радио управо инсистира да домаћтате звук који чујете и да створите сопствену слику онога о чему говоримо. Он вас тера да расправљате са саговорником, без обзира на то да ли вам се радио обраћа као врач у пола ноћи или се налазите у средишту живе дебате коју на радију слушате. Радио је усред данашње светске буке задржао смиреност, објективност и пристojност. Некада, у изванредним околностима када се догађају ратови, катастрофе, земљотреси и

поплаве, радио може да буде једино средство комуникације. Светска истраживања показују да се слушаност и уверљивост радија данас драматично повећава. Оно што је потребно је да радију поклоните поверење и пажњу. Радио ће то умети да направи.

Када се подвуче црта испод сто година постојања Радио Београда, што би данас могло да се каже? Ради се 'само' о сто година, али нешто што је као важна категорија остало исто за људе који раде на радију – то су љубав и страст. Радио је умео да буде и креативно уточиште нашим највећим књижевницима који су много тога вредног оставили на Радио Београду. Говорим о љубомиру Симовићу, о Стевану Раичковићу, о Радомиру Константиновићу, о Павлу Угринову, о Мири Траиловићу, о Перјаницама наше књижевне критике и многим другима. Не треба заборавити да је Радио Београд једна од најцењенијих станица у Европи, када је у питању радио драма и експериментална радиофонија, и једна од радијских кућа која је освојила највише крајње реномираних европских награда под називом 'При Италија'. У новом веку променила се култура слушања, али оно што је радио сачувао јесте интимност и присност. Радио остаје најбољи пријатељ и у аутомобилу или док га слушате док ходате или сте у аутобусу са слушалицама на ушима, једнако тако као што је он некада представљао центар ваше дневне собе. Радио је са интернетом развио нека нова једра, али оно што сигурно данас не мањка то је љубав невидљивих људи на радију према медију у којем раде.

Када бисте свој властити однос према Радио Београду 2 на којем радите записали на мали папирић, што би на њему писало?

Оно што је истина и што би на том папирићу писало је да сам целог живота желео да се бавим радиом и да се бавим културом. Једино место где сам могао да спојим то двоје и луда срећа да то остварим, управо је то што ми се са Радио Београдом догодило. И још би на том папирићу писало да се професионално најсрећнији осећам онда када имам нешто важно да кажем и то урадим пред микрофоном. ■

Далеко од обећаног

‘Многима полиција обилази куће и провјерава живе ли стално на тим адресама. Јавио ми се човјек из Шапца који пола године живи тамо, а када је љепше вријеме, када се коси трава и пече ракија, дође овдје, али он нема право на обнову’, каже Радован Јовић, правник снв-а који ради у Глини

Готово четири године након страшног потреса који је похарао Банију, обнова у Мајским Пољанама још траје, свако двориште, свако имање крије своју причу. Када сам први пут с бројним другим новинарима дошао у ово село, у којем је под рушевинама остало петоро становника, дочекали су ме апокалиптични призори порушених или потресом изобличених стамбених објеката, срушених стаја, мртвих крава уз цесту, али и невјеројатне енергије коју су сви показивали у то вријеме. Банијом су крстарили људи добре воље из цијеле Хрватске, али и из регије, подузетници који су дијелили камп кућице, хуманитарци свих профила и гомила обичних људи који су напунили своје пртљажнике потрепштинама како би помогли жртвама потреса. Сјећам се навијача Динама који су на српским кућама поправљали веранде и кровове. Тада, први пут након пуно година, на Банији није било важно тко је православац, а тко католик, тко је Србин, а тко Хрват.

Данас центром Мајских Пољана доминира девастирани споменик жртвама Другог свјетског рата. На њему су некада биле плоче са 280 имена. Данас их нема. Поразбијане су једног тешког љета године 1995. Паркирао сам поред споменика и зачуо грају. Преко пута је свињокоља. Тек тада схватим да сам у село дошао на некадашњи дан југославенске републике. Да, боље је да пропадне село, него обичаји. Нисам се још стигао ни представити, домаћини су ми већ у руку тутнули шљивовицу. Добре су воље. Дочекују ме газда Бранко куколича и његов син Васиљ. Један од сусједа управо ‘брије’ свињу. Питам колико је тешка. ‘Око 250, за продају 300’, шали се Бранков унук, који је за ову прилику са супругом и малом кћерком дошао из Смедерева. Тамо су се удале двије Бранкове кћерке, након што је породица избјегла у Олују. Поред корита са свињом налази се велики стол на којем се транчира друга. Под будним оком газде Бранка, некадашњег месара глирске Прехране, месо реже сусјед Ђуро мракковић. Питам га како се живи четири године након потреса, одговара ми вицом: ‘Лете двије роде пустињом, гладне и жедне и вели једна: ‘Ајде питај како ми је’. Каже друга: ‘Шта да питам, знам’. ‘Па, ајде питај’. Вели: ‘добро, како ти је?’ ‘Шути, не питај...’ ‘Е, тако ти је код нас...’

Још један сусјед помаже Куколичама, зоран батало. За разлику од политичара, он као жртва потреса није одушевљен обновом Мајских Пољана. ‘Ово што се прича да се ради, већином је то државна имовина, зграде које су заштићене као културно добро, државни станови, а приватно... има рушевина које још нису ни уклоњене... Ја сам власник 1/1 куће, а рушевине још нису уклоњене. Рјешење је дошло у осмом мјесецу, не иде то. Јад и биједа’, каже Зоран.

Бранков син Васиљ, укључује се у разговор: ‘Нису нама важне само куће. Ту је порушен сточни фонд, штале. Људи с ових подручја баве се пољопривредом, Министарство пољопривреде се оглушило, потпуно. Ја се бавим кравима, овцама, свињама. Остао сам на истом фонду, али су објекти страдали. Овдје нема будућности за младе. У Глини немаш гдје да купиш обичне гуме чизме...’

Након друге ракије, панично бјежим из Бранковог дворишта. Идем преко пута, тамо су исто Куколиче, друга два брата. Газде павла нема, али ту је газдарица смиља. Смиљина и Павлова кућа, имала је наранчасту наљепницу. Штала је у истом стању у којем је била одмах после потреса. Дакле, једва стоји. ‘Кров куће смо поправили. Штала стоји онаква каква је била одмах након потреса. За коју годину нам неће ни требати... Статичари су били одмах након потреса, направили брзи преглед и написали да треба детаљан преглед. Више нису дошли’, жали се Смиља.

Смиља и Павле, који је такођер био месар у Прехрани, вратили су се у село четири године након Олује. Ишло им је добро. Имали су 15 крава,

Кућа Радојке и Радомира Паспаља (фото: Саша Косановић)

Готово четири године након разорног потреса обнова у банијском селу Мајске Пољане није завршена

пише
Саша
Косановић

а онда је откуп млијека дошао на ниске гране и Смиља се разбољела. А онда је на све то дошао и потрес.

Потрес је уништио кућу и трећем брату Куколечи, васиљу. У монтажној кућици дочекује ме ката куколеча. Наравно, Васиљ је такођер био месар у Прехрани, али није код куће.

‘Добили смо рјешење о обнови прије седам мјесеци и ништа још. Једна фирма из Загреба нам је донирала ову монтажну кућицу’, каже Ката и наставља: ‘Имам једно живо и једно мртво дијете. Кћер живи у Србији. Избјеглиштво је било страшно. Ишли смо аутом. Дјеца су остала тамо. Кћер ми живи у Батајници. Имам и двије унукe од по-којне кћерке. Она је умрла од рака дојке. Имала је 28 година. Крећемо трећи пут испочетка. Први пут осамдесетих кад смо се узели, после рата други пут и сада трећи.’

Ката и њен супруг живе од укупно 3бо еура мјесечно, мале баште и неколико кокоши. Тако живи већина људи на Банији. Сретнији имају и покоју свињу.

Напуштам племе Куколеча и возим се Мајским Пољанама. По двориштима су и даље контејнери, монтажне и дрвене куће за привремени смјештај. Има и нерашчишћених рушевина. Не, ово дефинитивно није обнова о којој слушате из благо-глаљивих министарских уста. Ово је реалност у којој живи банијска сиротиња коју су газили ратови и потреси и која је навикнута да трпи. Испред једне од кућа стоји љуба карапанца. Кућа је монтажна, поклон Града Београда.

‘Имали смо кућу од 100 квадрата. Скроз је отишла. Ово нам је направио Град Београд. Градили су то неки дечки из Бања Луке, нису завршили посао, па су дошли други. Фуге нису довршене. Покупили су паре. Нису пријавили раднике, полиција дошла и одвела их. Београд је погријешио што је овима из Бања Луке исплатио све паре унапријед’, јада се Ката.

Карапанце су, као и сви остали, бјежали де-ведесетих. ‘Троје дјеце, грабиш дјецу преда се и

Ката Куколеча (фото: Саша Косановић)

Радојка и Радомир Паспаљ (фото: Саша Косановић)

идеш без размишљања. Муж остао, ухапсили су га. Био је у затвору шест мјесеци, до помиловања. Звао се душан. Умро је 2011. Било па прошло. Сада гледамо у будућност. Мени су сви добри’, прича.

радојка и радомир паспаљ ме дочекују у простору од 30 квадрата. Направљен је од панела. Рушевине њихове куће су уклоњена, а поред објекта у којем живе су још два. Једна мала дрвена кућица из донације и једна коју управо довршавају радници. Радомиру смета када му кажу да је нешто добио. ‘Ја нисам тражио ни од кога кућу, ја сам тражио своју кућу, а људи говоре да смо нешто добили. Нисмо добили, не, ми смо само на губитку. Ову кућу, нека је носи тко хоће, али нека ми дају 36.000 куна што сам стрпао у њу. Рекли су ми то вратити, па нисам добио ништа. Нема изолације, доље сирова даска. Хладно, влажно и никакво. Кажем им: ‘Немојте ми правити спрат, ми смо 90 посто инвалиди, направите ми у приземљу двије просторије’. Они кажу: ‘Не, такав је пројект!’ Не правите ми веранду, ја требам шпајзу. Немам гдје зимницу оставити’, каже Радомир.

Радојка памти и Олују у којој су изгубили благо. ‘Имали смо шајер, 12 са шест, пун сијена до каплаја. Имали смо коблу и ждребицу и ждријепца од четири мјесеца. И двије лијепе младе краве и јуницу. Коње су ваљда пустили, остало је све изгорјело у штали. И шајер и штала’, присјећа се Радојка.

Паспаљи су имали и кућу у Глини у коју се након Олује бесправно уселио Хрват из околице. Радојка никада неће заборавити што ју је дочекало када се вратила након пар година из избјеглиштва у околици Лесковца. ‘Ја сам срећом попила двије таблете за живце, јер би полудјела што сам све видјела. Било би ми лакше да су кућу срушили. Знате како је то изгледало... и још сам морала ићи на суд да тог узурпатора истјерам из моје куће. У кући су биле овце... Порушио је президе, а у једну собу затворио овце... Био је из Бишћанова, име му је Јозо или Јосо. Заузео је три српске куће. У једној је живио, а у друге двије је држао стоку. Без суда није хтио вани’, прича.

Након тешке приче Радојке и Радована, враћам се у Глину и одлазим до радована јовића, правника Српског народног вијећа, кроз чији су уред тражећи савјет у вези обнове прошле хиљаде несретних људи. ‘Има још увијек пуно људи које нитко није обишао и које нитко нигдје није позвао. Јако пуно је људи којима полиција обилази куће и провјерава живе ли стално на тим адреса-

Смиља Куколеча (фото: Саша Косановић)

Љуба Карапанца (фото: Саша Косановић)

ма. Јавио ми се човек из Шапца који пола године живи тамо, а када је љепше вријеме, када се не треба гријати, када се коси трава и пече ракија, дође овдје и он нема право на обнову. Јавља ми се пуно људи којима су лоше обновљене куће. Један човек је тражио поправке седам пута’, прича Јовић.

Посебан проблем су власнички односи, каже. ‘Тражи се да будете власништво на 51 посто некретнине да би се могло ући у поступак обнове, а то је неприхватљиво. Тражи се сугласност свих власника, а често брат брату сугласност не да, јер су у свађи и онда онај тко сам живи у кући, а нема сугласност, остаје без обнове. Људи су ванкњижни власници, а на папиру су само сувласници. Они су некада направили диобу, али је нису провели кроз папире. Поступци утврђивања власништва пред судом трају унедоглед. Имам случај из 2001. који није готов.’

Банија, Глина и Петриња, полако тону у заборав из којег су се на насловнице попела када их је затресло прије готово четири године. Далеко од великих обећања, помпозно најављиване обнове, Банијци живе живот на који су навикли. Неки су се снашли, а већина је остала кратких рукава. Када сам се опраштао од Љубе Карапанце из Мајских Пољана, похвалила ми се да јој је снаха трудна. Можда ипак живот нађе начин да побиједи и ратове и потресе и лоше политике... ■

Историја на екрану

Онај ко тв серију ‘Сабља’ посматра као не-какву академску грађу, у старту гријеши. Онај ко јој приђе као умјетничком дјелу на-дахнутом стварношћу, засигурно ће добити естетску сатисфакцију. ‘Сабља’ нуди дубљу истину од историјске или документарне

У последњих десетак година, у Србији се десила права хиперпродукција телевизијских серија. Кључни ‘играч’ ту био је Телеком Србије, који је очито желио да преко овог формата учврсти своју позицију на терену кабловске телевизије. Ипак, далеко од тога да су (били) једини. Упркос, међутим, марксистичкој мантри о квантитету који рађа квалитет, публика се у нека доба почела жалити зарад чињенице да су практично све те серије некаква ‘средња жалост’, да нема ниједне око које се ствара ‘хајп’. Једна од оних која је прије неких шест година засигурно надрасла просјек била је ‘Јутро ће променити све’ младих аутора владимира тагића и горана станковића. Нескривено замишљена као генерацијска посвета, она је указала на један занимљив креативни ‘тандем’ који засигурно може да се бави и другим жанровима.

Управо су Тагић и Станковић добили повјерење Радио-телевизије Србије да се позабаве најтрауматичнијим догађајем у историји Србије у двадесет и првом вијеку, односно убиством зорана ђинђића. Недуго заправо након завршетка емитовања серије ‘Јутро ће променити све’, почеле су припреме за ‘Сабљу’. И припреме и само снимање текли су, за овдашње услове, релативно дуго. Та пажљивост и преданост су уродили плодом. Мало је овдашњих рецентних серија тако супериорно сценаристички осмишљених и тако ефектно продуцираних. Такође, глумачка подјела је сјајна. Скоро да нема важног савременог српског глумца или глумице да није у серији, а и ‘гостујући’ глумци из тзв. регије, односно првенствено Босне и Херцеговине и Хрватске нису ту да би оправдали некакве копродуцентске комбинације, него јер су заиста одлични у својим улогама. Није случајно да је цијели ансамбл награђен на програму посвећеном телевизијским серијама у Кану.

Иначе, управо је то гостовање на фестивалу у Кану било разлог да серија није премијерно приказана у марту ове године, како је најављивано, него у новембру. Било је, међутим, скептика који су за одгоду проналазили политичке разлоге, па и злих језика који су тврдили да се серија уопште неће ни приказати, барем не на ртс-у. Уочи приказивања, у јавности се доминантно тврдило да серија неће бити довољно ‘храбра’, односно да ће цијелу причу приказати површно, не тангирајући ‘тамне коридоре моћи’. Врло брзо се, међутим, показало да су такве бојазни биле сасвим неутемељене. Без имало зазора, Тагић и Станковић баве се, такође, и отмицом и убиством ивана стамболића, као и покушајем убиства вука драшковића на Ибарској магистрали, иза којих је стајао исти ‘рукопис’.

Серија се приказивала суботом и недјељом и као у нека стара времена, свака епизода је масовно коментарисана од угоститељских објеката, улице и градског превоза до друштвених мрежа. Чини се, међутим, да је превелика пажња посвећена тражењу сличности и разлика са стварношћу, а серија је програмски прављена као ‘играна’ тј.

са главним ликовима који су плод фикције. Ипак, сврха овакве серије је да се изазове расправа, а то дефинитивно није изостало.

Можда је српска публика преблизу теми, а можда су, рецимо, Французи и Данци предалеко. У том смислу је нарочито занимљив угао критичара из сусједних земаља. Примјера ради, игор томљановић са загребачког портала Индекс недвосмислено ‘Сабљу’ прозива најбољом регионалном серијом године и прави индикативну компаративну паралелу: ‘Гледајући је из перспективе хрватске кинематографије, двије ствари заиста боду очи. Прва је продукцијска, односно индустријска, а тиче се дојма о големом заостајању хрватске кинематографије у односу на Србију. ‘Сабља’ је тек најновији и најрепрезентативнији примјер серије настале у оквиру зреле, индустријски развијене и занатски изнимно компетентне кинематографије коју ми данас гледамо као да је ријеч о Холивуду. Шансе да хрватска кинематографија сними овако драматуршки, режијски и технички захтјевну серију једнаке су као да сними ‘Немогућу мисију’ (куд ми је баш тај сугестивни наслов пао на памет). Кад је пак ријеч о зрелости друштва, спремност тамошње кинематографије на преиспитивање властите, не тако далеке и нимало ласкаве прошлости такођер је немјерљива с хрватском ‘не би се штел мешат’ агендом, односно њезиним тематским распоном који се протеже од Генерала до Дражена.’

Илустративно је да Томљановић препознаје спремност ове серије да преиспитује ‘нимало ласкаву’ прошлост. За већину српских критичара тај детаљ није вриједан истицања. У њиховим текстовима се на ову тему углавном ситничари. Уосталом, сама идеја да се историја учи преко играних серија је погрешна сама по себи. Па ипак, дио јавности у Србији серију напада управо из

те перспективе, односно из перспективе идеје да ће због ове серије ‘неки нови клинци’ стећи погрешну слику наше новије историје.

Онај ко ‘Сабљу’ посматра као некакву академску грађу, у старту гријеши. Онај ко јој приђе као умјетничком дјелу надахнутом стварношћу, засигурно ће добити естетску сатисфакцију. Такође, ‘Сабља’ нуди дубљу истину од историјске или документарне, баш као у старим аристотеловим тумачењима умјетности. У том смислу и финални утисак, какав гледалац осјећа на крају осме епизоде, јако је усклађен са актуелном доминантном атмосфером у друштву. Иако тематизује догађаје који су се десили прије више од двије деценије, ‘Сабља’ се показује као необично дневнополитички актуелна. Има у њеној текстури нечег од оног гласовитог цитата вилијама фокнера: ‘Прошлост никад не умире. Он чак није ни прошла.’ Наша телевизијска епоха памтиће се по ‘Сабљи’. ■

ИМПРЕСУМ

Година xvii / Загреб | петак, 06/12/2024

ПРИВРЕДНИК #235

ИЗДАВАЧ
Српско привредно друштво
‘Привредник’ и Српско
народно вијеће
ГЛАВНА УРЕДНИЦА НОВОСТИ
Андреа Радак

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК
Дарко Матошевић
ДИЗАЈН
Парабуреау /
Игор Станишљевић
& Дамир Бралић

УРЕДНИК ПРИВРЕДНИКА
Никола Лунић
РЕДАКЦИЈА
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савјета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

РЕДАКЦИЈА
Прерадовића 18,
10 000 Загреб
т/ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

Расправе
о тв серији
‘Сабља’
управо
емитованој
на ртс-у

ПИШЕ
Мухарем
Баздуљ

‘Плод маште и
креативне слободе
аутора’ (фото:
YouTube printscreen)

Ћирилица, лудом бољетица

Премда на средини Риве већ постоји читав грозд ћириличних плоча, сплитски десничари и чланови Торциде дигли су се на ноге због постављања спомен-плоче убијеном рочнику ЈНА Сашку Гешовском, поручујући како у Сплиту ћирилици – нема мјеста

СЛОЈ модерног хрватског друштва којему није одвећ стало до повијесних факата задовољава се изразима **МАРКА ПЕРКОВИЋА ТОМСОНА**, чије најновије педагошко трумбеталско трабуњање бје испоручено отужном пуку под егидом – ‘Ако не знаш што је било’. Доиста, нема бољег описа и лекције из те егиде изведене од речене дидактичке (квази)питалице; јербо, заиста, ако не знаш што је било, тада јамачно – ниси био у школи! А осим што није била на сатовима повијести, сљедбеници естетике реченога тобожњег артиста, видљиво је и из зракомлата, нису били на настави ни кад се учило и о ћирилици. Учило не ћирилицу, него – о ћирилици.

Да јесу, засигурно би наишли негдје на податак како је најстарије хрватско писмо било и остало управо – ћирилица. А могла су се о томе информирати баш и на страницама Новости, овдје, гдје је о томе вишестрано писано. Па и из пера моје охолости... Подцртавам ову нарочитост, наглашено, с обзиром на то да већина тих људи често на уснама има име ових новина, из чега произлази логички закључак како кронични прогонитељи и акутни омаловажаватељи редовито не прескакујући број за бројем, заправо, читају Новости и, надасве, упућени су докраја и у садржаје што се публикују у њима.

Усуд, зла коб или пожар, потрес или поклизнуће на бурзи – што ли? – бит ће да су били неминовне и свакидашње датости што су проузрочиле да се вијест илити овизавање, авиз илитига обзнањење о ћирилици као праписму хрватске уљудбе иоле окачи о ревер домољубне освијештености... Како онда ама до и опће културе да доспије истина оне врсте јавне еманације, у којој истини ће стајати факт како је некада нетко нашао материјално нешто што је непорециви идентитет хрватства? Можда зато што је тај артефакт, слободибоже – ћирилица?! Ћирилица, лудом бољетица!

Писао сам већ овдје, рекох, на истим овим страницама о древној Поваљској листини и хисториографској чињеници како је ћирилица најстарије хрватско писмо. Било је тада и говорења како би официјелна хрватска култура могла наднеvak 1. просинца – кад је датирана Поваљска листина: најстарији, поновимо, документ писан хрватским чакавским језиком, настао 1250. године – прогласити Даном ћирилице и ћирилиштва! По узору, наравно и дакако, на Дан хрватске глаголице и глаголаштва, који је службено заказан за 22. травња, а све по узору на момент кад је Љета Господњега 1483. била тискана прва хрватска књига, Мисал по закону римског Двора, писан глаголицом.

Умјесто да се хрватска култура дичи својим најстаријим писмом, ћирилицом, велики дио хрватске такозване и културне и политичке јавности свако мало допушта лешинарење на тој свјетској баштини, прешућујући и занемарујући гласне десничарске борозане који ћирилицу претварају у средство сабирања јефтиних политичких пуна-та. Али, истодобно, и стварајући додатну нетрпељивост међу људима, напосе у односима према Србима и српској култури и умјетности.

Неуко крило десничарског пука такођер не зна како је и славни Пољички статут из 1440. године, из дичне Пољичке Републике, једнако тако писан ћириличним писмом. Мало ученије крило хрватског десничарског пука рећи ће како се то писмо зове босанчица или пољичица, што су фини еуфемистички синоними не би ли се избјегавало говорити о – хрватској ћирилици. Ипак ћирилицу, али хрватској. Домаћој, из Дугопоља или долине Неретве...? Него, чија је латиница којом већином пишу и Срби? Па кад је већ прије точно годину дана, 23. студеног 2023., ‘умијеће читања, писања и тискања пољичице’ заштићено као нематеријално културно добро и уписано је у Регистар културних добара Републике Хрватске, зашто се не би ишло и корак

даље па да – на темељу пријашње аргументације – 1. просинца буде проглашен Даном ћирилице и ћирилиштва?

Умјесто тога ми имамо сезонски прогон ћирилице у нас. Не прође мјесец дана, а да се не појави неки разлог за удар на ћирилицу. Било да су то какви екстремистички редикули за саборском говорницом, било да су то филоушашки опскурни порталчићи или истовјетни тједнички који фингирају новине, било да је то задњи случај с покушајем постављања плоче на згради Бановине у Сплиту, гдје је сједиште Града, а пред којом је 6. свибња 1991. тијеком једног просвједа убијен младић Сашко Гешовски, рочник ЈНА. Одлучено је да се постави плоча с латиничним и ћириличним текстом.

Но, гремиј десничара у Сплиту устоочио се због чињенице како је несретни Сашко био члан окупаторске ЈНА. Момче Македонче, једва пунољетно, да је окупатор... Иншома, ваљало би их приупитати: је ли који момак из Сплита, истодобно, док је Сашко био у Сплиту, био негдје на одслужењу војног рока у Лесковцу или Крагујевцу, Неготину или Кавадарцима? Јесу ли и ти момци исто били ‘окупатори’?! Јесте ли, душебризници, вратили станове које вам је дала ЈНА, и у Сплиту и било гдје другдје?

И, кад је обзнањено како ће се спомену-та плоча доскора и поставити, сплитска Торцида обзнанила је проглас у којему најављује како ће њихов одред за физичку културу дјеловати сукладно обичајима, тек дијелом питијски устврдивши: ‘Градоначелнице, доградоначелнице и сви остали клошари скривени иза разних вијећа, одбора и иницијатива, имамо поруку за вас! Никада, али баш никада, нећемо вам дозволити да блатите и ципеларите хрватске бранитеље, њихове обитељи и све друге Сплићане и Хрвате ни да јавни простор користите за покушаје одвратног скупљања политичких бодова и то на начин да обезвјерујете вриједности и жртве Домовинског рата постављањем споменика рочницима непријатељске и злочиначке војске. Таквим покушајима, као ни ћирилици, у Сплиту нема мјеста! И, вјерујте нам на ријеч, ово вам може остат само на покушају!’

А кад у Сплиту који од Торцидиних разреда или одреда нешто лане, живот и све у Сплиту учас стане. Па је тако нагло утихнула и најава чина постављања плоче несретном Македонцу, да се иста не би каменовала, премда је Комисија за имена улица и тргова и за споменике такву одлуку службено већ позитивно аменовала. Кад ће онда бити проведена легално донесена одлука градске управе, те кад ће се, и гдје, поставити плоча покојном Сашку Гешовском? Јербо, у Сплиту већ постоји читав грозд ћириличних плоча на средини Риве, па, у чему је проблем?

Као што су хуље чекићем биле насрунуле на ћириличне плоче у Вуковару са службеним хрватским грбом, именом институције и именом државе Републике Хрватске, једнако би тако та иста друштвена клатеж с огњем сажгала и споменути најстарији хрватски документ Поваљску листину, чији текст на ћириличном писму започиње ријечима: ‘Въ име оца и сна и стаго дха’. Јербо, кад се покрене мрзилачки мозак, тада се тренутно бришу и кршћанске, напосе католичке вредноте тих истих људи којима су пуна уста тобоже Хрватске и свега хрватскога, премда никад неће изговорити име државе у цјелини, име Република Хрватска, носећи у својим срцима једино сентимент према издајничкој и до грла окрвављеној злочиначкој творевини Независној Држави Хрватској с Антом Павелићем у мислима.

Ништа хрватска ћирилица, ништа македонска ћирилица, ништа српска ћирилица, ништа ћирилична ћирилица... у Сплиту и Хрватској може бити само и искључиво – латиница. Којом, највећим дијелом, пишу и Срби. ■

Ћирилица већ постоји у сплитском јавном простору, па у чему је онда проблем?

MILUTIN KOSTIĆ

Psihijatri imaju ogromnu moć koju olako koriste

Ako su ljudi nesrećni zbog malih plata, loših životnih uslova ili nedostatka perspektivnosti, za vlast je bolje da je to problem pojedinca koji je bolestan nego da on ide da se žali, da protestuje. I farmaceutska industrija i psihoterapijske organizacije također učestvuju u individualizovanju problema. U kapitalističkom društvu sve se individualizuje

DR. MILUTIN KOSTIĆ specijalist je psihijatrije zaposlen u Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu, gdje vodi Dnevnu bolnicu za odrasle. Također je i klinički asistent na Medicinskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, na katedri psihijatrije. Ove dvije natuknice iz profesionalne biografije mogle bi navesti na zaključak da je dr. Kostić tipičan praktičar mejnstrim psihijatrije zapadnog civilizacijskog kruga u 21. stoljeću. No on sebe naziva kritičarom psihijatrije, što u eri enormne ekspanzije dijagnosticiranja mentalnih poremećaja i prepisivanja psihofarmaka nije česta pojava. Svoju struku smatra najfascinantnijom granom medicine i baš zato vjeruje da ju je bitno predstaviti 'narodnim masama'. Stoga je prošle godine s kolegama pokrenuo podcast 'Dva i po psihijatra', a snimili su već 82 epizode u kojima obrađuju najrazličitije teme, od 'klasičnih' psihijatrijskih kakve su posttraumatski stresni poremećaj i fobije, pa do onih koje se bave identitetom, emocijama ili psihodelicima. No sve ga više, kaže, zanima politička dimenzija psihijatrije pa mu je želja započeti novi podcast s medicinskom istraživačkom novinarkom iz SAD-a JEANNE LENZER, u kojemu bi se bavili utjecajem politike na znatnost, medicinu i psihijatriju.

Prošlog ljeta dr. Kostić vratio se s devetomjesečne Fulbrightove stipendije na Medicinskom fakultetu Sveučilišta Massachusetts u Bostonu, gdje je surađivao s tamošnjom profesoricom psihologije LISOM COSGROVE.

— Karijeru sam započeo baveći se biološkom psihijatrijom, ali sam s vremenom doživio razočaranje, a u tom traženju otkrio sam socijalnu psihijatriju kao pristup koji društvo smatra glavnim faktorom koji određuje kako se osećamo, ali koji se danas u velikoj mjeri ignoriše – kaže nam.

— Cosgrove se bavi konfliktima interesa koji utiču na donošenje odluka, na primer na koji način psihijatrijska asocijacija formira timove koji prave kriterijume koji će se koristiti u praksi. Bitno je znati da su ti kriterijumi stvar konsenzusa jer je naučna baza, nažalost, još uvek vrlo slaba. Ona se konkretno bavila time koliko novca od farmaceutske industrije dobivaju oni koji te kriterijume određuju i koliko netko tko ima finansijske koristi od toga da što više ljudi bude dijagnosticirano može biti objektivan, šta god to u ovom trenutku značilo. Nedavno nam je izašao prvi rad, kritika nove dijagnostičke kategorije koja se zove poremećaj produženog tugovanja (prolonged grief disorder).

Ko sve ima korist

O čemu se radi?

Depresija se definiše kao set simptoma odnosno deo njih koji traje duže od dve nedelje. Izuzetak iz te definicije dosad je bio gubitak bliske osobe, ali sada se i to uključilo na način da se samo tugovanje koje traje do godine dana smatra 'normalnim'. To po nama predstavlja nastavak patologizacije svake normalne ljudske reakcije odnosno tretiranje kao poremećaja svake iole duže doživljene neprijatne emo-

cije. Bavili smo se i novim lekom koji se koristi u postpartalnoj depresiji, gde smo uočili isti princip, a to je bavljenje ljudskim telom na jedan tehnološki način, bez razumevanja šireg društvenog konteksta. Na primer, za postpartalnu depresiju znamo jasnu vezu s trajanjem porodijskog odsustva, ali unatoč tome umesto da poboljšavamo kvalitetu života porodijske, mi im radije dajemo lekove.

Kritični ste prema biološkom pristupu, koji je mejnstrim u psihijatriji. Zašto?

U Škotskoj, na primer, svaka peta odrasla osoba ima prepisan antidepresiv, a slično je i u drugim zapadnim zemljama, no problem je što tu masovnost prati vrlo mala efikasnost. Biomedicinski model zaborav-

Za postpartalnu depresiju znamo jasnu vezu s trajanjem porodijskog odsustva, ali unatoč tome umesto da poboljšavamo kvalitetu života porodijske, mi im radije dajemo lekove

lja na psihološke koncepte, zaboravlja kako funkcionišemo kao društvena bića. Postoje studije koje govore da je, recimo, kod jednog broja ljudi koji pate od anksioznosti povećana amigdala, ili da je kod jednog broja ljudi s depresijom snižen serotonin. Takve studije imaju određenu naučnu zvučnost, ali one zapravo nemaju pravu naučnu potporu. Ogroman broj tih studija je lažno pozitivan, ne mogu da se replikuju, njihova klinička vrednost je vrlo dubiozna, dok s druge strane ne možete da snimate mozak nekoj osobi ili uradite genetiku i time dokažete da on ili ona ima depresiju. U pitanju je cela jedina mašinerija koja sad već hrani samu sebe. Vi ne možete da kupite ogroman milionski MRI uređaj, opremite laboratoriju, uposlite silne ljude i kažete 'sve ovo šta mi radimo nema veze'. Od vas se očekuje da date neku vrstu pozitivnih rezultata. I to onda dovodi do preceñivanja onoga što se takvim istraživanjima dobija jer, naravno, ako se nećim kao naučnik bavite, želite i da verujete u to.

Spomenuli ste serotonin. U časopisu 'Molecular Psychiatry' 2022. godine objavljena je meta analiza 'serotoninske hipoteze' depresije koja je tu hipotezu dovela u pitanje. Što je pokazala ta analiza?

Autori te studije uzeli su brojna istraživanja iz različitih sfera i ustanovili da nema dokaza o smanjenom serotoninu kod pacijenata. Moguće je da postoje dokazi o blago smanjenoj razini serotonina kod osoba koje uzimaju terapiju, što je međutim vrlo interesantno iz perspektive sve više informacija o samoj

zavisnosti o antidepresivima. Naime, ako kod pacijenta nema nedostatka serotonina, a mi ga povećavamo, onda će i organizam da se prilagodi tako da smanjuje produkciju serotonina, što je jedan od potencijalnih mehanizama kako dolazi do apstinencione krize kod prekidanja terapije. S druge strane, to šta nema dokaza ne znači da hipoteza nije validna jer ne možemo garantovati ni da ne postoje određeni pacijenti koji imaju nedostatak serotonina. Problem je u tome što se psihijatrija općenito vrlo brzo zaleće da hipoteze predstavi kao dokaze. Postoji istraživanje koje se zove paradoks lečenja i učestalosti obolenja (*treatment-prevalence paradox*), a koje ukazuje na to da istovremeno imamo sve više lečenja depresije i sve više same depresije. Jedna od pretpostavki zašto se to događa je upravo to da, jer zapravo nema biohemijaskog poremećaja mozga, spoljnim uticanjem dolazi do prilagođavanja mozga na to stanje, a time i do hronifikacije depresije. Ukoliko je to tačno, mi ustvari kod barem određenog broja pacijenata činimo više štete nego koristi dodajući serotonin tamo gde ga suštinski ne fali. Drugo objašnjenje, za koje mislim da je važnije jer naginje socijalnoj psihijatriji, jeste upravo medikalizacija jezika koja dovodi do pasivizacije ljudi, jer jednom kada uđete u taj proces psihijatrizacije i patologizacije neprijatnih osećanja, vi više ne razmišljate o tome što biste mogli da uradite, nego čekate da lek odradi svoje. To je takozvani *looping efekt* o kojem je pisao IAN HACKING. Ako vi uđete u moju sobu i kažete mi da ste tužni, a ja vam kažem da imate depresiju, vi sebe počinjete doživljavati na drugačiji način,

postajete označeni kao bolesni. U pitanju je jedna ogromna i opasna moć koju mi psihijatri koristimo vrlo olako. To su strašno teške rečenice koje određenom broju pacijenata daju jednu prizmu kroz koju sebe razumeju na način za koji mislim da im dugoročno čini više štete nego koristi.

Kako objašnjavate činjenicu da navedena studija o serotoninu nije imala utjecaja na prakticiranje psihijatrije?

Patologizacijom, porukom da su ljudi bespomoćni pojedinci, razbijamo zdrave mehanizme rezilijentnosti. Pritom, naravno, ne želim da negiram ničiju patnju, ali važno je reći i da svaka patnja ne znači odmah i bolest

Treba pogledati ko ima koristi od toga. Prvi ko ima korist je vlast. Ako su ljudi nesrećni zbog malih plata, loših životnih uslova ili nedostatka perspektivnosti, za vlast je bolje da je to problem pojedinca koji je bolestan nego da taj pojedinac ide da se žali, da protestuje, da bude deo jedne zajednice koja pokušava da stvari učini boljima. Drugi su farmaceutska industrija i psihoterapijske organizacije, koje također učestvuju u individualizovanju problema. Smatram da i jedna i druga imaju određenu vrednost, ali je ta vrednost u ovom trenutku dramatično precenjena. Problem je dakle ideološki, u kapitalističkom društvu sve se individualizuje. Ti moraš ili biološki da promeniš svoj mozak unošenjem lekova ili da promeniš svoje ponašanje i razumevanje sveta kroz psihoterapijski rad. Treći koji imaju korist su psihijatrijska udruženja, jer kada se u javnosti puno govori o mentalnom zdravlju, to dovodi i do povećanja finansiranja, broja pacijenata u privatnoj praksi, broja kliničkih istraživanja i slično. Četvrta grupa koja ima koristi nekada su i sami pacijenti, jer je kratkoročna korist odnosno pozitivan efekat ovog pristupa vrlo izražen, a to je odzimanje odgovornosti. Ali ne samo pacijentu, već i lekaru, jer i meni je lakše dati lek nego ulaziti u razumevanje svake komplikovane životne priče.

Antidepresivi i deca

Nakon pandemije Covida-19 primjetan je ogroman porast broja kampanja osvešćivanja i destigmatizacije mentalnih

bolesti. Ima li to i kontraproduktivne učinke?

Stigma nije u potpunosti nestala, ali mislim da je apsolutno važno razmisliti ima li sadašnji stepen stigme istu vrednost kakvu je imao pre 30 godina. Imamo vrlo konkretna istraživanja koja pokazuju da je spremnost da se poseti psihijatra i traži pomoć, posebno kod mladih, dramatično veća nego pre 30 godina. Što se tiče kampanja, u 99 posto slučajeva različite medijske ličnosti koje učestvuju u njima rade to iz najbolje namjere, s potpuno altruističnom željom da se pomogne, ali je problem u tome što mi na kolektivnom nivou negde očigledno grešimo. Ako sve više ljudi traži pomoć, a stanje je sve gore, moramo sebi postaviti to pitanje. Osim toga, dobar deo tih kampanja finansira farmaceutska industrija, a kada tome pridodamo da su neke od dijagnoza vrlo arbitrarne, vrlo je izvesno i da će neki ljudi početi da se preispituju i ako nemaju razloga za to i možda na taj način uđu u jedan proces koji često postaje doživotan. Patologizacijom, porukom da su ljudi bespomoćni pojedinci, razbijamo zdrave mehanizme rezilijentnosti. Pritom, naravno, ne želim da negiram ničiju patnju, ali važno je reći i da svaka patnja ne znači odmah i bolest. Destigmatizacija dakle ima pozitivne aspekte kao što su prihvatanje društva, postajanje delom zajednice, ali može dovesti i do samodijagnostikovanja, u nekim slučajevima čak i romantizovanja, kao primerice u slučajevima neuroatipičnih stanja kao što je ADHD.

Niste dječji psihijatar, ali kako vidite trend medikalizacije kod dece i adolescenata, i kako s ovim demografskim skupinama provoditi pristup za koji se zalažete, a koji podrazumijeva zajedničko odlučivanje o liječenju?

Kada su u pitanju deca i adolescenti, istraživanja prilično jasno pokazuju da antidepresivi nemaju pozitivan efekat na ove skupine. Kasnije su rezultati dosta bolji, ali zaista ne vidim opravdanja da se deci i adolescentima prepisuju lekovi za depresiju i anksioznost, eventualno za opsesivno-kompulzivni poremećaj. Što se tiče zajedničkog donošenja odluka, to je jedan ideal kojem treba težiti, ali to je ideal koji ne funkcioniše uvek i za sve. On puno bolje funkcioniše u granama medicine koje nisu toliko medijski prisutne, ali kada imate sve više pacijenata koji dolaze s unapred oformljenim mišljenjem, kao što je slučaj u psihijatriji, ne kreće se od nulte točke, posebno kada su u pitanju mladi, koji su bombardovani ovakvim sadržajima.

Danas se rutinski govori i o tome kako su nove generacije antidepresiva bezopasne i da ne razvijaju ovisnost. Je li to tačno?

Antidepresivi jesu solidno bezbedni lekovi, a to im je donekle i usud zato što se baš zbog toga tako olako i prepisuju. Za benzo-diazepine već jako dugo znamo da stvaraju zavisnost, to nije kontraverzno pitanje. Što se tiče antidepresiva, tek se 2019. s velikom studijom Jamesa Daviesa i Johna Reada pokazalo kako je apstinenciona kriza značajno češća nego što se mislilo. Oko 50 posto ispitanih je imalo krizu, a polovica od tih ozbiljne, duže i po intenzitetu jače simptome. Dakle 30 godina od izlaska Prozac, prvog SSRI antidepresiva (selektivni inhibitor ponovne pohrane serotonina, op. a.), kada je krenuo i trend masovnog prepisivanja, dobili smo prve studije koje o tome govore. Jedan od razloga zašto se to nije prepoznavalo jeste to što simptomi krize liče na povratak depresije odnosno recidiv. Zbog toga se ranije uopšte nije uzimala u obzir mogućnost da ti simptomi predstavljaju apstinencionu krizu, no nakon 2019. i to nam je poznato. ■

ИНФОРМАТОР

Јубиларни број листа за
сву дјецу

стигућима листа, рођенданско славље музичко-рецитаторским програмом увеличала је дјечја секција Фолклорног ансамбла 'Св. Никола'. Додајмо томе и да је нова ликовна уредница Катарина Кожул. За коментар јубилеја замолили смо и одскарашњег предсједника 'Просвјете' Николу Вукобратовића.

— Бијела пчела је наш дугоotraјни, већ познати производ специфичан по томе што је усмјерен на најмлађе и у том смислу нам је јубилеј важан као Друштву. То је добра најава да убудуће радимо на његовом актуализирању, како би даље био атрактивнији млађој публици те како би играо улогу коју је играо до сада, обраћањем нашој најмлађој популацији које је најизложенија асимилацији. Тим настојањима јачамо важан сегмент нашег Друштва, с обзиром на то колико смо релативно стара популација. Та чињеница додатно стиче важност Бијеле пчеле у будућности – објаснио је Вукобратовић. Виша саветница у Агенцији за одгој и образовање Наталија Копреница такођер је истакнула важност Бијеле пчеле као додбродошлог средства за помоћ у настави српског језика.

— Знам да су радови наших ученика често објављивани у Бијелој пчели, што је њима јако важно, као и другој дјечи која могу добити узор за даљњи рад. Дјеца у листу уче ћирилицу у пракси – казала нам је Копреница.

■ Ненад Јовановић

Награда за Ивану

Важно је да Палестина добије нагласак кроз ову награду, казала је примајући признање 'Томашевић – Бешкер' новинарка Новости Ивана Перић

НОВИНАРКИ Новости ИВАНИ ПЕРИЋ је у Новинарском дому у Загребу уручена награда 'Томашевић – Бешкер' коју је утемељио Талијански институт за културу у Загребу, уз подршку талијанског велепосланства, у спомен на недавно преминуле дописнике Вечерњег и Јутарњег листа из ове државе СИЛВИЈА ТОМАШЕВИЋА И ИНОСЛАВА БЕШКЕРА.

У Напуљу као код куће
– Ивана Перић

Перић је добила награду за текст 'Црвени извана, црвени изнутра' у категорији најбољи чланак. Жири јој је додијелио признање због детаљне репортаже и истраживања о посебностима цивилног друштва у Напуљу и то у односу на кризу на Блиском истоку и геополитичке сценарије те регије. Ивана Перић исказала је захвалност за признање с обзиром да долази за репортажу о Палестини која је приказана кроз Напуљ.

— И Напуљ и Палестина дуго су били презрени и маргинализовани, а на одређен начин су то још увијек. У ово доба шутње или отвореног подржавања геноцида важно је да Палестина добије нагласак кроз ову награду – казала је Ивана Перић. У категорији најбољи чланак награду је добио и Матеј Ивушић за репортажу ‘Поподне у Трсту: Наоко досадан град крије занимљиве приче, ово су неке од њих’, објављену на Тпорталу, у којој аутор биљежи промјене у граду с којим Хрватска дијели заједничку прошлост.

У категорији најбољи аудио/видео урадак обје добитнице су с ХРТ-а: Силвија Трнчевић за прилог ‘Мој пут – Италија’ и Мартина Валицић за ‘Сретни градови: Рим’. Поред награђених, посебно признање додијељено је низу чланака у дневним новинама Ла Воће дел Пополо због пажње посвећене теми развоја пројекта ‘Долина водика сјеверног Јадрана’. Циљ награде која се додјељује први пут је промицање познавање Италије у Хрватској путем дневних новина, часописа, интернетских портала, као и мултимедијских радова емитираних у Хрватској.

■ Горан Борковић

Ћирилицом пишу

Збирка 57 ауторских песама вуковарских средњошколаца, у настави на српском језику и писму, промовисана је у оквиру Месеца српске књиге

У оквиру Месеца српске књиге, Српски културни центар из Вуковаара организовао је промоцију Збирке песама ученика средњих школа, названу 'Ћирилицом пишем, песмом дишем'.

— Огранак Вукове задужбине из Вуковара, који делује у оквиру скц-а публици је представио радове средњошколаца на песничкој вечери, у марту ове године поводом Светског дана поезије – подсетила је професорка српског језика и председница огранка Вукове задужбине у Вуковару Љиљана Бајац Николић, нагласивши да је тада настала споменута збирка. С обзиром да су већ тада имали одређен број младих песника с ауторским радовима, вуковарски огранак 'Вукове задужбине' и Српски културни центар одлучили су да уприличи вече поезије средњошколаца.

— Реакција публике на зрело размишљање и писање средњошколаца била је више него позитивна и тада је спонтано дошло

Тридесет година Бијеле пчеле

Лист за сву дјецу слави јубиларни тристо-
ти број желећи најмлађим генерацијама
пренијети српску културу и ћирилично
писмо, као дио културне традиције свих
грађана Хрватске

ПРВИХ 30 година izлажења и 300 бројева Бијеле пчеле, листа за сву дјецу, како стоји у његовом наслову, обиљежено је 27. новембра у ријечкој Дјечјој кући трибином у организацији ријечког пододбора СКД-а 'Прo-свјета', уједно и издавача листа. Том приликом истакнута је улога коју часопис и данас има у преношењу српске културе и ћириличног писма најмлађим генерацијама. Заправо и оним мало или мало више старијим појединцима који нису учили ћирилицу или су је стицајем околности заборавили.

На тријбини, коју је модерирала нова извршна уредница листа КАТАРИНА БОШЊАК, наглашено је да се на страницама листа налази квалитетан садржај који неопеченим читачима приближава свијет књижевности, умјетности, културе, а истовремено их едуцира, повезује и развија осјећај идентитета. Иако су се од 1994. године, када је издавање листа покренула његова прва уредница ТАТЈАНА ОЛУИЋ МУСИЋ, медијски и тискарски трендови промијенили, Бијела пчела у свом је издавачком континуитету досегла тристоти број. — Бијела пчела, иако посебан значај има за дјецу која се школују по мађинским обра-

зовним моделима, намијењена је уистину свима – нагласio је архивски савјетник и предсједник ВСНМ-а Приморско-горанске жупаније ЗОРАН СТАНКОВИЋ.

— Код нашег листа нема искључивости или затварања у кругове мањинске заједнице. Ако Бијела пчела стигне у 150 школа, до људи који желе да науче још једно писмо, онда је сваки примјерак вриједан – рекао је и нагласио да је часопис послужио као темељ за друге едукативне активности, као што су програми учења ћирилице.

— Они су намијењени дјеци јер без њих ништа што ми одрасли радимо нема смисла. Такођер, циљ листа је да покажемо да је ћирилица дио културне традиције у Хрватској и да припада свим грађанима – казао је Станковић. На трибини су искуства изнијели аутори дјечјег садржаја и представници ријечких дјечјих листова који су се сложили да штампани примјерци задржавају своју улогу у дјечјем образовању.

— Оваква издања важан су дидактички материјал, посебно за дјецу мањинских заједница којој језично и културно прилагођен садржај није увијек лако доступан — рекла је Тицијана Дабовић, главна уредница дјечјег листа Аркобалено, који на талијанском језику излази од 1948. године. — Аркобалено, тада Ил Пионире, покренут је у вријеме када је недостајало прича које би учитељи могли дати дјеци на читање. Њега данас читају дјеца у свим талијанским школама у Истри, Ријеци и дијелу Словеније. Зато је објављивање њихових радова велика мотивација за ново стваралаштво — напоменула је Дабовић.

— Дјецу је у доба екрана нужно усмјерити на квалитетно папирнато штиво, као и прилагођеном илустрацијом објаснити сложене концепте на најједноставнији начин, сложили су се учесници трибине, уредник Брикзина Кристиан Бенић и ријечка илустраторица Нена Павелић. Уз пригодну изложбу о хисторији и до-

Збирка поезије
младих Вуковараца

до идеје да све песме буду обједињене – рекла је Бајац Николић.

Издавач збирке је СКЦ, објављена је у тиражу од 100 примерака, а у њој је 57 песама чији су аутори ученици Техничке школе Никола Тесла, Економске школе и Гимназије Вуковар, који наставу похађају на српском језику и ћириличном писму. Директорка СКЦ-а Јелица Липовац Дудаш указала је на значај овакве врсте промоције младих песника, с циљем подстицања писања на матерњем језику.

— Сматрали смо да би било лепо да награђимо њихов труд и рад, као додатну мотивацију, те да читаоцима пружимо прилику да прочитају поезију ових младих људи – поручила је Липовац Дудаш, нагласивши да ће збо и СКЦ убудуће подстицати афирмацију младих песника.

■ Сенка Недељковић

Побједа над досадом

Човек који не ради и не бави се ничиме, што је старији, то је изложенији демону досаде, рекла је у Риједи Мирјана Бобић Мојсиловић

У оквиру манифестације Дани српске културе, у Риједи је у организацији ријечког подбора Српског културног друштва Просвјета и Вијећа српске националне мањине Приморско-горанске жупаније, у Градској књижици Ријека гостовала МИРЈАНА БОБИЋ МОЈСИЛОВИЋ.

Некадашња новинарка најзначајнијих листова Југославије, која је саградила велику књижевну каријеру, дошла је представити свој нови роман, 'Сазвежђе свитаца'. Разговор с Бобић Мојсиловић водио је ријечки мултимедијални уметник ЕНВЕР КРИВАЦ који је уводно подсјетио на почетке ауторичиног књижевног дјеловања – књижевну је каријеру започела 1997. збирком прича 'Баба, немој ништа да ме питаш' и од тада је објавила преко 20 књига – романа, збирки поезије и прича. Њени казалишни комади играни су са великим успјехом у бројним београдским казалиштима док су јој романи превођени у Француској,

Италији, Чешкој, Хрватској, Словенији и Македонији.

— Човек који не ради и не бави се ничиме, што је старији, то је изложенији демону досаде који нам гаси ону дечију радост, извор највеће среће и разлог због којег стварамо. Не мислим само на уметнички рад, већ на креативност било које врсте – казала је Бобић Мојсиловић те додала како је за њу креативност радити на односима с људима, чинити све да људима око ње буде добро и радити оно што воли. На промоцији се дотакнула важности читања, посебно за оне који пишу, а истакла је и своју максиму 'стварност није довољ-

Хит књижевница у гостима

на' те указала на значај фикције којом – 'тјера хорор пропаганде која је легла својим лактовима на човјечанство, увјећавајући нас да смо нуле, безвриједни, шаљући свакодневно поруке о недовољности и да никада нећемо бити довољно млади, лијеви и богати'.

Стање друштва и актуална догађања, а посебице конзумеризам и нарцизам, за Бобић Мојсиловић свакако су снажна референтна точка, а премда су њезини романи често карактеризирани као љубавни, они су такођер и ангажирани. 'Сазвежђе свитаца' прича је о искупењу и људима које може спасти једино љубав.

— Базична идеја ми је била један истинити догађај, а који се веже уз лик Кизе. Он је циганин сметлар који је годинама радио у мом крају, увек смо се поздрављали и пре неких пет година смо се срили па ми је рекао да има још два испита до дипломе. Он чита 52 књиге годишње, али ми је рекао да му се сви смеју, а ја сам му рекла да је мој херој и окачила сам га на Инстаграм. За два дана је постао малтене славан, 'скинули су га са метле' и сада је шеф, седи у канцеларији, што је још један аргумент за читање књига – испричала је Бобић Мојсиловић те додала како јој је Киза био велика инспирација за нови роман.

Како је закључено на промоцији, главна Кизина реченица, али и мото овог романа је, да 'сваки човек на овом белом свету заслужује бар једну добру реченицу која ће да му промени живот'.

■ Катарина Бошњак

Вуков савременик

На предавању о познатим Вуковарцима библиотекар Боривоје Чалић истакао је значај Јустина Михаиловића

У оквиру серијала 'Стари Вуковар – људи, места и догађаји', дугогодишњи вуковарски библиотекар БОРИВОЈЕ ЧАЛИЋ одржао је у Српском дому стручно предавање о Јустину Михаиловићу, односно његовој угледној породици. Породица Михаиловић је у век и по, кроз више генерација дала бројне личности, које су оставиле значајан траг у српској култури. Једна од централних личности оновременог друштвеног и културног живота Вуковара, како је истакао предавач, био је трговац Јустин Михаиловић, око којег се формирало културно жариште, које је тридесетих година 19. века развило бројне активности.

— Јустин је сам за себе говорио да је неучен човек и трговац. Уколико се узме у обзир да је од младости био претплаћен на бројне новине и књиге, да је иза трговине формирао библиотеку, био одушевљен идејама Француске револуције, читао Гетеа и обожавао Шилера те водио дневник у којем је записивао своја филозофска размишљања, његов значај у том времену био је много већи него што је он скромно мислио – истакао је предавач. Сарадњу са Вуком Караџићем почео је након упознавања, 1803. године у Пешти. — Од тог времена траје њихова интензивна преписка. Вукова су писма сачувана, а Јустинова су његови потомци поклонили

Предавање у Српском дому

Архиву Српске академије у Београду. Из преписке се види развој њиховог односа, који почиње од тога да Јустин Вуку прикупља претплатнике за књиге. После су ушли у породичне теме, али између и размишљања о ондашњој култури – нагласио је истраживач познатих Вуковарчана.

Управо таквим активностима, Вуковар је дао важну улогу на мапи српске културе, што је и сам Вук признао. Из споменутих вуковарске породице потекла је и мајка песника БРАНКА РАДИЧЕВИЋА, РУЖИЦА МИХАИЛОВИЋ.

■ С. Недељковић

Заискрило у Даљу

Монодрама 'Искра' о животу и делу Николе Тесле из улоге његове мајке Георгине одиграна је у Славонији и Кордуну

Монодраму 'Искра', која говори о животу и делу НИКОЛЕ ТЕСЛЕ, из улоге његове мајке ГЕОРГИНЕ (ЋУКЕ) ТЕСЛЕ, кинеска глумица МАЈА КОЛУНЦИЈА ЗОРОЕ која живи у Београду, извела је 28. новембра пред публиком у Даљу.

— Први пут у историји је Никола Тесла обрађен из мајчине визуре, да апсолутно све мајка говори – рекла је Колунција Зорое.

Прича обухвата период од Теслиног рођења до смрти његове мајке, а у њој се говори о идентитету, националној и верској припадности, историји његове породице, односу с најближима, али исто тако о његовим дечачким данима, младенач-

Монодрама о
Теслиној мајци Ћуки

ким дилемама и грешкама које је направио, животу у иностранству и генијалним изумима.

— Искра је заиста заискрила, премијера је била у Теслином родном Смиљану, испред Цркве светих апостола Петра и Павла, где је његов отац Милутин имао службу – присетила се ова самостална уметница, откривши да јој се идеја за монодраму јавила у сну, у време пандемије короне, док је свет био у изолацији. У припреми монодраме значајну помоћ прижули су јој историчари.

— Било је доста истраживачког рада. Када сам драматургињи Ружици Васић рекла шта желим, пре свега сам је замолила да то буде поткрепљено историјским чињеницама. То је требало упаковати у форму монодраме, да публика седи и слуша у пријатној атмосфери, а не да буде само документарно позориште – присетила се Колунција Зорое. Осим што глуми у Југословенском драмском позоришту, Колунција Зорое, као самостална уметница, има и властито позориште- 'Велики мали принц'. Представа је такође одиграна на Кордуну – у Војнићу, Крњаку и Вргинмосту.

■ С.Н., М.Ц.

ИНФОРМАТОР

Булићеви трилери

Иако читаоци најчешће сматрају да су романи Вање Булића историјски, аутор истиче да су чисти трилери

ПОЗНАТИ српски новинар, водитељ и књижевник ВАЊА Булић одржао је у Српском културном центру у Вуковару књижевно вече, подсетивши публику на неке од најпознатијих наслова изашлих из његовог пера и занимљивости из богате биографије. Најпознатији је као аутор књижевног предлошка и коаутор сценарија за филм ‘Лепа села

Разговор са Вањом Булићем

лепо горе’. Цео радни век провео је као новинар у медијима, а у Вуковару је први пут представио своје награђиване романи, попут најновијег, ‘Синајског тестамент’. Реч је о десетом Булићевом роману, у коме је главни јунак новинар НОВАК ИВАНОВИЋ, његова колегиница МУШКА, приватни детектив ОБРАД али и редакција ‘Дуге’ у којој је писац провео незаборавне дане као новинар и уредник. То је узбудљива крими прича, али и омаж новинарству које нестаје, а то је оно истраживачко. Мото романа гласи – како прочитати оно што није написано, а одговор је можда у реченици: ‘Не тражи оно што не сме бити нађено’ – изјавио је Булић овог лета, одмах након што је објављен његов најновији роман. Говорећи о својим романима који су били подлога за бројне екранизације, истакао је да читаоци и публика често сматрају да су они историјски, а то није случај.

— То су чисти трилери, који повезују прошлост и будућност, јер када решимо енигму из прошлости тада решавамо и будућност. Историја нам се стално понавља. Не водимо бригу о прошлости и зато нам се и дешава све ово. Не знамо ко смо, шта смо и одакле смо – рекао је Булић говорећи и о ‘Милутиновом греху’, једној од књига, које је представио вуковарској публици. Већина је везана за православље, а аутор притом одбацује било какво постојање негативне стране, која би била усмерена према другим верама.

Стонотениски тим
ОШ Бршадин

— До сада није било негативних коментара на историјске податке. Уколико сам успео 100 људи да анимирам да прочитају моје књиге и заволе историју, онда моје писање није узалуд – нагласио је Булић. Поједине од Булићевих романа, грађани могу да пронађу и посуде у вуковарској библиотеци, Захарија Орфелин.

■ С. Н.

Победа Бршадинаца

Ученици ОШ Бршадин изборили су пласман на Државно првенство у стоном тенису

УЧЕНИЦИ ОШ Бршадин пласирали су се на Државно првенство основних и средњих школа у стоном тенису, јер су у завршници жупанијског такмичења, у полуфиналној партији победили ОШ Зрињски из Нуштра с 3:0 у сетовима, а у финалном двобоју с 3:2 савладали ученике ОШ Иван Горан Ковачић из Винковаца. Бршадин су представљали Лука Којић, Лука Радан, Никола Радан и Филип Којић, под тренерском палицом наставника физичког Вељка Шекуљице. Одлазак на државну смотру у Пореч изузетан је резултат за младе тенисере и малу школу коју похађа тек 30-ак ученика.

— Поновљен је успех од пре седам година, када смо такође имали добру екипу – присетио се тренер Шекуљица, који је као вођа спортских школских секција активан десетак година у Бршадину и Мирковцима. С обзиром на мали број ученика, у овој школи нису у могућности оформити фудбалску или кошаркашку екипу па је тако на ученике током година рада настајао да пренесе љубав према стоном тенису, фудзалу или атлетици. Говорећи о жупанијској завршници, истакао је да су својим залагањем, али и лукавом тактиком успели да противнике избаци из такта. За четири месеца четворица победника ће с тренером, на Првенству основних и средњих школа у Поречу, покушати да остваре што бољи резултат, што неће бити лако јер учествују 24 школе из Хрватске.

— Ако уђемо у четвртфинале, имамо шансе – оптимистичан је најстарији из екипе, Лука Којић, који се није стидео рећи да

су му у последњој партији у Винковцима клецале ноге као да је први пут играо тенис.

— Након тога двораном се заорило: Бршадин је победио!- испричао је млади тенисер. У наредним месецима наставиће да тренирају уобичајеним темпом, како унутар школе, тако и на тренинзима, које имају у клубу у Нуштру.

— Највише смо усмерени на покрете приликом сервиса те форхенд и бекхенд, који се годинама усавршавају – открили су сговорници из победничке екипе.

■ С. Н.

О књижевној левизици

Изведена је представа ‘Крлежино дивот писмо’ у режији Бранка Брезовца и продукцији Еуроказа

КАО дио пројекта ‘Барбарогениј надреализма’, у оквиру Дана српске културе, у простору Еуроказа у Загребу изведена је представа ‘Крлежино дивот писмо’ у режији БРАНКА БРЕЗОВЦА уз музику СТАНКА ЈУЗБАШИЋА и драматургију МИХОВИЛА РИЗМОНДА.

Представа је заснована на писму које је у августу 1936. године МИРОСЛАВ КРЛЕЖА упутио књижевнику-надреалисту МАРКУ РИСТИЋУ. Састојало се од преко метар дугачког колажа изрезака из дневних новина које су се Крлежи нашле на столу. Ти изресци, који су били додатак његовом тексту, били су везани уз Шпањолски грађански рат који се почео разбуктавати. Како су навели из Еуроказа, ради

Глумци у представи

се о представи која пропитује модусе казалишног изрицаја у интерпретацији Крлежиног ‘Дивотвелеписма’ као озбиљног, скоро надреалистичког стожерног дјела. Представе ‘Крлежино дивот писмо’ те раније извођена ‘Симфоније / Турпиту да’ развијају тему пријератног сукоба на књижевној левизици када се покушавало помирити умјетности и револуцију. Мјесто извођења ове стотинутне представе било је врло скучено, тако да је и број гледалаца могао бити врло мали, а дио представе одвијао се и на улици испред простора Еуроказа.

■ Н. Ј.

Казалиште мањинама

У Загребу су успјешно одржане прве ‘Казалишне вечери националних мањина’

ПОДОДБОР ‘Просвјете’ и КУД ‘Бранко Радичевић’ с представом ‘Свет’, рађеном према дјелу БРАНИСЛАВА НУШИЋА, успјешно су се представили на ‘Казалишним вечерима националних мањина’ који су од 2. до 5. децембра одржани у дворани казалишта Мала сцена. Манифестацију је организирано Албанско драмско друштво Мергимта-ри, а представиле су се казалишне дружи-

Призор из Нушићевог ‘Света’

не чешке, српске, бошњачке и албанске заједнице уз госте из Драфт театра у Тузли. — Казалиште је мјесто сусрета и дијалога, као и прилика за размјену искустава и приказивање различитости, рекао је

на отварању предсједник Друштва, глумац Леонард Хамитај. Тајница Друштва Мелита Орешковић казала нам је да су казалишне вечери националних мањина ове године организиране први пут. — Лијепо је што ћемо чути ансамбле мањина на материнским језицима. Албанци ће глумити на албанском, с тим да представа има титлове на енглеском језику – рекла је Орешковић. — У Загреб смо дошли на позив организатора да учествујемо на фестивалу националних мањина глумаца аматера. Играли смо ‘Свет’ чија је премијера била у јуну на фестивалу месдам (Међуна-

родна смотра аматера) коју организује мо. Просвјета има 60 пододбора, али се само онај у Пачетину бави казалиштем. Ми то радимо 25 година – изјавио је Петар Мусић, предсједник пододбора и један од глумаца у представи.

Смотра је отворена монодрамном комедијом 'Најлуђа представа на свијету' Чешке беседе из Загреба, након чега је одиграна монодрама 'С чиме с киме у еу?' Драфт театра из Тузле, док се Дјечја драмска секција Ђкуд-а 'Севдах' Загреб представила драмом 'Љето 95'. Смотра је закључена монодрамом 'Пас и пасји син' у извођењу Драмске секција аДДХР 'Мергимтари' из Загреба.

■ Н. Ј.

Филмови у СКЦ-у

Четири српска играна и документарна филма приказани су у Белом Манастиру

БЕЛОМАНАСТИРСКИ СКУД 'Јован Лазић' организирао је прошлог мјесеца недељне филмске пројекције у Српском културном центру, на којима су филмофили могли погледати четири одлична остварења српске кинематографије.

Филм 'Света Петка – Крст у пустињи' режисера и сценаристе Хаџи-Александра Ђуровића снимљен је по бестселеру 'Петкана' Љиљане Хаџановић Ђуровић. Приказан је на 67 међународних фестивала, освојио је 32 награде и погледало га је виси од 100.000 гледалаца. Филм 'Краљ Петар II' приказан је у скуд-у 11. новембра, уочи Дана примирја. Настао је по роману Милована Витезовића 'Чарапе краља Петра', режирао га је Петар Ристовски, а главну улогу тумачи Лазар Ристовски. То је истинита прича о српском краљу Петру Првом, смјештена у Први свјетски рат, кад се Српска војска, десеткована и гладна, повлачи преко залеђених албанских планина на Крф. 'Милунка Савић – хероина Великог рата', документарни филм Слађане Зарић, биографска је прича о најодликованијој жени Првог свјетског рата, о жени која је на фронту била раме уз раме са српским војницима. Филм 'Црни Груја и камен мудрости' редитеља Марка Маринковића произашао је из популарне тв-серије.

— Жеља је била да суграђанима понуди мо разнолик филмски репертоар и да заједно уживамо. У нашем граду 'прави' биоскоп не ради већ годинама, а многи љубитељи филма, нарочито старији, нису у могућности погледати филмове српске продукције. Како нам рече једна посетитељка: 'Ово је одличан начин да недељом изађемо из својих кућа, да се дружимо, погледамо добар филм и бар на тренутак заборавимо на свакодневницу – каже др Светлана Пешић, предсједница скуд-а.

■ Јован Недић

Осмаши квизаши

Ученици осмих разреда на квизу у Борову показали су завидно знање о Првом српском устанку

УЧЕНИЦИ завршних разреда основних школа из Вуковара, Борова, Трпиње и Негославаца, који наставу похађају на српском језику и писму, били су учесници Квиза знања, који је и ове године организовало Веће српске националне мањине Општине Борово. С обзиром да се ове године обележава 220 година од Првог српског устанка тема квиза,

Ђаци и 'коло среће'

27. новембра, био је управо тај значајан догађај. Такмичиле су се две мешовите екипе, састављене од ученика основних школа Борово, Трпиња, Негославци и Никола Андрић из Вуковара. Победила је екипа ученика коју је предводила Елена Ристић из вуковарске школе, док је на челу другопласиране био Михајло Докмановић из Трпиње. Квиз је почео предавањем о Ђорђу Петровићу Карађорђу и Првом српском устанку, које је одржала Дејана Оковачки, наставница историје у Основним школама Трпиња и Негославци.

— Памтимо га као зачетника модерне српске државе, родоначелника династије Карађорђевић и вођу Првог српског устанка односно борбе против Турака за коначно ослобођење Србије. То су најбитније теме из националне историје које обрађујемо у седмом и осмом разреду – рекла је наставница Оковачки. Председник боровског мањинског већа Душан Латас истакао је неколико циљева одржавања квиза за ученике основних школа.

— То је начин да учимо више о историји и да децу која похађају наставу по моделу А упознамо кроз овакве активности. Квиз није класичне форме па деца уз знање користе и тзв. коло среће, а специфичан је по томе што су победници они који имају знања, али и среће. Теме прате јубилеје и догађаје из српске историје – нагласио је Латас. Ученици су за учешће и знање награђени пакетима и медаљама.

■ С. Н.

'Чваракфест'

Кроз Каранац је на петнаестој гастро-ма-нифестацији прошло око пет хиљада гостију

ПОСЛЕДЊЕ новембарске суботе у барањском етноселу Каранцу, на ледини уз Жупну цркву Светог Доната, одржан је традиционални 'Зимски вашар', а у оквиру њега такођер традиционални, већ петнаести 'Чваракфест', а све у организацији удруге 'Чувари старих заната' и обитељског етно-ресторана 'Барањска кућа' те уз подршку Туристичке заједнице Барање.

Према процјенама организатора, а и према мишљењу редовних посјетилаца, ово је био досад најпосећенији 'Зимски вашар', кроз који је од јутарњих сати до раног послеподнева прошло више од 5.000 људи, што је седам-осам пута више него што Каранац тренутно има становника. Међу посјетиоцима је било неколико организираних екскурзија, нпр. два аутобуса загребачких ознака, а аутомобила свих могућих регистрација било је толико да је у шпицу дана било право умијеће наћи паркирно мјесто. Велика посећеност видјела се између штандова с аутохтоним производима јер се стазама дословно није могло проћи, а ако сте нешто жељели видјети, купити или фотографирати – то без мало мање или мало више гурања напосто није било могуће. На 'Чваракфесту' се окупио и лијеп број такмичара који су се надметали у топљењу чварака у нади да ће освојити звање 'чварац-мајстора'. Како рекоше организатори, ватру је под казане подложило двадесетак екипа из Барање, Осиека, Ђакова, Белишћа, Валпова..., чак и из Великог Трговишћа у Хрватском Загорју. Топљење је почело у 10 сати, а у подне је комисија у саставу Владо Грујић, беломанастирски градоначелник Томислав Роб и Адам Гетош прогласила да је осјечка Удруга Шушка истопила најбоље чварке. Други је био ОПГ Краљик из Белишћа, а треће мјесто освојила је екипа из већ споменутог Великог Трговишћа на чијим је леђима писало – 'Загорски чварац'. Удруга Шушка, која је у Каранац довела двадесетак својих чланица, не само да је истопила најбоље чварке, него је имала и најлепши штанд.

Већина чварака разграбљена је одмах након што је процијеђена из котлова јер је караначки 'Зимски вашар' ријетка прилика да се таква делиција може купити још топла након припреме, и то уз не баш популарну цијену од 20–30 еура за килограм, док су се нпр. кобасице продале по просјечној цијени од 15-ак еура за килограм.

На крају још треба споменути Владимира ШКРОВУ – БАЈУ, идејног творца 'Зимског' и 'Прољетног вашара', 'Чваракфеста' и штошта другог у Каранцу те власника 'Барањске куће' и једног од зачетника барањског туризма, коме је на Данима хрватског туризма одржанима у Опатији 22. новембра уручена једна од најзначајнијих хрватских туристичких награда – Годишња награда 'Антон Штифанић'.

■ Ј. Недић

Stogodnjak (767)

6. 12 – 13. 12. 1924: у дијеловима Србије и даље се, под стогом полицијском присматром, одржавају повремени пригодни skupovi у спомен на десету годишницу смрти Dimitrija Tucovića, радничког социјал-демократске партије. 'Historija socijalističkog pokreta u Srbiji i njegov izraziti borbeni duh tijesno je vezan za Tucovićevo ime' podsjećaju novine. 'Ali ne samo u Srbiji već i na slavenskom jugu, u cijeloj Internacionali njegovo je ime bilo poznato kao ime jednog od najnepomirljivijih i najspremnijih revolucionara...kada su se socijalisti odlučivali o svom držanju u slučaju evropskog konflikta, stajao je pokojni Tucović odlučno uz Lenjina i Rosu Luxemburg... Njegovo aktivno sudjelovanje u ratu plod je njegovog muškog temperamenta, koji mu nije dozvolio da se... izvuče iz opasnosti u kojoj se nalazio cio srpski narod. Jedan od najvećih protivnika rata pao je kao njegova žrtva... Poginuo je u borbi s Austrijancima krajem studenog 1914. kod Lazarevca, na Vrapčevom brdu, u blizini mjesta gdje je i sahranjen...'

* zagrebački tramvaj našao se na žestokom udaru nezadovoljnih putnika, uglavnom činovnika i radništva, koji da su nepravedno zakinuti u izdavanju – besplatnih i pogodovnih karata! Sve to ponukalo je Slobodne novine da naprave analizu. Navodi se da ih je u listopadu dobilo 4250 građana – od čega 1517 državnih i 440 gradskih činovnika, 110 tramvajskih zaposlenika i zaposlenika Gradske štedionice, 200 karata podijeljeno policajcima, 20 cestarima, 16 novinarima, 210 gradskim zastupnicima i namještenicima... Tek sada je proključalo među građanima: čemu dijeliti besplatne i pogodne karte onima koji si karte mogu kupiti, kažu i pitaju: A što je sa sirotinjom? Predlaže se stoga ubuduće pravednija raspodjela.

* U jednom sarajevskom kinematografu se prikazivao film 'Higijena braka' koji je na svoj način govorio o ženama i njihovim pravima, jedan dan prikazivan za dame, a drugi dan za gospodu. Ali, neolicina obijesnih mladića preobukla se u ženske haljine i uspjela ući na projekciju za dame. Pritom su zbijali šale na račun žena. Uz pomoć policije su izbačeni.

* advokat francuskog kapetana Rajmonda Carliera podnio je beogradskom sudu zahtjev za obnovu procesa. Carlier je u svibnju 1924. osuđen na 20 godina robije zbog smrti svoga prijatelja Jeana Isellia, trgovca drvetom iz Ciriha. Iselli je u listopadu 1923. nađen otrovan, ali i s metkom u tijelu, u sobi broj 48 beogradskog hotela Palace. U presudi je tada stajalo: 'Carlier je doveo Isellia u Beograd, iako je imao mogućnosti da se s njim nađe i u Švicarskoj. Jedini mu je mogao stavljati otrov u hranu, pošto mu je vrlo često posluživao jelo. U lijeku koji je nađen u pokojnikovu organizmu doza arsena bila je smrtonosna. Arsen mu je davan od 8. do 14. listopada 1923... Iselli nije, dakle, ubijen revolverskim metkom, već otrovan...' Sada Carlierov advokat tvrdi da 'ima dokaze koji ukazuju na mogućnost da je ubojstvo izvršila neka treća osoba...'

■ Đorđe Ličina

BiH prednjači u procesuiranju

Tužitelji iz bivših jugoslavenskih zemalja zahvaćenih ratom usporedili su statistike o podnijetim optužnicama i presudama zbog ratnih zločina te iznijeli probleme tužilaštava u protekle dvije decenije

ODSUSTVO regionalne saradnje u procesuiranju ratnih zločina predstavlja ništa drugo nego negiranje zločina. Skrivanje počilaca ratnih zločina predstavlja negiranje prava žrtava na postizanje pravde. Tužiocu nije lako da sprovede istragu za zločin koji se dogodio juče, a kamoli pre 15 ili 20 godina. Vreme je najveći neprijatelj za istragu – izjavila je DRITA HAJDARI, bivša šefica Odeljenja za ratne zločine Specijalnog tužilaštva Kosova, na beogradskoj konferenciji 'Procesuiranje ratnih zločina u zemljama bivše Jugoslavije – dvadesetogodišnji pregled'.

Tužitelji iz bivših jugoslavenskih zemalja zahvaćenih ratom, usporedili su statistike o podnijetim optužnicama i presudama te iznijeli probleme tužilaštava u protekle dvije decenije, otkako su uspostavljene domaće institucije za procesuiranje ovakvih kaznenih djela te službe za podršku i pomoć žrtvama. Kroz razmjenu iskustava, zainteresirana javnost imala je jedinstvenu priliku da na jednom mjestu sazna što se odvija u tužiteljstvima.

O nerazvijenosti međunarodne suradnje dovoljno govori činjenica da se srpski javni tužitelj RADOVAN LAZIĆ, unatoč svom dugogodišnjem radu u predmetima ratnih zločina, prvi put uživo susreo s kolegama iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, upravo na ovoj konferenciji koju je organizirao Fond za

humanitarno pravo. Prema Lazićevim riječima, između sebe ranije nisu značajnije ni službeno komunicirali.

Uspostavljena dinamika rada godinama je davala loše rezultate. Naime, srpsko Javno tužilaštvo za ratne zločine, u periodu od 2016. do 2021., podiglo je svega osam vlastitih optužnica. Sve ostale su im bile ustupljene iz Tužiteljstva Bosne i Hercegovine. Nije se mnogo

Do preokreta u bosansko-hercegovačkom Tužiteljstvu za ratne zločine dolazi prije deset godina kada na ovim predmetima počinje raditi 36 tužitelja. Ukupno je optuženo preko 1000 osoba sa 370 osuđujućih presuda

promijenilo ni u narednom periodu, otkrio je Lazić, sve do maja ove godine kada je SNEŽANA STANOJKOVIĆ na mjestu glavne tužiteljice zamijenio DUŠAN KNEŽEVIĆ. S druge strane, samo za prvih pet godina rada Tužilaštva, od 2003. do 2008., bilo je optuženo 91 lice, dok ih je 133 bilo pod istragom. Pravomoćno je osuđeno pet osoba.

Na rad Snežane Stanojković mogli su se čuti prigovori s različitih strana. Primjerice, Fond za humanitarno pravo istaknuo je da je Stanojković pokazala izuzetno loše rezultate te nestručnost za obavljanje funkcije što je dovelo do urušavanja kredibiliteta Javnog tužilaštva. Tužitelji, njene kolege, u proljeće 2024. uputili su zajedničko pismo Visokom savetu tužilaštva u kojem su naveli nedosljednosti u radu tužilaštva i nestručnost vodeće osobe u složenoj materiji kaznenog i međunarodnog humanitarnog prava. Oni su smatrali da je Tužilaštvo u njenom mandatu pokazalo 'poražavajuću inertnost u unapređenju regionalne saradnje i u proaktivnom pristupu prema nadležnim tužilaštvima zemalja u regionu. Ovo je naročito izraženo u pogledu prava na pravdu žrtava srpske nacionalnosti koje su zapostavljene', naveli su.

U mandatu Stanojkovićeve Javno tužilaštvo izvodilo je čudnu praksu, kazao je Lazić,

a to se prvenstveno odnosilo na pravilo da se regionalnom suradnjom bavila samo 'glavna' s uvijek istim tužiteljima.

— Svi mi ostali nismo učestvovali ni na jednom sastanku s predstavnicima tužilaca Bosne i Hrvatske. Nismo bili obavješćavani o sastancima. Tek kada bi nam se izneo neki predmet, mi bismo saznali da se sastanak dogodio. To je tako funkcionisalo do maja. Sada svi tužioci učestvuju u regionalnoj saradnji. Saradnja s Bosnom u periodu do pre godinu dana opravdavala je smisao postojanja Javnog tužilaštva u Srbiji. Da nije bilo ustupljenih optužnica iz Bosne, mogli smo slobodno zaključiti vrata. Mi skoro i da nismo imali sopstvenih optužnica – opisao je Lazić.

Do preokreta u bosansko-hercegovačkom Tužiteljstvu za ratne zločine dolazi prije deset godina kada na ovim predmetima počinje raditi 36 tužitelja. Ukupno je optuženo preko 1000 osoba sa oko 370 osuđujućih presuda. Sud Bosne i Hercegovine izrekao je preko 3500 godina kazne. Kako je naveo IVAN MATEŠIĆ, zamjenik glavnog tužitelja, na mapu BiH ne postoji nijedna općina u kojoj je bio oružani sukob, a da nema osuđenih. — Kada pitate udruženja i civilno društvo, uvijek je stav da to može bolje. Nikad neću odbacivati njihove kritike. Ovo nije pitanje samo pravne struke, ovo je društveno-političko pitanje. To ostavlja posljedice na društvo. Ja imam osjećaj da političke elite nikad nisu htjele procesuirati ove zločine. To se desilo na pritisak međunarodne zajednice. U Bosni imamo situaciju da jedna grupa jednog entiteta daje ime škole presuđenom ratnom zločincu. Druga grupa organizira doček optuženog iz Haaga. Treća grupa ima organizaciju koja financira obranu okrivljenih, pripadnika isključivo jednog naroda. Svaka naša optužnica i sudska presuda izazvat će posljedice u medijskom prostoru – objasnio je Matešić.

MIROSLAV DASOVIĆ, zamjenik Županijskog državnog odvjetnika iz Osijeka, period pristupnih pregovora s EU smatra najuspješnijim u procesuiranju ratnih zločina u Hrvatskoj. Suradnja Hrvatske sa Srbijom u procesuiranju ratnih zločina odvija se prema sporazumima, a suradnja s BiH je u posljednje vrijeme intenzivirana. Smatra da protok vremena najviše šteti u istrazi.

— Kod mene troje iskusnih kolega odlazi u mirovinu, dolaze mladi pravnici s Općinskog državnog odvjetništva. Nezadovoljni smo brojem nepoznatih počinitelja, s optuženima koji nam nisu dostupni i suđenjima u odsutnosti. Osobno politički pritisak nisam doživio. Iskustio sam pritisak određenih udruga i medija. Jedna takva udruga je podnijela kaznenu prijavu protiv VOJISLAVA STANIMIROVIĆA. Napisali su da je sudjelovao u napadu na Borovo Selo, da je u vukovarskoj bolnici odvajao ranjenike za strijeljanje. Sve su mu to pripisali bez argumenata. Ja sam morao suvislo odgovoriti i opet proći kroz goleme spise. Tu su se čak pojavili i lažni svjedoci. Kada sam odbacio prijavu, krenulo je šikaniranje na jednoj tv emisiji – otkrio je Dasović.

Bivša tužiteljica DRITA HAJDARI govorila je o periodu kada su suđenja za ratne zločine na Kosovu bila u nadležnosti UNMIK-a i EULEX-a. Tek 2016. su domaći tužitelji dobili nadležnost da se bave ratnim zločinima. Oko 900 predmeta ratnih zločina i 2000 predmeta o nestalim licima EULEX je ustupio Specijalnom tužilaštvu Kosova, kazala je Hajdari.

Tužitelji su se složili da regionalna suradnja, iako postoji, nije dovoljna. Apsolutni prekid suradnje između Kosova i Srbije od 2018., suđenja u odsutnosti, nedostupnost okrivljenih koji žive u drugim državama, nedostatak dokaza te smrt svjedoka i počinitelja ratnih zločina, sve to utječe na neopodno razrješavanje najtežih zločina protiv čovječnosti. ■

Miroslav Dasović, Ivan Matešić,
Drita Hajdari, Radovan Lazić i
Gojko Pantović (moderator)

Spinovi u kanalu

Sjever Kosova postao je poprište napetosti nakon miniranja kanala Ibar-Lepenac, ključnog za opskrbu vodom i energijom. Iako je šteta brzo sanirana, eksplozija je dodatno zategnula odnose Kosova i Srbije. Kurti je zatražio od KFOR-a dozvolu za slanje sigurnosnih snaga, a srpske vlasti odbijaju odgovornost za taj teroristički napad

SJEVER Kosova s većinskim srpskim stanovništvom bio je krcat kosovskim policajcima i prije eksplozije kojom je oštećen kanal Ibar-Lepenac kojim se voda iz jezera Gazivode doprema za piće stanovnicima sjevernokosovskih općina i jednog dijela Prištine te za hlađenje postrojenja Termoelektrane Kosovo. Tko god da je di-

gao u zrak dio betonskog korita kojim voda teče izgleda da je pazio da ga u potpunosti ne raznese i tako u dužem razdoblju ostavi bez vode i struje velik broj kosovskih stanovnika. Šteta na kanalu brzo je sanirana pa

KFOR-ove snage čuvaju dio kanala Ibar-Lepenac koji je 29. studenog oštećen u eksploziji
(Foto: Valdrin Xhemaj/
Reuters/PIXSELL)

se o životu bez vode i struje nije ni počelo govoriti, ali se zato već danima grakće o novom terorističkom aktu zbog kojega su na sjever Kosova dovučene dodatne policijske snage koje uzduž i poprijeko špartaju po većinski srpskim naseljima 'loveći teroriste', ali i dokaze da su djelovali po uputama i u organizaciji Beograda.

Zapovjedništvo KFOR-a potvrdilo je da je kosovski premijer ALBIN KURTI od njih zatražio odobrenje da na sjever Kosova pošalje i Kosovsku vojsku, odnosno Kosovske sigurnosne snage (KSS) koje formalno nisu, a stvarno jesu vojska. Kurti nije dobio dozvolu KFOR-a, ali je njegov brzopotezni zahtjev omogućio Beogradu da na njegove optužbe da je Srbija organizirala miniranje kanala odgovori plasiranjem sumnje da iza svega možda stoji Priština kako bi konačno na sjever Kosova instalirala i svoju vojsku. I dok su prištinske vlasti svoje optužbe munjevito i gorljivo širile po medijima i diplomatskim kanalima pa su u par dana došle i do rasprave na vanjskopolitičkom odboru Europskog parlamenta, srpske vlasti su držanje su ukazivale da je Priština imala više razloga da inscenira novi eksplozivni incident, odnosno da Beogradu on iz brojnih razloga nikako ne odgovara.

Suša u slavinama najviše bi naštetila većini preostalog srpskog stanovništva na Kosovu, a život bez struje bio bi im u najmanju ruku jednako težak kao većinskom albanskom stanovništvu. Novi val iseljavanja Srba s Kosova Srbiji ne bi donio ništa dobroga, iako pojedini srpski opzicionari optužuju VUČIĆA da s Kurtijem igra istu igru koju su odigrali MILOŠEVIĆ i TUĐMAN kako bi Hrvatsku 'oslobodili' od Srba. Predsjednik Aleksandar Vučić uzvraća da Srbija može puno lakše i efikasnije od miniranja kanala Ibar-Lepenac ostaviti Kosovo bez vode i struje: dovoljno je da na svojem teritoriju preusmjeri vodu iz Ibra kako bi umjesto u jezero Gazivode nastavila teći svojim prirodnim tokom prema sjeveru Srbije, kao prije nešto više od pola stoljeća kad su se Kosovo i Priština s puno manje stanovnika svakoga ljeta suočavali s nestašicama vode i restrikcijama, a Termoelektrana Obilić tek započela proizvoditi struju. Bez vode iz Srbije razvoj Kosova, a pogotovo Prištine, bio bi puno teži u proteklih pedesetak godina, a i kosovska povijest bi se vjerojatno drukčije odvijala. Dokle god će na sjeveru Kosova u većem broju biti Srba, malo tko će se u Srbiji usuditi prekinuti dovod vode na Kosovo, ali ako ih i kad ih tamo više ne bude i vode Ibra opet bi mogle teći samo prema Crnom moru.

O tome bi morale voditi računa i vlasti u Prištini, ali Kurtijeva vlast je ususret novim izborima zaokupljena uvjeravanjem birača da je jedina sposobna ostvariti punu državnuost Kosova i pritom poništiti Briselski i sve druge sporazume s Beogradom koji su potpisani pod patronatom Europske unije i uz suglasnost SAD-a i zemalja Kvinte. Među ostalim je, eto, pokušala ishoditi i prebacivanje kosovske vojske u općine s većinskim srpskim stanovništvom, kao da joj nije dosta što ih je premrežila svim vrstama policije, pa se čak i sjevernokosovski Srbi pitaju kako su se kroz tu gustu policijsku mrežu i mimo KFOR-a provukli 'teroristi' koji su navodno s 20 kilograma vojnog eksploziva minirali kanal Ibar-Lepenac.

U Beogradu ne kriju i da im je sumnjivo to što se sabotira u sjevernokosovskoj općini dogodila u danima kad se u Bruxellesu lome koplja oko toga hoće li Srbija konačno otvoriti klaster 3 i deblokirati pristupne pregovore s Europskom unijom. Srbija je ispunila uvjete za otvaranje tog klastera, ali dio članica se tome protivi, među ostalim i zbog stagnacije u procesu normalizacije odnosa Beograda i Prištine, a novi 'teroristički napad' za koji

Kurtijeve vlasti bez ikakvih dokaza optužuju Srbiju u najmanju će ruku dosoliti argumente protiv deblokade srpskih pristupnih pregovora.

Eksplozija na kanalu Ibar-Lepenac potakla je i novu šeficu za vanjske poslove EU-a KAJU KALLAS da se u prvim danima svojeg mandata susretne s Vučićem i Kurtijem. Mediji su prenijeli da je Kallas nakon tih razgovora saopćila da 'pozdravlja spremnost na punu suradnju nakon nedavnog terorističkog napada. Počinitelji se moraju suočiti s pravdom' te da je za Srbiju i Kosovo 'jedini put do članstva u EU-u normalizacija njihovih odnosa, na osnovu Ohridskog sporazuma'. I Vučić je bio škrt u otkrivanju sadržaja razgovora. Po njemu razgovor s Kallas je bio 'otvoren i težak', a razgovarali su 'o evropskom putu Srbije, a visoka predstavnica EU-a za spoljnu i bezbednosnu politiku je govorila o neophodnosti uspostavljanja dijaloga sa Prištinom, rešavanju slučaja Banjska i uvođenju sankcija Ruskoj Federaciji. Odgovorio sam u skladu sa politikom i interesima Srbije.'

Kurti je bio rječitiji nakon razgovora s Kallas. Osim što je prepričao sadržaj razgovora poručio je i da je 'optimist' jer 'Kallas je u pravom trenutku i na pravom mjestu i regija će imati koristi od toga'. Uvjeren je i da će 'sljedeće godine proces za mir, sigurnost, integraciju i razvoj pod rukovodstvom Estonije biti intenziviran'. Kurti se pohvalio da je u razgovoru s Kallas 'naglasio da smo imali nezabilježen ekonomski rast i demokratski napredak na nezavisnom Kosovu i da smo u isto vrijeme upravljali najozbiljnijim sigurnosnim izazovima, najozbiljnijim prijetnjama koje su rezultirale ubojstvom narednika AFRIMA BUNJAKUA u Banjskoj' te da je 'glavni kriminalac u bandi koja je to uradila na slobodi u Srbiji'. 'Tražili smo, kao i na svakom drugom sastanku, predaju RADOIČIĆA kosovskim vlastima, jer Tužiteljstvo ima optužnicu od 160 stranica za njega i njegovu grupu od preko 40 ljudi', prenio je Kurti te nastavio: 'Razgovarali smo i o posljednjem napadu. Naše vlasti su obavile stručan posao i moramo preduzeti dodatne mjere da sprečimo da se ista stvar ponovi', ali je ipak tek zaključio da je 'istraga u tijeku'.

Istovremeno je, međutim, kosovsko Ministarstvo vanjskih poslova i službeno od zapadnih država zatražilo da 'pozove Srbiju na odgovornost i sankcioniše je zbog napada na kanal Ibar-Lepenac' jer 'preliminarni nalazi' kosovskih obavještajnih službi dokazuju da su i taj napad izvele 'terorističke grupe' koje Srbija obučava i koristi za terorističke napade na Kosovu. Na 'preliminarni dokument' kosovskog ministarstva, Vučić se kratko osvrnuo rekavši: 'Njihov *non peiper* je sraman i ne dobro sročeno. Ja znam kada je nešto teško, a ovo je bilo glupo sročeno, u stilu 'mi mrzimo njih, i zato su krivi', bez dokaza, naravno, ali su ljudi u svetu ozbiljniji od toga. Čim budemo videli dokaze za bilo šta, izaći ćemo u javnost. Beograd i Srbija nisu odgovorni za to, nemamo veze s tim, spremni smo da pomognemo u hapšenju i procesuiranju odgovornih i onih koji su učestvovali.'

Vučić je ipak bio suzdržaniji u odgovoru na pitanje kako će se sve to odraziti na odluku o otvaranju klastera 3 rekavši: 'Važno je da ispunjavamo uslove koji su postavljeni, ali da uvedemo sankcije Rusiji i priznamo nezavisno Kosovo, sva vrata bi nam bila otvorena, ali eto, nismo zainteresovani. Ja neću da menjam dosadašnju politiku, to smo uradili zato što smo smatrali da je to interes Srbije, do sada se pokazalo da je to dobra politika.' Na kraju je zaključio: 'Ne želim da menjam svoj stav pri bilo čijem pritisku, nije Srbija šaka zobi. Oni svoj posao, mi svoj posao. Nisam došao nikoga da molim, nego da govorim o položaju Srbije. Mi hoćemo, da li vi hoćete, videćemo za koji dan.'

INTERNACIONALA

Kombinacija za ekstremizam

Rumunjska ekstremna desnica postigla je velike uspjehe na parlamentarnim i u prvom krugu predsjedničkih izbora

RUMUNJSKI je ustavni sud u ponedjeljak objavio da prihvaća rezultate prvog kruga predsjedničkih izbora u toj zemlji. Time je osiguran nastavak političke drame koja je započela posve neočekivanom pobjedom ekstremno desnog nezavisnog kandidata CĂLINA GEORGESCUA u prvom krugu izbora, održanom 24. studenog. Osvjedočeni ljubitelj fašističkog diktatora IONA ANTONESCUA, Georgescu je svoju kampanju vodio pretežno na TikToku te dobio gotovo 23 posto glasova, dok je drugoplasirana ELENA LASCONI iz centrističke stranke USR s osvojenih približno 19 posto također ušla u drugi krug predsjedničkih izbora, koji će se održati 8. prosinca. Najveći je gubitnik prvog kruga svakako aktualni rumunjski premijer MARCEL CIOACU, kojemu je drugi krug izmaknuo za manje od tri tisuće glasova. Cioacu je nakon ovog izbornog poraza podnio ostavku na mjesto predsjednika Socijaldemokratske partije Rumunjske (PSD), inače jedne od tradicionalnih stranaka rumunjskog političkog establišmenta. Međutim, da je PSD još uvijek relevantan igrač na rumunjskoj političkoj sceni vidjelo se na parlamentarnim izborima održanima 1. prosinca. Vladajući socijaldemokrati su na nedjeljnim izborima osvojili najveći broj glasova, oko 22 posto. Time su se stavili u dobru startnu poziciju za pregovore o sastavljanju nove vlade, koju bi uz PSD mogla činiti stranka desnog centra PNL te liberalni USR, kojima je povjerenje dalo 13, odnosno 12 posto birača.

Pa ipak, i taj relativno dobar rezultat krije neke potencijalno zabrinjavajuće trendove za etablirane stranke lijevog i desnog centra. Ekstremna desnica je ukupno dobila oko 30 posto glasova, pri čemu je populistički AUR utrostručio broj glasova u odnosu na prošle izbore i zauzeo drugo mjesto. Stranka SOS Rumunjska ekstremističke europarlamentarke

Slavlje u AUR-u (Foto: Alkis Konstantinidis/Reuters/PIXSELL)

DIANE ȘOȘOACE osvojila je oko osam posto glasova, i to nedugo nakon što joj je ustavni sud zabranio kandidaturu na predsjedničkim izborima. Șoșoacă je na tu zabranu reagirala u svojoj maniri i za sudsku odluku optužila – Židove. Nekoliko dana kasnije osvojila je povjerenje 679 tisuća rumunjskih glasača. Mnogo se pisalo o vanjskopolićkim uzrocima jačanja desnice u Rumunjskoj, a ponajviše o prikrivenom utjecaju Rusije na političke procese u toj zemlji. Osim Rusije, na tapeti se zbog Georgescuovog izbornog iznenađenja posredno našla i Kina. Naravno, povod je bio TikTok, odnosno njegov algoritam za koji neki rumunjski i europski politički krugovi tvrde da je namjerno promovirao Georgescuovu kampanju. Francuska europarlamentarka VALÉRIE HAYER nazvala je rumunjske izbore 'signalom za uzburu' i pozvala izvršnog direktora TikToka SHOU ZI CHEWA da se očituje pred Europskim parlamentom. Zbog svega navedenog ustavni sud naložio je ponovno brojanje glasova, da bi na kraju zaključio kako nije bilo prevare. Premda je uvijek najlakše optuživati vanjske neprijatelje, uzroke opadanju moći tradicionalnih stranaka centra u Rumunjskoj trebalo bi potražiti i drugdje. S europske strane, čini se da je velik utjecaj na rast 'euroskeptičnih' stranaka imalo odugovlačenje s prijemom Rumunjske u Schengenski prostor slobodnog kretanja, koji je zbog protivljenja nekolicine članica (osobito Austrije i Nizozemske) odgođen za nekoliko godina. Interno, Rumunjska i dalje pati od klasičnih boljki posttranzicijskih zemalja nekadašnjeg istočnog bloka. Iako iz godine u godinu bilježi stabilan rast BDP-a i drugih ekonomskih pokazatelja, njezino stanovništvo od toga uglavnom nema previše koristi. Rumunjski Indeks ljudskog razvoja (HDI) i dalje je drugi najniži u Uniji, a javne službe često su na rubu kolapsa. Javno zdravstvo predstavlja posebnu boljku. Kronični manjak sredstava znači da su Rumunji zdravstvene usluge sve više prisiljeni plaćati iz svog džepa, što je još 2022. dovelo do toga da si gotovo pet posto stanovnika te zemlje nije moglo priuštiti zdravstvenu skrb – dvostruko više od europskog prosjeka. Prošle godine

Rumunjsku su potresli i štrajkovi radnika u zdravstvu, školstvu i policiji. Prosječna plaća medicinskih sestara tada je iznosila oko 600 eura. Kombinacija takve društvenoekonomske realnosti, problema oko Schengena i konstantnih korupcijskih afera tradicionalnih vladajućih stranaka nesumnjivo je stvorila plodno tlo za razvoj ekstremističkih pokreta.

■ Marko Faber

Bitcoin ili biti

MEDIJSKIM prostorom, stranim i domaćim, ovih dana odzvanja vijest da je Salvador prva zemlja na svijetu koja je kao službeno sredstvo plaćanja uvela bitcoin. Nedavni skok vrijednosti te kriptovalute salvadorski predsjednik NAYIB BUKELE trijumfalno je propratio na društvenim mrežama, poručujući narodu da je bio u pravu. Njegovo 'rekao sam vam' odnosi se na odluku da od 2021. ulaže državni novac u bitcoin, u koji je dosad utukao 250 milijuna dolara. Javni novac je trošen na promoviranje korištenja bitcoina, razvoj bitcoin aplikacije Chivo Wallet, vaučere od 30 dolara za svakog građanina kao poticaj za prijelaz na bitcoin te postavljanje bitcoin bankomata širom zemlje. O tome kako javne pare ulaže u bitcoin, Bukele građane izvještava isključivo preko društvene mreže, odnosno platforme X. Unatoč vladinoj promociji, u oktobru je samo 7,5 posto građana izjavilo da kriptovalutu koristi za transakcije, dok je u svakodnevnom životu koristi samo tri posto građana i građanki. Čak i da korištenjem bitcoina država ostvari dobit, ostaje upitno kako će ta dobit koristiti građanima. U Salvadoru 30-ak posto, a prema nekim izvorima i gotovo polovina od približno 6,4 milijuna stanovnika živi ispod granice siromaštva. Bukele ni u drugom mandatu nije predstavio nikakav značajniji plan za smanjenje bijede.

Dok se revno prati salvadorska 'bitcoin revolucija', civilno društvo i feministička udruženja u toj zemlji iščekuju skoriju presudu u slučaju BEATRIZ. Toj mladoj ženi, čije pravo ime je zaštićeno, odbijen je 2013. pobačaj, iako je bila teško bolesna i fetus ne bi preživio izvan maternice. Beatriz je poginula u prometnoj nesreći 2017. godine, ali je njezin slučaj godinama pred sucima Međunarodnog suda za ljudska prava (IACHR) sa sjedištem u Kostarici, i mogao bi otvoriti put za dekriminalizaciju pobačaja u Salvadoru. Slučaj je značajan i zato što bi mogao postaviti važan presedan u regiji u kojoj pobačaj još uvijek u mnogim zemljama nije legalan. U Salvadoru se pobačaj može kazniti zatvorskom kaznom do osam godina, a žene koje pobace mogu biti optužene za teško ubojstvo, za što je predviđena kazna do pedeset godina zatvora. Dok se čeka presuda IACHR-a, aktivistkinje i organizacije koje zagovaraju pravo na pobačaj rade pod velikim pritiskom. Strahuju da bi vanredno stanje, koje je Bukele proglasio u borbi protiv bandi i koje je od 2022. dovelo do proizvoljnog pritvaranja više od 80 tisuća ljudi, moglo zakačiti i njih. Ponavljaju da su im životi ugroženi, da ne mogu ni samo biti, a kamoli bitcoin.

■ Ivana Perić

KRATKO I JASNO Zaoštravanje na štetu Srba

Priština i Beograd međusobno se krive za eksploziju na kanalu Ibar-Lepenac zbog čega je dobar deo Kosova ostao bez vode, a ugroženo je i snabdevanje strujom. Kome situacija više odgovara?

To je bio pokušaj Beograda da unese nemir na Kosovu. Da je eksplozija bila malo jača sad bi celo Kosovo bilo u mraku i bez vode. Vlasti u Beogradu kad god su u nekoj krizi skreću pažnju na Kosovo da bi mobilizirali deo stanovništva. To je bio teroristički akt, a sve dok se Srbija ne pomiri i ne prizna nezavisnost Kosova možemo očekivati takve stvari koje ugrožavaju pre svega srpsku etničku zajednicu na Kosovu. Odnosi koji su zaoštrjeni idu najmanje njima u prilog. Nažalost, Beograd se poigrava sa njima samo kako bi manipulirali javnim mnijenjem.

Među Srbima na Kosovu izražen je strah od policijskih specijalaca, kao i eventualnog ulaska na sever Kosovskih bezbednosnih snaga, odnosno vojske. To je bio zahtev Prištine, ali ga je KFOR za sad odbio. Očekujete li da će do toga doći?

Često se pravi paralela između kosovske policije i policije u vreme MILOŠEVIĆA, ali otkako je kosovska policija na severu Kosova situacija je ipak mirnija i manje je incidentna. Možda gledaju na njih znajući šta je Miloševićeva policija radila Albancima. Ako vojska i dođe na sever, to nije vojska Miloševića. To je vojska trenirana od strane Britanaca, Amerikanaca i drugih. Njihov cilj je očuvanje vitalnih objekata kao što je i taj kanal. KFOR je za sad mišljenja da nema potrebe za razmeštanjem KBS-a jer će oni čuvati objekte, ali verovatno će do toga doći. To ne mora da znači ništa loše za srpsko stanovništvo.

Uskoro slede izbori. Očekujete li da će Srpska lista, kao produžena ruka vlasti u Beogradu, i dalje slovit za predstavnike Srba u parlamentu Kosova?

Srpska lista će ostati ključna politička snaga među Srbima. Možda neće osvojiti baš svih deset zagarantovanih mandata. Nažalost, Srbe na Kosovu ucenjuje Beograd. Ako ne žele imati problema, moraju dati glas za Srpsku listu. Ne mogu se očekivati promene sve dok državni vrh Srbije ne promeni stav. Normalno bi bilo očekivati da kaže da će, kako bi očuvali interese srpske zajednice, saradivati sa bilo kim ko na demokratskim izborima pobedi. To nije slučaj. Ako se ne glasa za Srpsku listu, proziva se za izdaju.

■ Dejan Kožul

Profesija ili eksploatacija

U Belgiji je donesen zakon koji seksualnim radnicama i radnicima omogućuje radna prava. Brojne organizacije taj korak pozdravljaju, dok druge ističu da je riječ o normalizaciji eksploatacije

Većina zaposlenih želi napustiti prostituciju (ilustracija) (Foto: Utrecht Robin/Abaca/PIXSELL)

UBELGIJI je 1. prosinca stupio na snagu 'povijesni' zakon kojim je ta zemlja postala prva u svijetu koja je 'seksualnim radnicama i radnicima' omogućila da imaju formalne ugovore o zaposlenju, zdravstveno i mirovinsko osiguranje, bolovanje, porodijski dopust i druga prava. 'Ovo je svjetski presedan jer je u pitanju prvi sveobuhvatni zakonodavni okvir koji seksualnim radnicama daje jednaka prava i štiti ih od rizika inherentnih njihovom poslu', rekao je DAAN BAUWENS, direktor belgijskog sindikata seksualnih radnika (UTSOPI). Niz prava uključuje i odbijanje pružanja usluge koju osoba ne želi raditi, a regulirat će se i status 'poslodavaca', odnosno makroa koji će smjeti

legalno operirati svojim biznisima ako nisu osuđivani za ozbiljna kaznena djela kao što su silovanje i trgovina ljudima. Takozvani seksualni rad dekriminaliziran je u Belgiji 2022. godine, nakon protesta u kojima je sindikat UTSOPI tražio podršku države zbog problema izazvanih pandemijom COVID-a 19, a sada je donesen i ovaj zakon koji su pozdravile vodeće globalne organizacije za ljudska prava kao što su Human Rights Watch (HRW), Amnesty International, evropska krovna organizacija seksualnih radnika ESWA, te globalno udruženje organizacija protiv trgovine ženama GAATW. Iz HRW-a su zakon opisali kao 'radikalan' i 'najbolji pomak' koji je ta organizacija vidjela igdje u svijetu, te smatraju da bi i druge zemlje trebale krenuti istim putem.

Isala, lokalna organizacija koja pomaže ženama koje se prostitucijom bave na ulici,

smatra međutim da je ovaj zakon 'opasan jer normalizira profesiju koja je u svojoj suštini nasilna', te upozorava da većina žena s kojima se susreću želi izaći iz prostitucije. JULIA CRUMIÈRE iz Isale BBC-ju je rekla i da prostitucija 'nije najstarija profesija na svijetu već najstarija eksploatacija na svijetu'. Zakonodavni tretman prostitucije izrazito je kontroverzno pitanje, koje već godinama izaziva duboke raskole u feminističkoj zajednici. Dominantni pristupi su radikalnofeministički, koji se zalaže za kriminalizaciju isključivo klijenata i u konačnici potpuno ukidanje industrije seksa, dok liberalno-feministički pristup prostituciju smatra oblikom rada i traži njezinu regulaciju, odnosno legalizaciju. Švedska je prva država koja je, 1999. godine, uvela prvi, abolicionistički model (poznat i kao nordijski), a za njom i Norveška, Island, Kanada, Irska, Sjeverna Irska, Francuska, Izrael i američka savezna država Maine. Lani ga je pokušala uvesti i socijalistička vlada u Španjolskoj, ali je prijedlog odbijen u kongresu nakon lobiranja civilnog sektora, a za nordijski model zalaže se i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova u Hrvatskoj. Od evropskih zemalja najliberalnije zakone imaju pak Njemačka, Grčka, Nizozemska, Austrija, Mađarska i Latvija. Iako podaci njemačke policije pokazuju da se organizirani kriminal i *trafficking* nisu smanjili od uvođenja legalizacije 2002., većina spomenutih NGO-ova, kao i dio UN-ovih agencija smatra da je abolicionistički model, koji kriminalizira samo kupovinu seksualnih usluga, opasniji za same seksualne radnice jer dovodi do stigmatizacije, isključenja iz socijalnih službi i porasta nasilja prema njima. S druge strane, posebna izvjestiteljica UN-a za nasilje protiv žena i djevojaka REEM ALSALEM inzistira da se prostitucija globalno prizna kao sistemsko nasilje, eksploatacija i zloupotreba žena i djevojaka.

U rujnu prošle godine Evropski parlament izglasao je izvještaj 'Regulacija prostitucije u EU: Njezine prekogranične implikacije i utjecaj na rodnu jednakost i prava žena', koji bi trebao biti osnova za donošenje rezolucije. Izvještaj je dobio 234 glasa za, dok je protiv ili suzdržanih bilo ukupno 297 zastupnika. Prethodno su iz njega, nakon apela vodećih NGO-ova, izbačeni amandmani kojima se pozivalo na uvođenje nordijskog modela na razini EU-a zbog, kako tvrde, štetnih posljedica po dobrobit seksualnih radnica. Početkom listopada ni Parlamentarna skupština Vijeća Evrope nije se uspjela usuglasiti oko prijedloga svoje rezolucije, pa će se o tekstu i dalje raspravljati.

■ Tena Erceg

PERSONA NON CROATA

Foto: Piroshka van de Wouw/Reuters/PIXSELL

Ulozi nisu visoki, oni su razorno visoki. Ovo je prilika da se približimo obećanju klimatske pravde', rekao je JULIAN AGUON na otvaranju najvećeg procesa pred Međunarodnim sudom pravde u Nizozemskoj ikada. Ovaj odvjetnik i aktivist zastupa pacifičku otočnu državu Vanuatu u postupku započetom 3. prosinca, u kojem će se odlučivati o tome da li pojedine države trebaju snositi posljedice zbog svog doprinosa klimatskim promjenama. Proces je posljedica kampanje koju je započela grupa studenata sa sveučilišta na Fidžiju, a u njemu sudjeluje 98 zemalja i 12 međunarodnih organizacija.

■ J. B.

Erdoğanova igra

KRAJEM studenog sirijska opozicija započela je brzu ofenzivu. Krenuvši iz džepa oko grada Idliba, u koji je stiješnjena godinama, u svega dva dana zauzela je znatan dio sjeveroistočnog dijela zemlje, uključujući drugi najveći sirijski grad Alep. Proturske frakcije predvođene islamističkom skupinom Hajat Tahrir

al-Šam i Sirijskom nacionalnom vojskom prodrle su još stotinjak kilometara na jug, do prilaza strateškom gradu Hami čiji bi pad ugrozio i sam Damask kao sjedište režima BAŠARA AL-ASADA. Nakon što su doživjele potpuno iznenađenje i slom u Alepu, Asadove snage su uz pomoć ruske avijacije i savezničkih iračkih paravojnih skupina započele protuofenzivu te odbacile pobunjenike desetak kilometara od Hame. U eskalaciji je prema izvještajima ubijeno oko petsto ljudi, dok broj prognanika i izbjeglica iznosi približno pedeset tisuća. New Lines Magazine – mrežni časopis posvećen Bliskom istoku – uspjeh opozicijskog blickriga analizira kroz niz faktora. Kao najvažnije, napad se nikad ne bi dogodio bez odobrenja, vjerojatno i planiranja Turske, koja uvelike kontrolira spomenute pobunjeničke frakcije. Ankara već godinama s Asadom vodi pregovore o normalizaciji odnosa, postavljajući kao uvjet neometani povratak više milijuna sirijskih izbjeglica, od kojih su mnogi protivnici Asadovog režima. Njihov boravak u Turskoj tamošnja desnica koristi za izazivanje društvenih tenzija i napad na turskog autokrata RECEPA TAYYIPA ERDOĞANA. Nadalje – i važnije – Erdoğan je inzistirao na uništenju bilo kakve kurdske autonomije na sjeveroistoku Sirije, a prije svega eliminaciji Sirijskih demokratskih snaga, vojne organizacije povezane s Radničkom partijom Kurdistan, koja još od 1984. vodi oružanu pobunu protiv Turske. Treće, Ankara je tražila uspostavu 22 kilometra sigurnosne zone duž čitave tursko-sirijske granice u kojoj bi turska vojska slobodno operirala.

Spomenuti uvjeti Damasku su bili prihvatljivi. Asad s Turskom dijeli cilj eliminacije prokurdskih snaga, ali tražio je da operaciju vodi sirijska vojska uz eventualnu pomoć turske avijacije. Tražio je i povlačenje turske vojske iz pograničnih gradova koje je okupirala te nudio mnogo pliću sigurnosnu zonu. Međutim, potpuno je pogrešno procijenio vlastiti položaj. Sada već 13-godišnji građanski rat iscrpio je njegovu vojsku i uvelike je sveo na šuplju ljusku ovisnu o Moskvi i Teheranu. Erdoğan je na akciju potakla i smjena vlasti u Washingtonu, odnosno očekivanje da će DONALD TRUMP povući američku vojsku i avijaciju, koje su sirijskim Kurdima pružale određeni stupanj zaštite. Što se Rusije tiče, ona je od 2022. gotovo u potpunosti fokusirana na rat u Ukrajini, koji je progutao najveći dio njenih vojnih kapaciteta. Osim toga, VLADIMIR PUTIN također je bio zainteresiran za normalizaciju odnosa Sirije i Turske te ga je nerviralo ono što je vidio kao Asadovu tvrdoglavost: indikativno, u prvoj izjavi Kremlj je za pad Alepa okrivio vlasti u Damasku. A ratovi u Gazi i Libanonu otežali su i položaj drugog Asadovog zaštitnika, Irana, te oslabili Hezbolah koji je Damasku često priskakao u pomoć. Kombinacija navedenih elemenata otvorila je priliku, a turski sultan vješto ju je iskoristio. Turska je zacementirala hegemoniju na sjeveru Sirije, a nagađa se da će Asad sada morati prihvatiti još mnogo gore uvjete sporazuma – i to ukoliko ga Erdoğan preko svojih sirijskih protežea ne pokuša posve srušiti. Po tko zna koji put gubitnici su i Kurdi: prethodne operacije proturskih grupacija u pravilu su završavale etničkim čišćenjem kurdske stanovništva, a tisuće njih napustile su svoje domove i posljednjih dana.

■ Jerko Bakotin

Deset fakata o ‘Faktologiji’

Knjiga o nepoznatim svjetskim činjenicama razgrabljena je nakon preporuke Vilija Beroša, a mi vam donosimo deset činjenica o knjizi da prekratite vrijeme dok se ne dokopate svog primjerka

Fakt 1: ‘Faktologija’ je veliki hit u svijetu

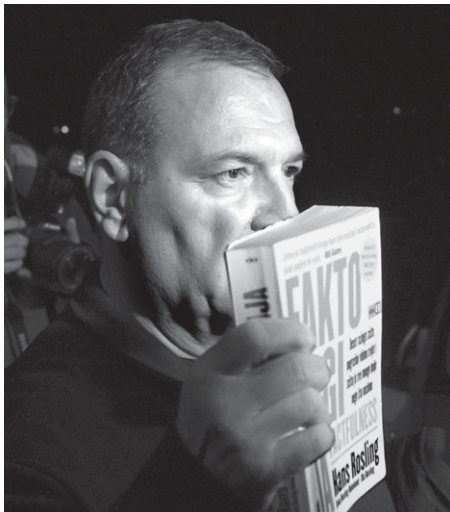
Točno. Knjiga o tome kako fakti dokazuju da je svijet mnogo bolje mjesto nego što mislimo veliki je hit u tom istom svijetu. Pomogla je popularnost njenog autora, švedskog medicinaru i statističaru HANSA ROSLINGA, koji je i prije izlaska knjige bio zvijezda TED *talkova* i rado viđen gost okupljanja globalne elite na Svjetskom ekonomskom forumu u Davosu. Pomogao je BARACK OBAMA koji ju je preporučio. Pomogao je BILL GATES koji ju je proglasio jednom od najboljih knjiga za koje zna. Pomogao je PETER WALLENBERG JR., potomak najbogatije švedske obitelji, koji je osigurao besplatne primjerke tamošnjim maturantima. Drugim riječima: knjiga o tome kako fakti dokazuju da je svijet mnogo bolje mjesto nego što mislimo postala je veliki hit u tom istom svijetu, iako uglavnom zahvaljujući bogatašima kojima svijet bez sumnje izgleda kao fantastično mjesto.

Fakt 2: ‘Faktologija’ je veliki hit u Hrvatskoj

Točno. Mada – kao što već znate – iz drukčijih razloga. Ovdje nisu pomogli multimilijarder, nego jedan bivši ministar zdravstva koji se pod optužbama za korupciju preselio u pritvor. Desetak dana kasnije, VILI BEROŠ izlazi pred kamere, stišće svoj primjerak ‘Faktologije’ i poručuje: ‘Knjiga govori o medijskoj percepciji stvarnosti. Govori o globaliziranju određenih ideja i jednostranom izvještavanju. Svima bih preporučio da je pročitate. Dvaput sam je pročitao.’ Već idućeg dana, kompletna je naklada rasprodana, posuđeni su svi primjerci iz knjižnica, izdavač ubrzano sprema novo izdanje. Drugim riječima: knjiga koja, prema Berošu, govori o iskrivljenoj medijskoj percepciji stvarnosti i jednostranom novinarskom izvještavanju postaje hit zbog iste te iskrivljene medijske percepcije i istog tog jednostranog izvještavanja.

Fakt 3: Fakti su dakle idiotski

Točno. Baš kao što ste mogli zaključiti iz prethodna dva primjera. To što je ‘Faktologija’ veliki hit u svijetu i Hrvatskoj može vam reći nešto o ‘Faktologiji’, svijetu i Hrvatskoj, ali i ne mora. Ovisi o vama. Jer naravno, fakte uvijek netko bira i preslaguje, pomiče i ističe, smješta u različite kontekste. Ako se zadržimo unutar korica ‘Faktologije’, recimo, svi su

Dvaput pročitao, loše zapamtio
– Beroš na izlasku iz pritvora
(Foto: Davor Puklavec/PIXSELL)

njeni fakti točni, ali su svi također smješteni u kontekst Roslingove podjele čovječanstva na četiri ekonomske kategorije. Svijet nije bipolaran, kaže on, nema bogatih i siromašnih: dijelimo se na one koji zarađuju dva ili manje dolara dnevno, one koji imaju do četiri dolara, one s prihodima do 32 dolara i one koji imaju više. Rasporedite li čovječanstvo u ove četiri ladice, vidjet ćete da većina zapravo živi u sredini. Nije onako strašno kao što vam to novinari i aktivisti – Roslingove omiljene i, zapravo, jedine mete – žele prikazati. Zapitate li, međutim, zašto baš te kategorije, odgovor klizi prema apsurd. ‘Podijelio sam razine na ovaj način jer tako funkcionira novac’, kaže autor, pa tumači da novac funkcionira logikom udvostručavanja. Jedan te isti dodatni dolar značit će vam mnogo na prvoj, ali malo na četvrtoj razini, dok dvostruki prihodi, s druge strane, baš svakome mijenjaju život. Ali da li je zaista isto ono udvostručavanje koje nekome život može spasiti i ono koje će ga nekome samo poboljšati? Zašto nismo krenuli od jednog dolara dnevno pa ga udvostručavali? Zašto smo s udvostručavanjem stali na četvrtoj razini, trpajući milijardu ljudi u isti koš s gorespomenutim Gatesom? Odgovora nema, tek proizvoljno sklepane kategorije.

Fakt 4: Upravo na to su ciljale dosadašnje kritike ‘Faktologije’

Točno. Roslingov najdraži dokaz generalnog globalnog napretka je graf u kojem svaku

svjetsku državu predstavlja po jedan balončić, pa onda ti raznobojni balončići složno napreduju – doduše različitim brzinama, doduše s različitim startnih pozicija – prema većem prosjeku prihoda. E da, samo što se iza nacionalnog prosjeka skrivaju neki stvarni životi. SAD je tako prema Roslingu među najnaprednijim zemljama, ali – kao što je pokazao njegov kritičar, sociolog ROLAND PAULSEN – prema vrhu grafa ga vuče prvenstveno jedan posto najbogatijih, čije se bogatstvo u posljednjih 40-ak godina utrostručilo, dok se prihodi donje polovice stanovništva u tom periodu uopće nisu mijenjali. Ono što je u svijetu šarenih balončića nezadrživi progres, dakle, za svakog drugog Amerikanca i Amerikanku ne znači ništa: njihov svijet već četiri decenije stoji u mjestu.

Fakt 5: Posebno su na to ciljale kritike okolišnih aktivista

Točno. Pišući o okolišu, Rosling zna zvučati suvislo, ali se mjestimično baš izblamirao. Kao dokaz poboljšanja svijeta u kojem živimo, recimo, navodi tri životinjske vrste – tigrove, divovske pande i crne nosoroge – koje su 1990-ih bile ugrožene, a danas više nisu. Istodobno prešućuje da znanstvenici govore o ugroženosti preko milijun živih vrsta. Zatim prepričava privatni razgovor s ALOM GOREOM koji mu je navodno rekao da je zadaća aktivista stvarati paniku kako bi spasili planet, neovisno o faktima. S tim se Rosling ne slaže, a neće se složiti ni brojni njegovi čitatelji i čitateljice kojima naporni aktivisti odavno idu na živce. Ali opet, problem: prepričavanje privatnog razgovora naprosto nije faktografija.

Fakt 6: ‘Faktologija’ najčešće ne ispunjava vlastite kriterije

Točno. Njen autor će upozoriti na zamke shvaćanja svijeta pomoću statističkog prosjeka, ali ga to neće spriječiti da najvažniji graf ispuni balončićima napuhanima statističkim prosjekom. Govorit će protiv jednostranosti i generalizacije, ali će sve okolišne aktiviste otpisati uđuturne, i to bez faktografije.

Fakt 7: ‘Faktologija’ ne ispunjava vlastite kriterije već u vlastitom podnaslovu

Točno. Podnaslov glasi: ‘Deset razloga zašto pogrešno vidimo svijet i zašto je sve mnogo

bolje nego što mislimo’. Ti su razlozi zapravo ‘instinkti’ koji nam po Roslingu smetaju da činjenično utvrdimo koliko je svijet u stvari divan. Neke od njih već smo upoznali: ‘instinkt generalizacije’ (koji samog Roslinga obuzme čim ugleda aktiviste), recimo, ili ‘instinkt pravocrtnosti’ (koji ga samog tjera da zamišlja pravocrtno poboljšanje svijeta). Ključno je pitanje ipak: zašto deset? Ne zbog metodologije, ne zbog iscrpnog istraživanja, nego zato što tako nalažu pravila pop-žanra: točna brojka sugerira čvrsto znanje. Nikakve razlike – drugim riječima – nema između Roslingovih deset razloga i ‘12 pravila za život’ JORDANA PETERSONA, ‘Sedam navika uspješnih ljudi’ STEPHENA COVEYA ili bilo kojeg sličnog *self-help* primjera.

Fakt 8: ‘Faktologija’ ne ispunjava vlastite kriterije onda kada govori o novinarstvu

Točno. Za Roslinga svi su novinari ‘negativisti’ koji u borbi za pažnju publike iskorištavaju naše strahove i instinkte. Problem pritom ne vidi u političarima, multimilijarderima ili – štajaznam – vlasnicima medija koji na senzacionalizmu profitiraju.

Fakt 9: Da se ne lažemo, mene kao novinara posebno ljuti to što ‘Faktologija’ ne ispunjava vlastite kriterije onda kada govori o novinarstvu

Točno. Kada pročitam kako Rosling sve novinare otpisuje kao ‘negativiste’, sjetim se NENADA BAKIĆA o kojem sam pisao kritičke tekstove dok ga je većina domaćih medija slavila kao investitorskog genija i ‘spasitelja Varteksa’, a on sam ponavljao da nam ne treba novinarska ‘negativa’. Sjetim se MATE RIMCA o kojem sam također pisao kritički dok je većina medija svaki prigovor upućen njemu proglašavala iracionalnim ‘hejtanjem’. Bakić je u međuvremenu iz medija ispario, Varteks je u stečaju, a ni Rimac sa svojim robotaksijima financiranima našim novcem ne stoji najbolje. Hoću reći: ma što ova dvojica, Rosling i slični mislili i kako god to nazivali, posao je novinara da razmišlja kritički.

Fakt 10: ‘Faktologiju’ ne treba čitati

Netočno. Okej, ovo jeste knjiga za umirivanje savjesti onih koji su dovoljno privilegirani da im svijet djeluje kao lijepo mjesto. Pa ipak, ima i dobrih strana. Roslingov popis stvarnih opasnosti i rizika, sastavljen 2017. – pandemija, klimatska kriza, Treći svjetski rat – iz današnje perspektive izgleda nažalost vrlo uvjerljivo. Pohvalan je i njegov trud da statistiku – važnu koliko i dosadnu – učini zanimljivom. Za nas u Hrvatskoj, međutim, najzanimljivije su 88. i 89. stranica ‘Faktologije’. Ondje Rosling – sklon multimilijarderima, ali ipak dijete socijalne države – piše o tome kako ni u čemu ne bi uspio da na raspolaganju nije imao besplatan studij i besplatan zdravstveni sustav. Kada dođete do tog mjesta, sjetite se, molim vas, Beroša. Bivšeg ministra koji je knjigu dvaput pročitao, ali mu je svejedno iz nje ostalo samo sjećanje na jednostrano novinarsko izvještavanje, a ne i pohvala besplatnom javnom zdravstvu. Sustavu zbog čijeg je pljačkanja optužen, smijenjen i pritvoren. Sustavu koji je prethodno nemilosrdno komercijalizirao, učinivši ga sve nedostupnijim sve većem broju ljudi. Onda se sjetite i koliko tih ljudi upravo sada čita knjigu po Beroševoj preporuci. Onda vidite što ćete s tim faktima.

Fakt 11: Nije pametno vjerovati onima koji kažu da će vam sve objasniti u deset razloga, koraka ili fakata

Točno. ■

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Portreti Muriza Čokovića

PIŠE Sinan Gudžević

Taj najprije nastavnik pa potom upravnik Muriz bi se u julu ili avgustu maknuo iz Pazara. Znao sam da je neko-liko godina išao u Portorož, i ondje je radio portrete. Kasnije ih je za ljetnih raspusta radio u Puli, u Rovinju, u Vrsaru, pa opet u Portorožu. Dvadeset godina je potrajalo to portretsko ljetovanje u Istri. I do pet stotina portreta bi načinio za dva mjeseca

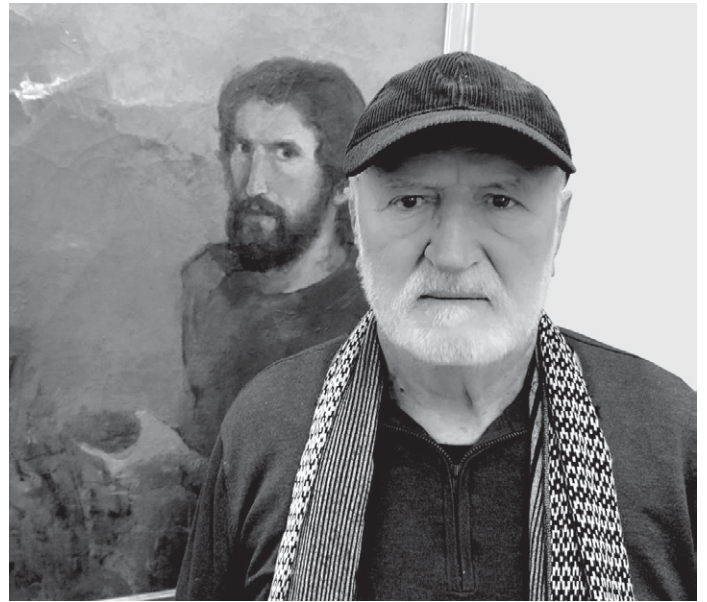
UZAVIČAJNOM muzeju Novog Pazara izloženi su crteži i portreti MURIZA ČOKOVIĆA. Slike, manja i velika platna, izložene su u atriju Kulturnog centra, pedesetak metara dalje. Ta dva prostora već dva mjeseca mjesto su retrospektivne izložbe slikara i kipara Čokovića koji će za koji mjesec napuniti 80 godina. Uz izložbu je objavljena i prigodna monografija o umjetniku, sa prilogima nekolicine kolega i poznavalaca njegova djela.

Muriz Čoković mi je blizak rođak, drugi bratučed. To neka bude rečeno odmah. ADEM, otac njegove majke EMINE, bio je polubrat RAMU, ocu moje majke ZEJNE. Djedovi i majke su nam od KURTANOVIĆA iz Vrsenica na Pešteri. Ova rubrika nije bila ni dosad lišena tekstova o mojim rođacima, ali je Muriz Čoković neobičnija svojta od drugih. On je akademski slikar. O njemu prije ove izložbe nisam pisao. S njime sam mnogo puta bio u društvu, najčešće u Pazaru, koji put u Beogradu, ponekad i u Grabu, kažem mnogo, a svi koji Muriza poznaju znaju da to mnogo nije mnogo. No, da je naših susreta bilo i tripit više, ja opet o njemu ne bih bio napisao ništa. Jer su naši razgovori išli na druge strane. To ima svoju cijenu, ukida dublje razgovore o umjetničkom poslu, i nekad se takve štete ne daju nadoknaditi. No nešto malo sreće me nije mimošlo, pa se nešto nadoknadilo. Kao ovoga ljeta, u kojem sam u dva mjeseca vidio više njegovih slika i crteža nego za cijelog života do ovoga ljeta.

Hoću da nešto kažem o Murizu i njegovim portretima. Četrdesetak njih je izloženo na zidovima Zavičajnog muzeja. Tih četrdesetak je njegovo portretističko djelo koje je *moгуće* vidjeti. A želio sam, i ta je želja u meni barem jednom dosegla punoljetstvo, da vidim jednu izložbu za koju pak odavno znam da bi je nemoguće bilo načiniti. I znam da je nikada neće biti. A jedno vrijeme sam mislio da bi se mogla načiniti. Muriz Čoković, akademski slikar, pedagog, nastavnik i univerzitetski profesor, bio je trideset godina upravnik Kulturnog centra u Novom Pazaru, bavio se uređivanjem programa, rukovodio dovođenjem teatarskih grupa, nabavom filmova za projekcije, bio je upravitelj zajednici od dvadesetak radnika, a tek je šestero njih bilo stalno zaposleno, te je to njegovo radno mjesto bilo takvo da je jedna važna svrha njegova posla bila da osigura plate i za one koji i koje nisu stalno zaposleni. U tu svrhu su on i njegov tim morali smišljati programe, dobavljati filmove, dovođiti pjevače, teatarske grupe i glumce. Jedini prihod današnjeg Kulturnog centra, a nekadašnjeg Doma omladine donosili su programi priređivani u velikoj dvorani, koja je bila čas bioskopska čas koncertna. Znao sam, naravno da sam znao, da je Muriz slikar, znao sam i poneku njegovu sliku, znao sam da je načinio petnaestak kipova partizanskih ličnosti iz Sandžaka, da je i kip VUKA KARADŽIĆA u dvorištu pazarske istoimene škole njegov rukotvor, koji put sam bio u njegovom ateljeu, gledao njegove slike i crteže, na grupnim izložbama.

Taj najprije nastavnik pa potom upravnik Muriz bi se u julu ili avgustu maknuo iz Pa-

Muriz Čoković kraj svoga autoportreta, ulje na platnu iz 1973. Foto Vladan Vidosavljević

zara. Znao sam da je nekoliko godina išao u Portorož, i ondje je radio portrete. Kasnije ih je za ljetnih raspusta radio u Puli, u Rovinju, u Vrsaru, pa opet u Portorožu, a bilo je koje ljeto da je portretirao i na Braču i u Budvi. Dvadeset godina je potrajalo to portretsko ljetovanje u Istri, četrdeset mjeseci. I do pet stotina portreta bi načinio za dva mjeseca. Radio ih je specijalnim olovkama, pastelnim kredama i ugljem u bojama marke Conté à Paris, a na posebnom francuskom papiru Canson, formata A3. Kad se kod nas zaratilo, svoje ljetno crtanje preselio je u Grčku, najprije na Halkidiki (na prvom prstu u Polihroni), pa potom dvadeset godina na Tassos. I tamo je, u Limenasu, crtao po pola hiljade ljetnih portreta. Sve u svemu, produkcija ljetne izrade portreta dostigla je brojku od dvadesetak hiljada. Teško sam se pomirio sa lišavanjem nade da se retrospektivna izložba tih portreta ne može nikada prirediti. Ti su crteži nedostupni, jer su razasuti po svijetu, kao pisma pisana u jednom primjerku i poslana samo onome kome su adresirana, kao teatarske predstave bez snimaka. Muriz je nacrtao hiljade lica iz bijelog svijeta, crtao lica i na licima oči navrh glave i uši sa strane. Ljudi su bili zadovoljni portretima koje im je Muriz izrađivao. Nikada mu se nije desilo da mu ikoje od lica koje je portretirao odbije da uzme svoj portret. Jer je on svaki portret radio posvećeno i nastojao da mu dade *karakter*. Nije otaljavao posao, on i ne umije da ista otaljava. A svojim je crtanjem još i zarađivao za ljetovanje, pa bi od zarade svojim umijećem znao i uštediti novaca. On je svoju današnju kuću u Pazaru izgradio novcem od crtanja lica svjetskih namjernika. Njegov crtački dar je rano prepoznao njegov profesor crtanja i slikar, magijski nadrealista SPASE KUNOVSKI. Za mene bi, da ponovim, bio podvig kad bi se za neku Murizovu portretsku retrospektivu našli i izložili portreti načinjeni u Portorožu, Puli, Budvi i u Grčkoj. Ali to spada u hipotetičku irealnost. Kad bi to bilo moguće, izložbeni prostor bi mogao ispuniti sve sobe u kućama u Sjenici, Murizovom rodnom gradu.

Pod *portretom* se u modernom smislu smatra tačan i vjeran prikaz lica, ili takav koji nastoji da to bude, dakle predstava stvarne osobe, koja postoji ili je postojala, a ona je

ljudsko biće i nije božansko ni vladarsko kojem se pripisuju atributi božanskoga. Ovo je važno imati na umu i više kod slikara muslimana nego nemuslimana, jer islamski hermeneutičari na slikanje ljudskoga lica ne gledaju s naklonošću. Mutno načelo da je prikazivanje ljudskih likova grehotno čini od portreta nelagodno pitanje u konzervativnom islamu. Jednoznačno uporište za tu zabranu Kur'an ne daje. Kad bi se takvo tumačenje prihvatilo, onda bi kuća Muriza Čokovića i njegove supruge REMKE bila sva od grijeha: on je načinio bar dvadeset hiljada crteža ljudskih lica, njegov sin EMIR je odličan portret majstor sa hiljadama portreta (deset godina je i on ljeti crtao ljudska lica na Halkidiki i Tassosu), a i kćeka IRMA je, kao i Emir, likovno akademski obrazovana, i vlada umijećem portreta. Jedan portret je načinila i ovome koji piše, eno ga u Grabu na Goliji.

Eto kamo i dokle odvede riječ o portretima. Izum toga umijeća PLINIJE STARIJI pripisuje BUTADU IZ SIKIONA. Ovaj je izumio da napravi prvu sliku ljudskog lika od gline, a za to mu je pomogla kćerka. Ona je, zaljubljena u nekog mladića (koji je otišao daleko u tuđinu), pri svjetlu lampe na zidu nacrtala linije sjenke njegova lika. Taj je obris njen otac ispunio glinom i utisnuo je u zid. Tu pritisnutu glinu je potom odvojio i ispekao. Ta ispečena slika je dugo čuvana u čuvenom Nimfajonu, sve do MUMIJEVA razaranja Korinta, godine 146. prije naše ere. Svakako je portret izum paganske kulture, sjetimo se samo mumijskih portreta iz rimskog Egipta, onih koje je otkrio PIETRO DELLA VALLE, talijanski putopisac s početka 17. stoljeća. Ti su portreti, iako čudesni i jedinstveni (prikazuju pokojnike mlađe od 35 godina), ostali pastorčad povijesti umjetnosti. Dva od njih se čuvaju u Drezdenu, posjetioci jedva da znaju kakav im dragulj stoji pred očima.

Često mi ti portreti na mumijama iz Fayuma liče na Murizove portrete po kućama nekadašnjih putnika na istočnoj obali Jadrana i na igalima egejskim. Možda su lica onih koje je Muriz crtao većinom danas u svijetu umrlih, možda ih je nezasiiti izješa Vrijeme odnio u carstvo gdje su i ona sa likovima na drvenim pločama položenim preko mumija. ■

RICHARD DEACON

Jugoslavenški umjetnici su utjecali na svijet umjetnosti

Jugoslavenska umjetnička scena bila je vrlo zanimljiva prije nego što su se stvari raspale. Kad sam prvi put došao u Ljubljanu, bio sam zadivljen kako su umjetnici bili informirani o aktivnostima britanskih umjetnika i mislio sam da je sramotno što znaju više o tome što mi radimo nego što mi znamo o njima

NIJE česta prilika da u našoj regiji rade, a povremeno i gostuju, umjetnici dosega poput britanskog umjetnika RICHARDA DEACONA. Ovaj kipar apstraktnog izraza rođen 1949. godine u Walesu, jedan od prvih dobitnika glasovite Turnerove nagrade, predstavio je svoja djela u Galeriji Manuš u Palmotićevoj u Zagrebu. No Deacon je ovim prostorima već poznat po svojem angažmanu u Beogradu, gdje je 2006. godine započeo suradnju s umjetnikom MRĐANOM BAJIĆEM. Realizacija projekta ‘Odande-dovde’, kiparski i arhitektonski osmišljenog pješačkog mosta koji povezuje tvrđavu Kalemegdan sa Savskim šetalištem, na kojem se nalazi istoimena Deaconova skulptura, toliko ih je motivirala da su, unatoč nepredvidivim financijskim uvjetima, nastavili raditi na njemu. Rezultat je promišljena nadogradnja postojećeg povijesnog ambijenta koja je otvorena 2020. godine. Premda je riječ o jedinstvenom povezivanju važnih gradskih punktova i premda preko mosta otad svakodnevno fluktuiru velik broj ljudi, projekt nije posve dovršen. Izvan utjecaja autora, prepušten je nebrizi, no Bajić ipak vjeruje ‘da će vreme valorizovati taj projekat koji su tokom 15 godina podizale dve politički potpuno suprotstavljene opcije, što je donosilo razne kontradikcije’. Nakon izložbi u Beogradu i Splitu, Deacon je stigao i do Zagreba, gdje će mu skulpture u drvu i printovi digitalnih crteža biti izloženi do ožujka sljedeće godine.

Godine 2006. predavali ste na École des Beaux Arts u Parizu i pozvani ste na razmjenu profesora na Akademiji likovnih umjetnosti u Beogradu. Uskoro ste počeli surađivati s Mrđanom Bajićem.

Otišao sam u Beograd podučavati tjedan dana. Bilo je intenzivno, vodio sam seminare koji su bili otvoreni za sve, dosta studenata je sudjelovalo, a dijalog je bio na visokoj razini. Bili su mi interesantni jer su bili dobro informirani i znatiželjni, iako nisu imali novca i materijala. Dok sam bio u Beogradu, pitali su me o narudžbi za park Kalemegdan. Zapravo, počelo je pitanjem uprave Beogradske tvrđave poznajem li nekoga tko bi im mogao dati savjet o restauratorskom aspektu MEŠTROVIĆEVA spomenika koji se nalazi u parku. Bio sam zainteresiran, ali rekao sam da ne želim uskočiti kao padobranac u tu situaciju, već da bi bilo zanimljivije raditi s lokalnim umjetnikom. Budući da su mi bili zanimljivi učenici u klasi Mrđana Bajića, a i njegovi radovi su mi se jako sviđjeli, rekao sam da bih surađivao s njim. Tako je počelo. A onda smo razmišljali o projektu i shvatili da je park prilično ispunjen, ali i da je u njega teško ući zbog cesta koje ga okružuju. Predložili smo pješački most preko prometne ceste uz Savu, koji bi povezivao rivu s parkom. To je bila jednostavna ideja za početak, s dvije skulpture sa svake strane ulaza.

Jugoslavenska scena

No tamo ste izveli jednu skulpturu u sklopu povezane spiralne rampe unutar koje je lift, pri čemu funkcionalni element postaje dio skulpturalnog. Bajić je o tom projektu kazao ‘da jednostavni i logični gestovi imaju svoju težinu i ubedljivost čak i nejednostavnom i nelogičnom svetu čiji smo deo’. Zadovoljni ste suradnjom?

Iznimno. Rijetka je i neuobičajena situacija da dva umjetnika predlože nešto što postane dio infrastrukture grada. U većini slučajja je umjetnik, iako može biti doista uključen,

upitan tek nakon donesene odluke. A mi smo predložili nešto što se uopće nije planiralo.

Kako gledate na umjetničke scene neka-dašnje Jugoslavije?

Jugoslavenska umjetnička scena bila je vrlo zanimljiva prije nego što su se stvari raspale. Kad sam prvi put došao u Ljubljanu, bio sam zadivljen kako su umjetnici bili informirani o aktivnostima umjetnika u Britaniji putem časopisa Art Monthly i mislio sam da je sramotno što znaju više o tome što mi radimo nego što mi znamo o onome što oni rade. A umjetnici iz neka-dašnje Jugoslavije također su utjecali na svijet umjetnosti.

Pripadate generaciji kipara, obično nazivanoj New British Sculpture, koja je dala smjer skulpturi na međunarodnom planu, a uključuje, pored ostalih, Tonyja Cragga, koji je bio na Royal Collegeu u isto vrijeme kad i vi, zatim Billa Woodrowa i Anisha Kapoora.

Bio sam na St. Martin’s School of Art u isto vrijeme kad i BILL WOODROW. Ostale sam poznao s izložbi ranih 1980-ih. Bio sam najbliži CRAGGU i Woodrowu, vjerojatno zato što smo zajedno studirali. Radio sam s Woodrowom, iako ne s Craggom, ali Tony i ja smo često razgovarali na Royal Collegeu.

Može li se reći da ste bili pod međusobnim utjecajem?

Ne znam precizan odgovor na to. Mislim da smo utjecali i nadahnjivali jedni druge. Bill, Tony i ja imamo slične stavove prema materijalima. KAPOOROVO korištenje boje, odnos prema površini, dubini i refleksiji, prilično su duboki. ALISON WILDING imala je iznimnu sposobnost da učini da male stvari zavladaju prostorom.

S Woodrowom ste od 1990. godine realizirali preko šezdeset radova koje nazivate ‘zajedničkim skulpturama’?

Tada smo počeli raditi zajedno, kao odgovor na poziv umjetničke akcijske grupe Art Against AIDS. Rad koji smo tada napravili nije prikupio novac na aukciji, ali je zainteresirao kustosa JONATHANA WATKINSA, koji nas je pozvao da napravimo izložbu. To iskustvo je bilo pozitivno, pa je uslijedilo nekoliko drugih izložbi. Umjetnički duo Woodrow-Deacon sada ima sasvim respektabilan cv. Nemamo uobičajenu praksu ni zajednički atelje – radove proizvodimo po pozivu na izložbe ili radionice.

Napisali ste knjigu ‘I Wanted to Talk About the Future But I Ended Up Thinking About the Past’ (‘Želio sam govoriti o budućnosti, ali sam završio razmišljajući o prošlosti’). Jesmo li u razdoblju postmoderne, postarta, digitalne umjetnosti, toliko citata i prisvajanja, izgubili dodir s prošlošću?

Držim da nismo i da se nalazimo u uzbuđljivom trenutku kada je digitalni svijet otvoren kao i materijalni. Bila bi greška kada bismo izgubili kontakt s materijalnim svijetom, i trebali bismo se smatrati privilegiranima što smo na rubu novoga svijeta, gdje sučelje između digitalnog i materijalnog postaje uzbuđljivo područje. U određenom smislu, slike na izložbi ovdje u Zagrebu dio su mojih pokušaja snalaženja u tom području. Crtež je digitalan, a zatim se tiska na poliesterski tekstil. Problem je bio prebaciti ga iz digitalnog u stvarni svi-

jet, na te materijalne površine. Ali nema ruke u ovome (pokazuje svoje radove). Naime, crtež je izveden na mojem telefonu, zatim mi je želja bila da ga izvučem i da se pojavi u stvarnom svijetu. S druge strane, drvene skulpture ‘Shiver My Timbers’ potpuno su ručno izrađene. Ne bih razmišljao o tome da preokrenem proces i učinim ih digitalnima, ali to bi se moglo dogoditi.

U predgovoru izložbe u Galeriji Manuš Dalibor Prančević ističe da se poliester ‘može promatrati kao metafora za suvremeni svijet i tehnološki napredak, ali i ljudsku udaljenost od prirode’.

Mislim da postoji zabrinutost oko toga u kojoj mjeri digitalno zamjenjuje materijalno. Ali rekao bih da sam optimist, tehnooptimist. Digitalni svijet ima potencijal obogatiti ovaj naš svijet, a ne umanjiti ga, govorim to na temelju vlastitog iskustva.

Svi smo mi građani

Kako gledate na odnos politike i umjetnosti?

Svi smo mi građani. Politička klima može otežati stvari, ili pak umjetnost može otežati političku klimu. Međutim, ako ‘budete htjeli razgovarati o budućnosti, ali završite razmišljajući o prošlosti’, otkrit ćete da je umjetnost neiscrpan prostor za istraživanje i da vam može pomoći da razumijete svijet.

Uzmimo Josepha Beuysa, za kojega je umjetnost bila snažno vezana uz društveno pitanja – zašto vas je inspirirao njegov rad?

Zato što je bio izvanredan i karizmatičan pojedinac i umjetnik. Upotrebom specifičnih materijala – filca, masti, voska, bakra, olova, željeza, zlata – kroz svoja predavanja i snagu svoje osobnosti, kroz metafore elektriciteta, uspio je prenijeti osjećaj postojanja na dubokoj razini.

Beuys je stavio naglasak na problem složenosti objašnjavanja umjetnosti. Kada ste otkrili važnost procesa i koja je veza vaše skulpture i performansa?

Moje se shvaćanje tog odnosa s vremenom mijenjalo. Danas bih rekao da su performansi koje sam radio bili način da naučim sebe kako stvarati, kako biti u studiju i kako se ponašati bez planova. No tada sam drugačije razmišljao, iako sam u određenom smislu želio da proces postane dio rada, zbog čega sam se služio performansom. Nisam znao koji je cilj, ali mislio sam da ga mogu iskoristiti kao način da demonstriram sredstva umjetničkog rada.

Kako dolazite do poetskih ili metaforičkih naziva svojih djela, poput ‘For Those Who Have Ears’ (‘Za one koji imaju uši’) ili ‘Nobody Here But Us’ (‘Nikog nema ovdje osim nas’)?

Smatram da riječi imaju veze s načinom na koji postojimo u svijetu i s načinom na koji ga vidimo. Riječi su također medij, nisu odvojene od materijala.

Kako onda promatraste povezanost predmeta i jezika?

Sreća je što stolice izgledaju kao stolice. To nije slučajnost. Teško je zamisliti nešto što nema ime. Moje ime je Richard. Ono ima neko značenje u odnosu na mene. Nije isto što i ja, ali ima značenje. Dakle, riječ ‘ka-

Žao mi je kolekcionara jer tu postoji određeni nedostatak idealnog. Opsesija kolekcionara jest da pokušavaju napraviti nešto cjelovito, a to odaje tjeskobu u odnosu na svijet. S druge strane, kolekcionarstvo je način pokazivanja interesa i pomoć sjećanju

men’ u odnosu na komad kamena nije samo oznaka nego i ime. Riječi su način na koji razumijemo svijet; ako stvari ne možete nazvati njihovim imenom, onda je teško znati što vidite. Za mene su nazivi i jezik također materijal, medij koji koristim.

Nazivate se ‘izrađivačem’, što je povezano s načinom na koji radite, kako povezujete skulpturalne elemente, koristeći razne prirodne i industrijske materijale. Kako ih odabirete?

Ponekad je to zato što pronađem nešto zanimljivo, a katkad zato što sam nešto radio ranije. S drvenim pak radovima više se radi o kontinuitetu interesa. Radim nešto, zatim nešto drugo itd. A s drugim materijalima stvari idu tako da oni dođu meni ili ih pronađem i pomislim – oh, to je zanimljivo, iskoristit ću to.

Kazali ste da ste opsesivni sakupljač. Je li to utjecalo na vaš rad?

Na mnoge različite načine. Žao mi je kolekcionara (smijeh), jer tu postoji određeni nedostatak idealnog. Opsesija kolekcionara jest da pokušavaju napraviti nešto cjelovito, a to pak odaje tjeskobu u odnosu na svijet. S druge strane, kolekcionarstvo je način pokazivanja interesa, sredstvo i pomoć sjećanju.

I povezano sa znatiželjom? Imate li što neobično u svojim kolekcijama?

Nisam ozbiljan kolekcionar u smislu da se koncentriram na jednu stvar. Više sam kolekcionar različitih stvari koje me zanimaju, a u tom je kontekstu znatiželja možda bolja riječ od opsesije. Imam zbirku ptičjih gnijezda, razne kolekcije kamenja, igračaka i modela životinja, pa i igračaka za pse. Međutim, nisam siguran imam li zbirke nečeg posebno neobičnog. Imam kolekciju kostiju, premda mnogi ljudi imaju zbirke kostiju – uglavnom životinjskih lubanja. Imam male kolekcije ručno izrađenih cipela i užeta, veliku kolekciju poštanskih marki, a uz to i puno knjiga. ■

Usamljena poslijepodneva (r: Albert Serra)

(2024.)

PIŠE Damir Radić

P(r)okazana 'hrabrost'
toreadora

Mihail Bulgakov: Majstor i Margarita (r: Andraš Urban)

(Narodno pozorište u Beogradu)

PIŠE Bojan Munjin

Aleksandar Vučković
i Nada Šargin kao Majstor
i Margarita (Foto:
Nebojša Babić)

Bikovi i nitkovi Demantirajući vlastitog autora, film snažno demon- strira istinu o perverzno- sti koride

TANJA VRVILO otvorila je ovogodišnje izdanje svojih dragocjenih Filmskih mutacija – festivala nevidljivog filma pravom atrakcijom: dugometražnim dokumentarcem 'Usamljena poslijepodneva', aktualnim pobjednikom Locarna. Štoviše, ugostila je i njegova autora ALBERTA SERRU, jednog od najvrućih art sineasta današnjice, što je najvažnije gostovanje jednog filmaša u Zagrebu još od davnih vremena kad je One Take Film Festival u naš grad doveo tada aktualne prvake tzv. art filma, CARLOSA REYGADASA i BRILLANTEA MENDOZU. Serra je došao nedugo nakon što je prethodnim (igranim) filmom 'Priča s Pacifika' prešao s pozicije radikalnog i provokativnog marginalca kulturnog statusa na položaj jednog od najvažnijih umjetnički ambicioznih autora, s filmom koji se na dosad neviđen način bavi kontroverznom temom takozvane borbe s bikovima. Takozvane, jer tu nikakve stvarne borbe nema, na djelu je tek okrutna dominacija nad sirotom životinjom koja ne zna gdje se zatekla i što ju je snašlo, a šanse za pobjedu, ili bolje rečeno 'pobjedu', *de facto* su joj nikakve. Nije da to i prije nismo znali, no 'Usamljena poslijepodneva' strašnu činjenicu donose s tolikom izravnošću i intenzitetom da bi sramotna istina o izivljavanju nad drugim živim bićima pod firmom tobožnje plemenite vještine trebala otvoriti oči i zadnjem zaljubljeniku u koridu. No to se nažalost neće dogoditi, jer mnogi su ljudi nepopravljivi. Jedina gora stvar od filmski zabilježenog mučenja i masakriranja bikova je pomisao da postoje gledateljske mase – u filmu gotovo u potpunosti ignorirane jer je fokus na matadoru, pikadorima i biku, snimanim isključivo u bližim planovima – koje to odobravaju i potiču. Na neki način, kao što je pokazao razočaravajući razgovor sa Serrom nakon filma, dio te mase je u znatnoj mjeri i sam autor, koji je otkrio ne samo da je načelno protiv zabrane koride (u Španjolskoj je od 2012. djelomično zabranjena), nego i da je osobno u većem postotku za nju nego protiv nje, a isto tako je tipično specistički ustvr-

dio da za bikove (životinje) ne mogu vrijediti ista pravila kao za ljude, te da vjerojatno u filmu ne bi prikazao smrt toreadora da se dogodila jer bi to bilo moralno dvojbeno, ali zato nije imao nikakvih problema s naturalističkom direktnošću prikazati (potresno) umiranje bikova.

Srećom, film svjedoči sam za sebe, lakoćom demantirajući svog autora koji osjeća stanovito poštovanje prema tradiciji koride i toreadorskoj hrabrosti i vještini. Ta je hrabrost u njemu p(r)okazana kao svojevrsna zavjera skupine psihopata protiv nedužnih bića koje se iscrpljuje umaranjem i puštanjem krvi, da bi ih se umorne, zbunjene i razdražene kao na pladanj položilo pred matadora da demonstrira vještinu 'elegantnog' mahanja crvenom krpom i gotovo plesnih pokreta u izbjegavanju bikovih rogova, te zada odlučni ubod mačem. A ako bik kojim slučajem nadjača matadora i zaprijeti mu smrtnim ishodom, tu su ostali toreadori da mu priskoče u pomoć i spase ga. Biku naravno ne pomaže nitko, njega se još živog, pri posljednjim izdisajima, lancima veže za konje i odvlači, a režu mu se i uši kao tipični barbarski trofej. Možda još gori od tih brutalnosti razgovori su koje toreadori vode tokom 'borbe' (Serrina tehnička inovacija omogućena novom generacijom mikrofona), a iz kojih su šokantno jasni njihov prezir i mržnja prema bikovima, odsustvo svakog poštovanja, dok istovremeno oni nižeg ranga uliznički komplimentiraju matadoru. Potonji je mladi peruanski torero čiji je stil sazdan od smiješnog 'puranskog' kočoperenja i grotesknih grimasa ustima, a u začudnoj sceni oblačenja kostima uz pomoć asistenta pokazuje se femininim poput balerine, što je zgodan kontrapunkt propisanom mu mačizmu. Tako 'Usamljena poslijepodneva', bez riječi komentara, spojem brutalne nasilnosti i pomaknutog humora snažno demonstriraju istinu o perverzности jedne tradicije. ■

Mračno evan- đelje ovog doba Predstava koja nas nevid- ljivom silom pribija na tlo užasa u kojem živimo

KAKO preživjeti STALJINA? Postoji li Bog i kako se izvući ispod betonskih blokova današnje depresije? Kako se mogao osjećati MIHAIL BULGAKOV kada ga je jedne novembarske noći zaista nazvao Josif Visarionovič lično i rekao mu 'vi niste naš', a kako se ti, druže, osjećaš danas, kada definitivno znaš da nisi njihov, ali ti to nikad nitko nije rekao? Između ovih životnih dilema, grčeci se kao na križu, razapeta je predstava 'Majstor i Margarita', prema slavnom Bulgakovljevom romanu, premijerno izvedena na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu i u režiji već prilično renomiranog ANDRAŠA URBANA.

Uz malo strpljenja, vjerujem da ćemo ovu odličnu predstavu vrlo brzo gledati na gostovanju negdje i u Hrvatskoj. Inače, ovaj roman je u posljednjih četrdesetak godina uprizoren triput kod nas: u HNK-u u Zagrebu (previše klasično), u HNK-u u Rijeci (previše moderno) i u Dramskom kazalištu Gavella (djelomično uzbudljivo). Za svaku dobru umjetnost potrebna je dobra šaka nesreće i jedno zrnce lucidnosti. U slučaju 'Majstora i Margarite' trebalo je vrijeme mrkih ljudi u kožnim kaputima, koji zloglasno lupaju na vrata u tri ujutro i koji mirišu na Sibir i na gulag, prebaciti u današnje doba i uvjeriti nas da sada živimo u nekom novom, globalnom logoru, iako nam reklamne agencije tvrde da je ovo najbolji od svih svjetova. Redatelju Andrašu Urbanu je to uspjelo. A i dalje je sve bilo tu kao i u romanu iz 1939. godine; Volland i njegova demonska družina, neki ubogi svijet koji jedva spaja kraj s krajem, ustrašeni ljudi pjesnici i jedna glava koja će se otkotrljati po tramvajskim tračnicama na uglu Jermolajevske ulice. Tu je i Poncije Pilat i mirovni pregovori da li da Krist ostane živ ili ne, pa Margarita, koja će tek u smrti naći svog Majstora, kao i neki bijesni ljudi koji od početka predstave sipaju pljuvačku u publiku: 'Mi smo ateisti!'

Andraš Urban kreirao je predstavu u kojoj ima podosta brehtijanskog kabarea i ontološkog podrhtavanja tla, ali primarno nas ovaj 'Majstor i Margarita' nekom nevidljivom silom težom pribija baš na tlo užasa u kojem danas živimo. Tu je na pozornici i mala armija invalida, koja kao da se pokušava iskobeljati iz beskrajnog mora današnjih tragedija, a tu su i kosturi svih onih koji u tome nisu uspjeli. Pozornicom bauljaju vječni službenici režima, koji i danas razmjenjuju sitno sa sitnim, a Volland i njegovi cerekajući pratioci naprosto su opasni šminkeri bez pokrića. Oni su dovoljno lukavi da zavedu čitav svijet, baš kako to danas izgleda, pri čemu neko posebno objašnjenje tog zavođenja uopće nije potrebno. Današnji 'Majstor i Margarita' mračno je evanđelje ovoga doba, kao što je i roman, objavljen 26 godina nakon smrti pisca, 'posljednja poslanica čovječanstvu', kako je to Bulgakov sam rekao. Zato se čini da su tek s ovom predstavom 'Majstor i Margarita' zaista stigli do nas. Kada se ova predstava 1980-ih igrala u zagrebačkom HNK-u, o sovjetskim smo đavolima razmišljali ponešto ideološki, jer su nam i ovi naši domaći, socijalistički aparatčici, bili bljutavi. S ovim 'Majstorom i Margaritom' razumijemo tko je danas i oduvijek bio *princ tame*, iako službeno u njega više ne vjerujemo. Ili, kao što kaže redatelj Urban: 'Svi se krijemo, ali đavo u vama je vaša odgovornost i od toga vas ništa ne amnestira.' Urbanova ideja jest bila da napravi metafizički triler, ali on nije zaboravio na glavnu poantu: ljubav je u pitanju makar ju i životom platili. Margarita će se žrtvovati za Majstora jer će jedino to biti zapisano na nebu i jer je jedino to ispravno na zemlji, na kojoj od početka – prelistajmo samo malo povijest – zlo neprestano ostavlja svoj krvavi trag. ■

PREPORUKE: SERIJE

English Teacher

(FX)

SUVREMENI je američki obrazovni sustav kao američko društvo u malom, izrazito politiziran, prepun proturječja i balansira na granici apsurdna, što se u postpandemijsko doba dodatno intenziviralo. Latinoamerički komičar, scenarist i redatelj BRIAN JORDAN ALVAREZ naslutio je komični, ali i filozofski potencijal tog miljea pa je svoju novu autor-sku seriju smjestio u srednju školu u Austinu, gradu koji po svojoj progresivnosti oduvijek strši od ostatka Teksasa, tradicionalno jedne od najkonzervativnijih saveznih država. Osim što je sudjelovao u pisanju scenarija i režirao nekoliko epizoda, Alvarez igra i naslovnu ulogu učitelja engleskog Evana Marqueza, idealističnog i dobronamjernog geje milenijalca koji svoj posao voli i u njemu

ustraje unatoč potplaćenosti, indolentnim učenicima i intruzivnim roditeljima koji ga, ponajviše motivirani homofobijom, ometaju u radu. Neprekidne napetosti i izazovi oblikovanja mladih umova u kritičnoj dobi, u sumanutom *Zeitgeistu*, zbog kojih Evan stalno djeluje kao da je na rubu nervnog slo-ma, rezultat su neodvojive isprepletenosti privatnog, političkog i profesionalnog, koje serija uspijeva balansirati uz goleme doze ne-usiljenog, oštrog humora utisnutog u plejadu živopisnih likova. Iako gorućim problemima školstva pristupa s ozbiljnošću, nježno kritizirajući američki konzervativizam, ali i *woke* kulturu, ova politički nekorektna komedija ni u jednom trenutku ne proklizava u uvredljivost. Alvarez tek pokazuje koliko je apsurdna situacija obrazovanja modernog društva koje je ujedno visokotehnološko i naoko otvoreno za promjene, a u suštini zapečeno u moralizmu i tradicionalizmu.

The Last Night at Tremore Beach

(Netflix)

NAGRAĐIVANI španjolski scenarist i redatelj ORIOL PAULO adaptirao je, režirao i producirao hit-roman MIKELA SANTIAGA koji propituje granice percepcije, determinizam i tanku granicu između razuma i ludila. Nelinearna, košmarna pripovijest ovog napetog psihološkog trilera bavi se introspekcijom i traumom Álexa de la Fuentea (JAVIER REY), proslavljenog filmskog skladatelja i pijanista koji se uslijed emotivne i kreativne krize izolira u zabačeno mjesto na irskoj obali. No, nakon što preživi udar munje, njegov novopronađeni mir biva poljuljan uznemirujućim vizijama vlastite budućnosti koje postaju sve intenzivnije i djeluju poput prekognicije. Fizički i psihički potresen, Álex pokušava dokučiti što mu se događa i jesu

li vizije odraz njegovih potisnutih emocionalnih rana iz djetinjstva ili polako tone u rastrojstvo uma. Preispitivanje vlastitih pogrešnih izbora u prošlosti isprepleće se s paranoidnim strahom da se nad njim i njegovim voljenima nadvija stvarna smrtonosna prijetnja. Njegova samospoznaja teče polako i nalikuje na grozničavo traženje izlaza iz labirinta, uvodeći svakom novom epizodom sve više nepoznanica i scenarijskih obrata koji pojačavaju intrigu do konačnog raspleta. Slojevitost likova i njihove skrivene motiva-

cije bujaju ispod površine i do samoga kraja osiguravaju neizvjesnog ishoda, uvlačeći i gledatelja u vrtlog sumnje i paranoje protagonista. Atmosfera izoliranosti u tom spiralnom propadanju kroz zečju rupu vlastita uma naglašena je atmosferskom muzikom, impresivnom scenografijom zimski sumornog i melankoličnog obalnog krajolika, hladnim bojama te režijom i montažom koje priču iz psihološke drame na trenutke prebacuju na teren nadnaravnog horora.

The Day of the Jackal

(Peacock)

ROMAN FREDERICKA FORSYTHA, nakon kultnog filma iz sedamdesetih, dobio je i svoju ažuriranu televizijsku verziju RONANA BENNETTA, u deset elegantnih i raskošnih jednosatnih epizoda nabijenih čistom akcijom. Priča o plaćenom ubojici Šakalu (EDDIE REDMAYNE), elitnom snajperistu i majstoru prerusavanja, započinje u trenutku kad mu je ponuđen posao vrijedan toliko da razmislija o povlačenju iz riskantnog posla i

posveti se povučenom životu s obitelji koja (još) ne sluti ništa o njegovom dvostrukom životu. No ušavši mu u trag planove mu mrsi nemilosrdna britanska obavještajka MI6-a, Bianca (LASHANA LYNCH), pa ga, dok on pokušava izvršiti svoju skupo plaćenu misiju, lovi po cijeloj Evropi, ostavljajući mnogo kolateralnih žrtava. Redmayne, dijelom zahvaljujući i razvučenom formatu, ali ponajviše svom glumačkom umijeću, uspijeva postići sve ono što MICHAELU FASSBENDERU nije pošlo za rukom u FINCHEROVOM 'Ubojici': omogućava nam da se uz njegov lik vezemo, pa čak i empatiziramo sa zlikovcem i privatnom dramom koju proživljava dok se, opsjednut ciljem kao i njegova protivnica, suočava sa složenom mrežom špijunaže.

■ Jelena Svilar

Članica Upravnog odbora
Udruge K.V.A.R.K.

DIJANA ČEH Nezavisna scena nositelj je kulturnog života u Križevcima

Krajem studenog u prostoru Galerije K2 otvorili ste Dnevni boravak za mlade. Koja će biti njegova funkcija?

Dnevni boravak će biti mjesto u kojem će mladi moći provoditi vrijeme u opuštenom okruženju, različito od onog koje nude gradske ustanove, i u kojem će moći učiti, družiti se, kreativno se izraziti, ali i volontirati, informirati se o svojim pravima i mogućnostima i aktivno se uključiti u rad u zajednici. Mladima u dnevnom boravku planiramo ponuditi širok dijapazon postojećih, ali i nove aktivnosti prilagođene njihovim interesima i potrebama, kao i mogućnost za samorganizaciju i provedbu aktivnosti u skladu s vlastitim željama, uz naše mentorstvo. Planiramo im ponuditi edukativne programe, radionice koje promiču ekologiju i održivi razvoj, sportske aktivnosti, društvene igre i ostale zabavne aktivnosti poput kvizova za mlade i filmskih večeri, zatim neformalne susrete gdje će moći razgovarati o različitim temama, razmjenjivati ideje i mišljenja.

Sljedeće godine udruga K.V.A.R.K. slavi četvrt stoljeća, a vaš Klub kulture dva desetljeća postojanja. Kako se vaše djelovanje mijenjalo i kako je utjecalo na kulturni život Križevaca?

Iako smo u početku bili orijentirani isključivo na nezavisnu kulturu, kroz godine smo prošli kroz velike promjene, od razvoja novih programa poput razvoja publike suvremenog plesa i cirkusa, preko širenja djelovanja udruge na socijalni segment, pa do pomlađivanja članstva. Danas pokrivamo široko područje djelovanja te provodimo preko 20 projekata i programa kojima smo se nametnuli kao jedan od ključnih kulturnih aktera u Križevcima. Unazad gotovo 25 godina koliko djelujemo, nezavisna kulturna scena nositelj je kulturnog života u gradu, a Klub kulture – multimedijalni i kulturni centar središnje je mjesto nezavisne kulture, civilnoga društva i potpore mladima i nezavisnim umjetnicima u Križevcima, Koprivničko-križevačkoj županiji i šire. Kulturni život grada bez djelo-

Foto: Privatna arhiva

vanja naše udruge svakako bi bio siromašniji, a pitanje je bi li uopće postojao neki oblik alternativne kulture u gradu, jer je ona usko vezana upravo za prostor Kluba.

K.V.A.R.K. u Križevcima, FUNK u Koprivnici, a tu su i razni drugi kulturni sadržaji, institucionalni i vaninstitucionalni – izvana kultura u županiji djeluje živo, a iznutra, koji su limiti, a koji razlozi za optimizam?

Izvana kultura u županiji djeluje živo, ali potrebna je veća financijska potpora na razini županije i grada, pa i institucionalna potpora koja bi osigurala servisiranje hladnog pogona, donijela sigurnost zaposlenicima i omogućila poboljšanje radnih uvjeta, stabilizaciju sektora i nezavisnih kulturnih prostora, kao i razvoj inovativnih projekata i programa. Upravo nedostatak financijske stabilnosti guši nezavisnu kulturu i koči nas u napretku, baš kao i administrativno opterećenje. Razloga za optimizam uvijek ima, pa tako i s ograničenim materijalnim i ljudskim resursima, mi i dalje plivamo u nestabilnom nezavisnom sektoru vodeći se intrinzičnom motivacijom i osjećajem odgovornosti prema društvu s nadom da će se na razini države nešto ipak promijeniti za boljitak zajednice.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

U utorak, 3. prosinca u 80. godini života preminuo je RAŠA TODOSIJEVIĆ, jedan od najznačajnijih jugoslavenskih konceptualnih umjetnika. Todosijević je dio generacije čije je djelovanje obilježilo našu umjetnost druge polovice 1960-ih i 1970-ih, a danas je poznato pod nazivom Nova umjetnička praksa. Aktivnim autorom ostao je do samog kraja života.

■ L. P.

Protagonist Nove umjetničke prakse – Raša Todosijević (Foto: Jovan Despotović)

Ustanova od državnog očajja

Iako je Visoki predstavnik u BiH za sada omogućio rad Nacionalne i univerzitetske biblioteke, ostaje jasno da status ustanova kulture od državnog značaja još dugo neće biti moguće sistemski riješiti

NACIONALNA i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine (NUB BiH) protekla gotovo dva mjeseca bila je u obustavi rada zbog svojeg neriješenog statusa i činjenice da uposlenici već tri mjeseca prije toga nisu primili platu niti su imali osnovna sredstva za rad. Sve to dovelo je do potpune blokade izdavačke djelatnosti u BiH. Odnosno, cijela izdavačka i naučna produkcija bila je obustavljena zbog nemogućnosti izdavanja CIP-a (*Cataloguing in publication*, Katalogizacija u publikaciji) te dodjeljivanja ISBN i ISSN brojeva, nužnih da bi knjige i publikacije bile međunarodno priznate, sa izuzetkom da je za navedeno u Republici Srpskoj zadužena Narodna biblioteka RS, zbog čega izdavanje knjiga u tom entitetu nije bilo onemogućeno.

Da bi se razumjela ova situacija potrebno je vratiti se u prošlost. Naime, Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH samo je jedna od sedam institucija kulture od državnog značaja čiji status i finansiranje godinama nisu riješeni. U tu grupu spadaju i Zemaljski muzej BiH, Historijski muzej BiH, Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, Biblioteka za slijepa i slabovidna lica BiH, Umjetnička galerija BiH i Kinoteka BiH. Navedene institucije praktično od 1992. imaju isti status, koji međutim nije riješen ni skoro trideset godina od kraja rata i Dejtonskog mirovnog sporazuma. Razlozi leže prije svega u nepostojanju državnog ministarstva kulture. U dejtonskoj strukturi BiH ono nije predviđeno – postoje entitetska ministarstva kulture (u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj) te deset kantonalnih ministarstava u Federaciji BiH, dok su pitanja kulturnih institucija koje imaju državni značaj u nadležnosti Ministarstva civilnih poslova BiH (što je samo jedan od segmenata njegovog rada), kojim upravlja Vijeće ministara BiH. Dakle, već godinama se navedene institucije bore za svoj opstanak, prije svega zbog toga što zastupnici iz entiteta RS blokiraju svaki proces rješavanja njihovog statusa te odbijaju izglasati zakon kojim bi se definisala njihova opstojnost i način finansiranja. Otuda se NUB BiH, kao i druge institucije kulture, svakih nekoliko godina nalazi pred zatvaranjem.

Dugim riječima, vlasti zbog pomenutih blokada nikad nisu preuzele osnivačka prava i obavezu da ove institucije budžetski

Okupljanje neformalne grupe građana ispred NUB-a BiH u kolovozu ove godine u znak protesta protiv situacije u ovoj instituciji (Foto: Armin Durgut/PIXSELL)

finansiraju, stoga one u minulom periodu opstaju kroz konkurse i javne pozive koje raspisuje institucije na raznim nivoima, kao i nevladin i diplomatski sektor. Međutim, nitko od njih suštinski nema nadležnost da rješava pravni status institucija na državnom nivou. Pored toga, neriješen status onemogućava i izbor upravljačkih struktura državnih institucija kulture, tako da se one neprestano nalaze u limbu, iz godine u godinu se krećući po ivici svog funkcionisanja sa rješenjima koja ne daju nikakvu kontinuiranu izvjesnost i priliku za neometan rad.

Kada je posrijedi slučaj NUB-a BiH, ova puta je reagovao Visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini CHRISTIAN SCHMIDT te putem svojih ovlasti donio nalog koji bi trebao omogućiti njegov daljnji rad ove usta-

nove. Odluka predviđa da Vijeće ministara BiH u roku od sedam dana (što je i urađeno), ovlasti jednog zaposlenika Biblioteke da privremeno obavlja dužnost direktora do konačnog imenovanja upravljačke strukture i donošenja zakona koji će trajno riješiti status kako NUB-a, tako i drugih institucija kulture. Prema riječima ALDINA HUSKIĆA, predsjednika Vijeća uposlenika NUB-a, odluka Visokog predstavnika da donese nalog kojim se podržava funkcioniranje ove institucije ima veliki praktični značaj jer se sa tim vrata NUB-a otvaraju, a rad na pružanju usluga nastavlja.

Ovo je samo početak trajnog rješavanja pravnog i financijskog statusa NUB-a BiH. Da bi se nakon 30 godina patnje, agonije i neizvjesne sudbine riješili glavni problemi potrebno je da se donese zakon na državnom nivou. Visoki predstavnik je ostavio rok od 60 dana da Vijeće ministara BiH i Parlamentarna skupština predlože zakon kojim će se, između ostalog, urediti upravljanje i financiranje ustanova kulture od značaja za BiH. Da se NUB BiH ne bi ponovo doveo u ovakvu situaciju potrebna je politička volja i konsenzus svih u Vijeću ministara. Za početak treba da se ispoštuje nalog Visokog predstavnika u BiH i da se zakonom jasno

definira pod čijom ingerencijom su institucije kulture te iz kojih budžeta će se one financirati – kazao nam je Huskić.

On naglašava da je NUB BiH odmah po nalogu Visokog predstavnika nastavio sa svojim radom i pružanjem usluga, tako da se sada žurno pokušava stići uraditi ono što je bilo obustavljeno u proteklom periodu, a tu se prije svega misli na izdavanje CIP-a, dodjeljivanje ISBN i ISSN brojeva za publikacije.

— Vjerujemo da će se donošenjem odgovarajućeg zakona na nivou države riješiti problemi upravljanja bibliotekom i njenog finansiranja, kao i osigurati osnovni uslovi za rad. Transparentnim izborom Upravnog i Nadzornog odbora, kao i direktora NUB-a, osigurat će se da će institucijom upravljati stručne osobe koje će NUB dići na viši nivo te ga dostojanstveno predstavljati u Europi i svijetu – zaključio je Huskić.

O aktuelnom stanju razgovarali smo i sa DAMIROM UZUNOVIĆEM, vlasnikom izdavačke kuće Buybook iz Sarajeva.

— Ovako to izgleda u poslijeratnoj Bosni i Hercegovini: Visoki predstavnik, najviši državni organ u BiH, u suštini jedina izvršna, sudska i zakonodavna vlast, popne se na neko istaknuto mjesto u gradu, po mogućnosti navrh stepenica, i otamo saopšti okupljenom puku svoju odluku. Ovaj put stao je navrh stepenica ispred NUB-a, oko 13 sati, kao kad iza velikih vrata izlazi sekretar žirija Nobelove nagrade da saopšti ime dobitnika, i brojnim kamerama rekao da svojom novom odlukom spašava knjige od njihovog nestanka u Bosni i Hercegovini, čime će se ponovo omogućiti da se knjige štampaju sa međunarodnim prefiksom. Malo iza, javio se njegov zemljak, njemački veleposlanik u BiH THOMAS FITSCHEN sa sljedećim saopćenjem: 'Kadrovski i finansijski problemi Nacionalne i univerzitetske biblioteke su zabrinjavajući. Ona ne samo da čuva vrijedna bibliofilska blaga iz stare biblioteke, koja je uništena 1992. godine, već je i odgovorna za dodjelu međunarodnog sistema brojanog označavanja publikacije. Bez ove valjane međunarodne registracije, nova izdanja iz Bosne i Hercegovine se ne mogu publikovati i kupovati od strane biblioteka širom svijeta. Kada bi se biblioteka morala zatvoriti, ostala bi veličanstvena nova književnost s ovih prostora za koju je zainteresovana cijela Evropa, kao i naučna djela, nepročitana i nepoznata. Stoga je nalog koji je Visoki predstavnik Christian Schmidt dao Vijeću ministara da spasi biblioteku i imenuje osobu koja će privremeno upravljati njenim poslovanjem u roku od sedam dana stigao pravovremeno.' Suvišno je reći više ista poslije ove dvojice Nijemaca na službi u protektoratu zvanom Bosna i Hercegovina. Knjige u BiH nastavljaju da izlaze u tako malom broju da mnogi i ne bi primijetili da ih više nema – rekao je Uzunović.

Već istog dana kada je Visoki predstavnik u BiH saopštio svoju odluku oglasio se i predsjednik entiteta RS MILORAD DODIK sa jasnim stavom da njega i vlast koju predstavlja ne zanimaju Schmidtovi nalozi i odluke te da neće učestvovati u njima. Iako je Visoki predstavnik za sada omogućio rad NUB-a, ostaje jasno da status institucija kulture od državnog značaja za BiH još dugo neće biti moguće sistemski riješiti, što na koncu i dalje produžava njihovu neizvjesnu budućnost, a kulturu u ovoj zemlji ostavlja zarobljenu u etnonacionalnim okvirima blokada i negiranja svih multikulturnih spojnica koje čine njenu suštinsku bazu. Jer državne institucije kulture su posljednja brana one baštine zajedništva koja povezuje sve bh. narode i podsjeća ih na zajedničku, drugačiju, prošlost. ■

Aldin Huskić (Foto: Screenshot/BHRT)

Damir Uzunović (Foto: Goran Kovačić/PIXSELL)

TV RAŠETANJE

Povratak Perice

PIŠE Boris Rašeta

Može li druga sezona Dnevnika velikog Perice biti jednako dobra kao prva? Prva epizoda ne daje konačan odgovor. Perica i Nada Šafranek sada su u braku i žive sa sinom Martinom. Perica je uspješan pjevač nacionalne lige, a desant glazbenog menadžera Eddyja Füllera, kojeg tumači Rade Šerbedžija, unosi u njegov život dah intrige

Dnevnik, HRT,
26. studenog, 19:00

BOGME, dnevnik nacionalne televizije objavio je odličan, sažet prilog o događajima dana vezanim za medicinski sektor. Trenutak u kojemu IVANA KEKIN u Saboru premijeru pušta snimku telefonskog razgovora VILIJA BEROŠA i DIJANE ZADRAVEC nesumnjivo je bio dramatski vrhunac rasprave o novoj ministrici zdravstva. Na toj snimci Zadravec više na Beroša. Izdvajamo nekoliko zanimljivih replika.

Zadravec: 'Sve OK. I pitanje, je li istina ono što sam čula da imaš s imovinskom karticom i onu optužbu, je li to istina?'

Beroš: 'Ne znam o čemu pričaš. Kakva imovinska kartica, kakva optužba?'

Zadravec: 'Ja sam to čula! Zato te pitam.'

Beroš preskače odgovor. Potom prelaze na natječaj za ravnatelja KBC-a Sestre milosrdnice.

Zadravec: 'Ti hoćeš reći da je ANDREJ blagoslovio koruptivni natječaj?'

Beroš: 'Ja ti hoću reći ono što sam ti rekao. Vrh stranke, uključujući Andreja, tebi je poslao jasnu poruku. Dijana moja, nemrem više od toga. Ja iz ovih okvira nemrem otić.'

I tako dalje i tome slično.

Premijer je tiltao, palio i gasio radare, nastojao sačuvati privid hladnokrvnosti, ali nije išlo. Skeč 'nevina u ludnici' u prvoj je izvedbi mogao biti duhovit, pa i uvjerljiv, ali u tri-desetoj reprizi komad je postao predvidljiv. Pohvala HRT-u na proplamsaju novinarstva.

Pregled dana, N1,
28. studenog, 17:30

NA istoku nešto novo! O ukrajinskom ratu, na kojemu se prelama sudbina svijeta, svakoga dana slušamo kontroverzne teorije. Prema jednoj – koju potvrđuje život i vojne karte specijalke – Rusi se već godinu dana muče da uđu u Kupjansk, Časov Jar, Toreck, Kurahovo, o Pokrovsku da i ne govorimo. Osvajali su Mariupolj i Bahmut skoro godinu dana, Ugljedar dvije. Prema drugoj teoriji, Rusi će napasti Finsku, Švedsku, Berlin, Varšavu i Bukurešt odnosno cijeli NATO. Je li raketni sustav Orešnik *game changer*? Iz pogođenog Južnog mašinskog zavoda nije procurila ni jedna jedina fotografija. Proukrajinci tvrde da su pogođeni dječji vrtić i starački dom, prorusi kažu da je od Zavoda, koji se prostire na tri podzemna kata površine 750 hektara – a koji je za vrijeme HRUŠČOVA godišnje proizvodio ozbiljnu ko-

ličinu balističkih interkontinentalnih raketa – ostao samo prah. Ne znamo što je istina, a svi se pitaju je li PUTINOVA prijetnja nastavkom testiranja Orešnika realna ili je standardni blef. Vojni analitičar MARINKO OGOREC s ILIJOM JANDRIČEM trančirao je stanje na istočnoj fronti, pa zaključio kako nije riječ o blefu. 'To zvuči ozbiljno i je ozbiljno', kazao je Ogorec. 'Orešnik očito nije bio namijenjen Ukrajini nego zapadnim zemljama, pokazao je što taj sustav može, koliko brzo može doći do cilja. I ova sadašnja Putinova prijetnja, da će Orešnik, ako ga treba ponovno upotrijebiti, primijeniti na najviša zapovjedna mjesta, na sustav odlučivanja u Ukrajini, isto treba ozbiljno uzeti u obzir', rekao je Ogorec. Na pitanje kolika je opasnost da rat eskalira i da se u njega uključe NATO i EU, Ogorec je odgovorio: 'Nažalost, dosta velika. Ako bi Rusija bila egzistencijalno ugrožena, vjerojatno bi upotrijebili nuklearni arsenal. To bi bilo uništenje kompletne civilizacije', dodao je Ogorec, a mi se s tim mišljenjem slažemo. Ako nešto govori lakrdijaš MEDVEDEV, to ne treba uzimati zdravo za gotovo, ali bivši KGB-ovac je ozbiljan kao srčani udar. A 'senilni JOE' želi da Ukrajina u rat pošalje 18-godišnjake. Zašto? Za Fox News je to pregnantno objasnio LINDSEY GRAHAM, naš omiljeni senator. 'Ovaj rat se vodi zbog novca', rekao je senator. 'Ljudi ne govore puno o tome. Ali znate, u cijeloj Europi Ukrajina je zemlja najbogatija rijetkim mineralima. Dva do sedam bilijuna dolara vrijedni minerali koje posjeduje, vrlo su relevantni za 21. stoljeće. Ukrajina je spremna sklopiti dogovor s nama, ne s Rusima. Dakle, u našem interesu je osigurati da Rusija ne preuzme to mjesto. Ukrajina je žitnica svijeta u razvoju. Pedeset posto sve hrane koja ide u Afriku dolazi iz Ukrajine.' Graham je također istaknuo da je nova Trumpova administracija u prilici unovčiti takve resurse. 'DONALD TRUMP će sklopiti dogovor da vrati naš novac, da se obogati mineralima iz te zemlje. Dobar posao za Ukrajinu i nas', zaključio je Graham i dodao: 'On će donijeti mir.' Mir groblja, dodali bismo.

Afrika iz zraka:
Bocvana, HRT,
1. prosinca, 23:52

BOCVANA, država nešto veća od Francuske, skoro posve ravničarska – toliko ravna da u njoj možete opaziti zakrivljenost Zemlje – jedno je od najljepših nepoznatih mjesta na svijetu. U izvrornoj seriji Afrika iz zraka vidjeli smo divne pri-zore, baobabe, džinovske nilske konje koji

godišnje ubiju preko tisuću ljudi – safari ima i naličje – i neobičan glavni grad Gaborone, nimalo nalik ijednoj drugoj prijestolnici. Gradom ne dominiraju neboderi i prometnice, staklo i čelik, već velike površine zemlje i zelenila. Gledajući ovu zemlju – koja ne izlazi ni na jedno more, pa ipak ljepota vasiona dobiva od njene ljepote – čovjek je poželio kad-tad vidjeti i uživo, a ne samo na TV-u. Odabrala MIRA VOČINKIĆ.

Dnevnik velikog
Perice, HRT,
2. prosinca, 21:10

PRVA sezona Dnevnika velikog Perice bila je izvrsna. Odlični glumci, duhovit scenarij, znalacka režija i mnogo, mnogo dobre nostalgije porodili su gledanu, voljenu i popularnu seriju. *Noblesse oblige*, plemstvo obavezuje. Ključno pitanje sada glasi: može li druga sezona biti jednako dobra? Prva epizoda ne daje konačan odgovor. Perica i Nada Šafranek sada su u braku i žive sa sinom Martinom. Perica je uspješan pjevač nacionalne lige, a desant glazbenog menadžera Eddyja Füllera (RADE ŠERBEDŽIJA), unosi u njegov život dah intrige. Šerbedžija je dobar, to je posve novi imidž najslavnijeg jugoslavenskog glumca svih vremena: glumi oličenog svih zagrebačkih glazbenih menadžera, opsjenara, šarmera, luftbremzera i blefera (Zagreb je prepun takvih likova), koji Pericu želi izvesti na staze prave slave i oteti od agenta Žnide (odlični DUŠAN BUČAN).

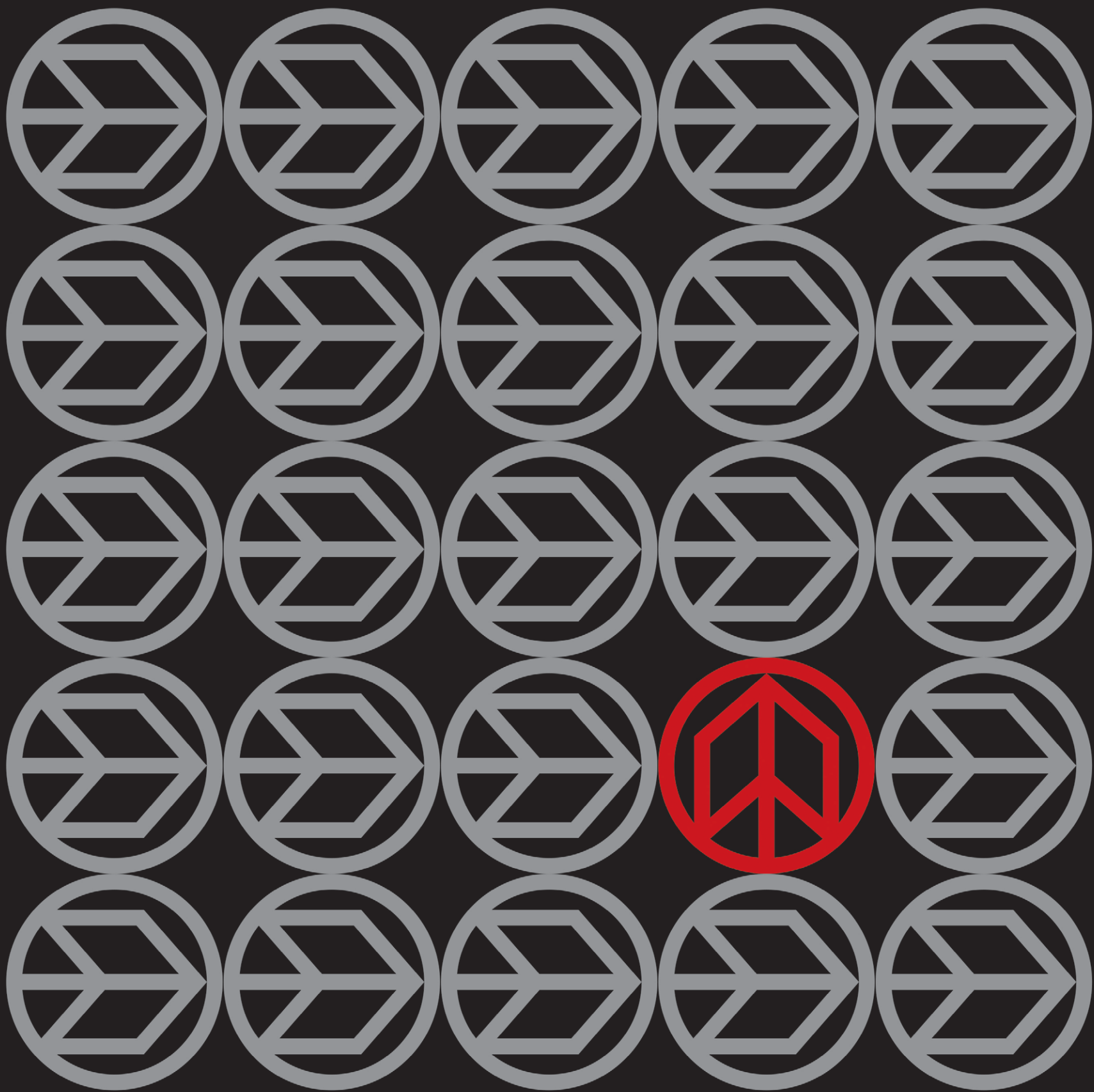
Godina je 1967., Opatija tek postaje mitsko mjesto glazbe, rađa se naš rock-n-roll. ŽIVKO ANOČIĆ kao Perica Šafranek je odličan – kao narator ima čaroban glas, kao glumac ulijeva povjerenje – IVA BABIĆ kao Nada Šafranek je lošija nego u prvoj sezoni. Našminkana je kao hermafrodit. NIKOLA KOJO je sjajan! Djetetu za uspavanku pjeva neku pjesmu o Sutjesci, što u zagrebačkoj obitelji izaziva laganu sablazan, pa Kojo stiha ton. Duhovita i dobro režirana scena, u epizodi u kojoj je BREŠAN bio ispod razine prve sezone Dnevnika, u kojoj je imao briljantnih režijskih rješenja; MIRJANA BOHANEK VIDOVIĆ kao Ana Šafranek, CSILLA BARATH BASTAIĆ, Dušan Bučan, Nikola Kojo, ANA BEGIĆ TAHIRI, GORAN NAVOJEC, PJER MENIČANIN i HANA HEGEDUŠIĆ, ključni su glumci u seriji koja počinje *tributeom* KREŠI GOLIKU, koji u prvoj sceni drži zadnje slovo Eugenu Fuliru (OTOKAR LEVAJ – šteta što je umro, to jest što su ga scenaristi ubili).

Dojmovi nakon prve epizode? Nikola Kojo je sjajan, duhovit, ležeran (to je više glumačka nego scenaristička zasluga); scena u kojoj Goran Navojec improvizira referat o pravima žena na sastanku osnovne organizacije SK u milicijskoj stanici (danas bi se reklo: temeljni ogranak HDZ) neuvjerljiva je i loše napisana, eksterijeri i interijeri odveć su buržoaski (fotelje Barcelona i stolice Eames ne djeluju autentično čak ni u domovima pop zvijezda 1967.), ali epizoda se, unatoč tim zanovijetanjima, lako prati, a vidjet ćemo kakav će biti nastavak sezone. ■

Perica je velik, a pioniri maleni (Foto: Screenshot/HRT)

MIROVNI!

STUDIJI